

T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DAVUTOĞLU DÖNEMİ TÜRK DIŞ
POLİTİKASI(2009-2014)**

Mesut ARSLAN

TEZ DANIŞMANI

YRD.DOÇ.DR İBRAHİM KAMİL

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

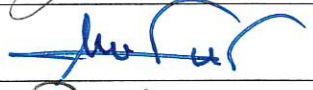

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Muharrem İbrahim ANABİLİM DALI

PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat Arslan tarafından hazırlanan
Davutgün Dönem Türk Dış Politikası (2009-2014) Kon
ulu Yüksek Lisans tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim
Yönetmeliği'nin 9.-10.maddeleri uyarınca 15.05.2017 Pazartesi günü saat
15.00 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin
* Kabul Edilmesine OYBİRLİĞİ/ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Yrd. Doç. Dr. İbrahim Kamil	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Murat Yolcuoğlu	Kabul Edilmesine	
Y. Doç. Dr. Nerin KAVAR	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10147341
Yazar Adı / Soyadı	MESUT ARSLAN
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 25964487780
Telefon	5452767279
E-Posta	mstarsln@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası(2009-2014)
Tezin Tercümesi	Davutoglu Period Turkish Foreign Policy(2009-2014)
Konu	Uluslararası İlişkiler = International Relations
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2017
Sayfa	108
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. İBRAHİM KAMİL 11683277252
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 14.05.2020 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

14.05.2017

İmza:.....

Tezin Adı: Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası(2009-2014)

Hazırlayan: Mesut ARSLAN

ÖZET

Çift kutuplu dünya sisteminin yaşandığı Soğuk Savaş döneminde Türk dış politikası Sovyetlere karşı NATO'ya üye olarak iki kutup arasında tercih yapmak zorunda kalmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise Türkiye'nin stratejik konumunu belirleme çalışmalarında edilgen, statik ve tek boyutlu bir dış politika etkili olamayacağı açıkça görülmüştür. Bunun yerine daha etken, dinamik ve çok boyutlu bir dış politika gerekliliği doğmuştur.

Tarihinin en yoğun değişimlerinin yaşandığı bölgenin içerisinde bulunan Türkiye, Soğuk Savaş öncesindeki AB hedefine odaklanıp diğer bölgelere yabancılaşmasındaki hatasını bu dönemde tekrarlamadan stratejik konumunu belirleme mücadelesine girişmiştir. Türkiye, 1990'lı yıllarda konumunu belirlemede geç kalmışsa da özellikle AKP döneminde çok boyutlu proaktif dış politika uygulamaları görülmeye başlanmış ve bunu temel taşları Ahmet Davutoğlu'nun danışmanlığı döneminde atılmış ve bakanlığı döneminde de dış politika ilkeleri olarak gündeme oturmuştur.

Bu tezin amacı; Davutoğlu'nun bakanlığı döneminde edilgen dış politikadan kurtulup, etken ve dinamik bir politika uygulama ihtiyacında Davutoğlu'nun altı temel ilkesinin sadece belirli dönemde değil bir devlet politikası olma ihtiyacının dile getirilmesidir. Yazar özellikle Davutoğlu dönemi dikkate alındığında Türkiye'nin yakın kara, deniz ve kıta havzalarında etkin olmasının çok boyutlu proaktif dış politika ile olması gerektiğini vurgulamaktır. Bu çerçevede yazar tarafından Ahmet Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik* kitabı ve altı temel dış politika ilkeleri dikkate alınarak Dışişleri Bakanlığı dönemindeki Türk Dış Politikasının incelemesi yapılmaya çalışılmıştır. Bu amaca yönelik dış politika araçları ve karar verme süreçleri birinci bölümde incelenmiştir. İkinci bölümde ise Davutoğlu'nun dış politika ilkeleri incelenmiştir. Son bölümde ise Türkiye'nin yakın kara, deniz ve kıta

havzalarının açıklanması ve Davutoğlu'nun ilkelerine göre değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Stratejik Derinlik, Çok Boyutlu, Proaktif, Yakın Havzalar, Ahmet Davutoğlu

Thesis name: Davutoglu Period Turkish Foreign Policy(2009-2014)

Author: Mesut ARSLAN

ABSTRACT

During the Cold War period, when world system was bipolar, Turkish foreign chose to state with the status quo between the two poles. As a reaction of being neighbors to the Soviets, Turkey became a member of NATO, and avoided active external politics that its geography and history required. After the Cold War, it has become clear that Turkey's passive, static and one-dimensional foreign policy cannot be effective in determining its strategic position. Instead of this, a need for a more influential, dynamic, and multidimensional foreign policy was arose.

Turkey, which is located in the region where the most intense changes of history have been experienced, has struggled to determine its strategic position in this period without repeating the erroneous prior to the Cold War which was focusing to the EU targets by alienate other regions. Although Turkey had been late in determining its position in 1990s, multidimensional proactive foreign policy implementations began to be seen, particularly in the period of the AKP. Essential stones were laid during the consultancy period of Ahmet Davutoglu and settled as foreign policy principles during his ministry period.

The purpose of this thesis is to express the need of Davutoglu's six basic principles, which are to get rid of the passive foreign policy, and implement dynamic and effective policies in the region and in the international arena, not only to implement in the certain period but to make them a state policy. Taking Davutoglu's period into consideration, the author emphasizes that Turkey should be active in the near land, sea, and continental basins with multi-dimensional proactive foreign policy. In this framework, the author attempted to examine the Turkish Foreign Policy during his Ministry in Foreign Affairs by considering Ahmet Davutoglu's Strategic Depth Book and six basic foreign policy principles. The foreign policy tools regard to this purpose and the decision-making process in foreign policy are examined in the first chapter. Davutoğlu's foreign policy principles are examined in

the second part. In the last part, it is attempted to explain Turkey's near land, sea, and continental basins according to the principles of Davutoglu.

Key Words: Turkish Foreign Policy, Stratejik Derinlik, Multi-dimensional, Proactive, near basins, Ahmet Davutoglu

ÖNSÖZ

Tezin hazırlanması sürecinde bilgi, tecrübe ve desteklerini esirgemeyen çok değerli danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. İbrahim Kamil'e teşekkürlerimi sunarım.

Tezin hazırlanmasındaki bilgi altyapımın oluşmasında destekte bulunan tüm Trakya Üniversitesi ve önceki eğitim hayatımda bilgilerinden istifade ettiğim öğretmenlerime de teşekkür ederim.

Tez çalışması sırasında evlilik hazırlıkları yapmaktaydım. Bitirdiğimde ise evliliğimin ilk ayları olması hasebiyle bu süreçte değerli zamanını, desteğini ve ilgisini üzerimde hissettiğim hayat arkadaşım eşime çok teşekkür ederim.

Bu süreçte maddi ve manevi desteklerini gördüğüm anne ve babama teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1-DIŞ POLİTİKA.....	4
1.1.Dış Politika Araçları Ve Yöntemleri	5
1.1.1.Diplomasi.....	5
1.1.1.1.Kurumsal Anlamda Diplomasi.....	6
1.1.1.2.Yöntem Ve Süreç Olarak Diplomasi	7
1.1.2.Propoganda	7
1.1.3.Ekonomik Yaptırımlar	9
1.1.4.Savaş Ve Çatışma	10
1.2.Çok Boyutlu Dış Politika Kavramsal İncelemesi.....	11
1.3.Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler.....	15
1.3.1.Kişisel Özellikler Faktörü.....	17
1.3.1.1.Deneyim	18
1.3.1.2.İnanç.....	19
1.3.1.3.Rol.....	19
1.3.1.4.Liderlik.....	21
1.3.2.İçsel Kaynaklı Faktörler.....	22
1.3.2.1.Devletin Yapısı Ve Hükümet Sistemi.....	22
1.3.2.2.Bürokrasi	26
1.3.2.3.Kamuoyu	28
1.3.3.Dışsal Kaynaklı Faktörler	32
2.BÖLÜM: DAVUTOĞLU’NUN ALTI TEMEL DIŞ POLİTİKASI.....	34
2.1.Özgürlük Ve Güvenlik Dengesi	34
2.2.Komşularla Sıfır Sorun.....	39
2.3. Çok Boyutlu Dış Politika	44
2.4.Proaktif Dış Politika	48
2.5.Ritmik Diplomasi	52

2.6.Yeni Diplomatik Uslup	55
3.BÖLÜM: DAVUTOĞLU’NUN STRATEJİK DERİNLİK PRATIĞI, ÇOK BOYUTLU PROAKTİF DIŞ POLİTİKA BAĞLAMINDA YAKIN HAVZALAR.....	58
3.1.Yakın Kara Havzalar	58
3.1.1.Balkanlar	58
3.1.2.Kafkaslar	64
3.1.3.Ortadoğu	68
3.2.Yakın Deniz Havzaları	72
3.2.1.Karadeniz	74
3.2.2.Doğu Akdeniz	75
3.2.3.Körfezler Ve Hazar Denizi	78
3.3.Yakın Kıta Havzaları.....	80
3.3.1.Afrika	81
3.3.2.Avrupa	83
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	88

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı Geçen Eser
a.g.m.	:Adı Geçen Makale
bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
Der.	:Derleyen
s.	:Sayfa
sy.	:Sayı
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	:Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKP	:Adalet Ve Kalkınma Partisi
AKPM	:Avrupa Komisyonu Parlamenter Meclisi
ASEAN	:Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DGAP	:Doğu Ve Güneydoğu Anadolu Platformu
GAP	:Güneydoğu Anadolu Projesi
İİT	:İslam İşbirliği Teşkilatı
KEİ	:Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KKTC	:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGO	:Non-Governmental Organisation
SETA	:Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı
TANAP	:Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi

TASAM	:Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TBMM	:Türkiye Büyük Milletler Meclisi
TİKA	:Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı
THY	:Türk Hava Yolları
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı

GİRİŞ

Dış Politika basit anlamıyla bir ülkenin kendi sınır bütünlüğünü korumak için veya menfaatleri için uyguladığı politikalar olarak tanımlanmaktadır. Dış Politika ülkelerin savunma mekanizmalarını kullanma araçları olduğu gibi stratejik hesaplamaların yapıldığı ve her ülkenin kendi menfaatleri için yaptığı eylemler bütünüdür. Bu bağlamda Dış Politika sadece bir ülkeye karşı yapılabileceği gibi ülke gruplarına veya bir bölgeye yönelik Dış Politika stratejileri yapılabilmektedir.

Dış Politikanın uygulama sahası bakımından üç ana sütun üzerinde değerlendirilecekse bunlardan ilki nesnel anlamda Dış Politikanın uygulanma araçları ve yöntemlerinin incelenmesi olmalıdır ki bu tüm ülkeler için genel tanım içeren araç ve yöntemlerdir. Bu bağlamda özellikle diplomasi, Eski Yunan zamanından beri uygulanan ve ülkelerin resmi evraklarının korunduğu bürokratik bir mekanizmadır. Diplomasi her ne kadar ülkelerin resmi iletişim kurma araçları arasında olsa da propaganda, ekonomik yaptırımlar ve savaş-çatışma kavramları da ülke menfaatleri için kullanılan Dış Politika araçlarıdır.

Dış Politikanın uygulama alanı kazanabilmesi için birincisinin nesnel anlam ifade etmesi gerektiği söylenildi. İkinci ise, ülkelerin kendi dış politika vizyonu veya belirlemiş olduğu stratejilerini uygulayabileceği bir dış politika anlayışı olmalıdır. Bu bağlamda Türk dış politikasının özellikle Ak Parti hükümetleriyle ivme kazanan ve dış politika da daha aktif ve kapsayıcı olabilecek, hedeflerini daha rahat uygulama alanı bulabilecek çok boyutlu dış politika incelenmiştir. Tezinde temelini oluşturacak bu kavram ikinci bölümde Ahmet Davutoğlu'nun altı temel ilkelerinden biri olarak ele alınacak ve son bölümde de yakın havzaların çok boyutlu dış politika çerçevesinde incelenmeye çalışılacaktır.

Dış politikanın uygulama alanı kazanabilmesinde üçüncü ilke ise ülkelerin karar verme mekanizmalarındaki işleyişin sürekliliği, hızlılığı ve sağlamlığı incelenmeye çalışılmıştır. Tüm ülkelerin yönetim şekli ve sistemleri farklıdır. Bu bağlamda bazı ülkelerin dış politika yapıcıları karar almada ve bunun

uygulanmasında hızlı, pratik ve güvenilir bir şekilde yapılırken bazı ülkelerde ise bürokratik engeller sebebiyle dış politika konuları iç politika malzemesi edilerek dış politika da fayda sağlamadığı gibi uygulamada da sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu minvalden yazarın dış politikanın üçüncü ana sütunu olarak incelediği karar verme sürecinin hızlılığı ve sağlamlığı günümüzde Cumhurbaşkanlığı sisteminin tartışıldığı günümüzde sistemlerin uygulama alanı olarak hem dış politikayı hem de iç politikayı bütünüyle etkilediği görülmektedir.

İlk bölüm genel olarak dış politikanın kavramsal incelenmesi ve uygulanabilirlik aşamasındaki araçlar incelenirken ikinci bölümde dönemin dış politika yapıcısı olan Ahmet Davutoğlu'nun dış politikaya bakışını belirleyen ve kendisinin de belirtmiş olduğu altı temel dış politika ilkesi yazar tarafından örneklerle incelenmeye çalışılmıştır. Bu ilkelere her biri dış politika literatürüne giren yeni kavram ve ufuklar içermektedir. Yazar bu ilkeleri bir kavram olarak incelediği gibi ilkelere getirilen eleştirilere de yer vermiştir. İlkelerin her biri ayrı bir çalışma konusu olduğu gibi bu çalışmada ise kavramların birbiriyle bağlantıları göz önünde bulundurularak çok boyutlu proaktif dış politikaya katkıları incelenmiştir.

Yazar tarafından ikinci bölümde hedeflenen bu altı temel ilkenin uygulanmasıyla Türk dış politikasında nasırlaşan problemlerin çözümüne katkı sağlayacağı inancı ve bunun yanında daha geniş bir dış politika alanına hitap etme imkanı sağlamasıdır. Özellikle Türk dış politikasında komşularla yaşanan problemler yıllarca Türkiye'nin dış politika uygulama alanında engelleyici ve sınırlayıcı sorunlar haline gelmiştir. Bu dış politika sorunları bazen iç politikanın da malzemesi haline gelerek ülkenin politika yapıcılarını sınırlandırıcı etki yapmaktadır. Bu bölümle ilgili olarak özellikle çok boyutlu proaktif dış politikanın uygulanabilmesi için başta sorunların çözülmesinin yanında bürokratik sistemin uygulama alanının daha sistematik hale getirilebilmesi için kişi ve yorumlardan etkilenmeyen bir mekanizmanın hayata geçirilmesi gerekmektedir. Yazar bu konuyu tezin çalışması içerisinde sadece öneri olarak vermektedir. Bu kendisi bir çalışma konusu olabileceği gibi dış politika ve hükümet sistemlerinin uygulanmasında etkili olabilecek bir kavramda olacaktır.

Üçüncü ve son bölümde ise dönemin Dışişleri Bakanı Sayın Profesör Ahmet Davutoğlu'nun kitabı *Stratejik Derinlik* temel alınarak yakın kara, deniz ve kıta havzaları yazar tarafından incelenmiştir. Özellikle *Stratejik Derinlik* kitabı temel alınmıştır ki başlı başına Sayın Ahmet Davutoğlu ile kaim olan bu konuya bakış Türkiye'nin ülkeler arası veya örgütler arası bir çok ilişkide ve dış politikasında vizyon artırıcı etki yapacak kabiliyete sahiptir. Bu sebepten yazar tarafından bu havzaların incelenmesi *Stratejik Derinlik'e* bağlı kalınarak çok boyutlu proaktif dış politikanın hedefleri olarak değerlendirilmektedir.

Birinci bölümde dış politika kavramsal çerçevede incelenmiş ikinci bölümde çok boyutlu proaktif dış politikanın uygulama alanı kazanabilmesi için yapılması gereken çalışmalardan bahsedilmiştir. Yani çok boyutlu dış politikanın tamamlayıcı öğeleri belirtilmiştir. Üçüncü bölümde ise dış politikanın hedefleri Davutoğlu'nun yakın kara, deniz ve kıta havzaları tezi dikkate alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1-DIŞ POLİTİKA

Dış Politika kavramı ülkelere, bölgelere, teorilere veya dönemlere göre farklı tanımlar içerisine girebilmektedir. Dış politika kavramı, temel anlamını korumakla birlikte siyasetçiler, akademisyenler ve düşünürler tarafından da farklı tanımlar yapılmaktadır. Bu sebepten dış politika genel anlamda; bir devletin bir başka devlete veya devletlere ya da uluslararası alana karşı uyguladığı ya da uygulamayı planladığı stratejik düşünceler, eylem veya meydan okumalardır.¹ Dar anlamda ise; bir ülkenin, kendi sınırları ötesine karşı izlediği politikalar olarak dış politika kavramı tanımlanabilir. Bir başka deyişle dış politika, bir devletin diğer bir devlete veya uluslararası sisteme karşı uluslararası siyasal sorunlar bakımından tutumunu kendi amaçları, hedefleri ve davranışları çerçevesinde belirlediği bir kavramdır.² Aynı bir tanımlamada dış politika ise; devletlerin yetkili organları aracılığı ile diğer devletlere karşı uygulamaya çalıştığı siyaset ve davranışların tümüdür.³ Son olarak diğer bir isimlendirmeye göre; bir devletin diğer devletlere veya devletler grubuna ya da bölgeye dönük siyasal tutumun adı ve devletin resmi organlar tarafından yürütülen sürece verilen addır.⁴

Dış politika kavramının teoriler ışığında incelemesi yapıldığında her teorinin dış politika yorumlamasının farklılık gösterdiği görülmektedir. Realist düşünceye göre dış politikanın iki temel değeri vardır. Bunlar ulusal güvenlik ve devletin bekasıdır. Bu düşünceye göre devlet, ulusal güvenliği ve çıkarlarını koruyarak politikalarını yapmalıdır.⁵

Liberal düşünceye göre ise dış politikanın en temel aktörü devlettir. Realist düşünceden farklı olarak devlet her durumda çatışma içerisinde değil, uzlaşmacı ve işbirliği içinde de olabileceği savunulmaktadır. Neo-realist düşünceye göre dış politika uluslararası sistemin getirdikleriyle şekillenmektedir ve ayrı düşünülemez.

¹ Ömer Kürkçüoğlu, "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü Ve Bugünü", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 35, No:1-4,Ocak-Aralık, s.311

² Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Ve Dış Politika*, 7.Baskı, Mkm Yayınevi, Bursa 2008, 62-63

³ M. Fatih Tayfur, "Dış Politika", *Devlet Ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Der. :Atilla Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.73

⁴ Barış Özdal, *Diplomasi Tarihi*, 1.Baskı,Dora Basım Yayın,Bursa,2013, s.3

⁵ Robert Jackson-Georg Sorensen, *Introduction to International Relations Theories & Approaches* New York 2003, s.69-97

Pozitivist düşünceye göre dış politika tedbir ve önlem olarak tanımlanmaktadır. Devletlerin dış politikayı yönlendirmesi uluslararası çıkarlarını ve ilgi alanlarını da dikkate alarak yapılması gerektiğine inanılır.⁶

1.1.Dış Politika Araçları Ve Yöntemleri

1.1.1.Diplomasi

Eski Yunan'da devletin resmi evraklarının korunmasını sağlayan ve devletlerarası anlaşmaları düzenleyen bürokratik mekanizma olarak adlandırılmıştır.⁷ Aynı zamanda Tayyar Arı diplomasının tanımını iki şekilde açıklamıştır. İlk olarak diplomasi, uluslararası politika ve dış politikadan farklı olarak bir hükümetin belli konulardaki kanı, görüş ve düşüncelerinin doğrudan doğruya o ülkenin karar vericilerine iletilmesi durumudur. Diplomasi burada yürütülme yöntemi ve biçimi bakımından ele alınmıştır. İkinci olarak ise, hükümetlerin dışişleri bakanlıkları tarafından gerçekleştirilen atanma ve görevlerin sona erdirilmesi gibi ve diplomatların sahip oldukları ayrıcalık ve muafiyetleri ifade eder.⁸ Bu bakımda diplomasi ilk anlamıyla dış politikanın aracını ifade etmekte ikinci anlam olarak ise süreçte yer alan kurum ve kuruluşları ifade etmektedir. Bu bağlamdaki kurumları diplomatlar ve diplomatik temsilcileri oluşturan başta cumhurbaşkanı olmak üzere başbakan, dışişleri bakanı ve büyükelçilikler olarak ifade edilmelidir. Son olarak Barış Özdal diplomasının tanımını kitabında şu şekilde ifade etmektedir:

“Diplomasi, uluslararası ilişkilerin müzakereler yoluyla yönetilmesi; bu ilişkilerin büyükelçiler ve elçiler yoluyla ayarlanması ve yürütülmesinde başvurulan yöntemler; diplomasi işi ya da sanattır olup, günümüzde kullandığımız bu anlamı kazanması uzunca bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir.”⁹

⁶ Robert Jackson-Georg Sorensen , *a.g.e.* , s.241

⁷ Barış Özdal, *a.g.e.* , s.4

⁸ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.340

⁹ Barış Özdal, *a.g.e.* , s.4 Gös. Yer

1.1.1.1.Kurumsal Anlamda Diplomasi

Monarklar ve vasallar döneminde başlayan ve hükümdarların ilişkilerin devamı için birbirlerine elçi gönderdiği bilinmektedir. Kamu diplomasisinin ana amacı ülkeler arası köklü ilişkilerin inşa edilmesi, ihtiyaç ve kültürlerini paylaşmak, yanlış algıları ortadan kaldırıp ülkeler arası bakış açıları ve ortak payda da buluşma arzuları başlıca hedefleri arasındadır.¹⁰ Ayrı bir tanımlamada ise kamu diplomasisi, ülkelerin kendi ulusal düşünce ve ideallerini, yine kendi güncel hedefleri ve politikalarını yabancı halklara ve ülkelere anlatma amacı güden bir iletişim politikasıdır.¹¹ Bu tanımlamaların yanında kamu diplomasisi dış politikada yönlendirme, kültürel diyalogun sağlanması, ülkelerin imaj ve algı yönetiminin sağlanması, doğru bilgi ve fikirlerin dolaşmasını sağlar.¹²

Her ne kadar diplomasi kavramının pratikte uygulanması eskilere dayansa da diplomasi kurumlarının gelişmesi ancak 18.yy'da yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Özellikle 19.yy'da Avrupa diplomasisinin uygulayıcı ve aktörlerinin merkezi haline gelmiştir. Bu dönem "diplomasi'nin altın çağı" olarak adlandırılmış ve bu dönemdeki diplomatlar da günümüzdekiler gibi bilgi toplama, ülke menfaatlerini düşünme, ticari ve askeri ilişkilerin gelişmesine katkı sağlayacak bir faaliyet içerisinde bulunmuşlardır.¹³

Osmanlı Devletinde zaman zaman elçiler gönderilmişse de bunlar geçici elçiler olmuşlar ve görevlerini bitirdikten sonra geri gelmişlerdir. Osmanlı Devletinde küçük ya da büyük bir çok devlet kalıcı elçilikler kurmuşlardır. Fakat Osmanlı Devleti hiçbir yerde kalıcı elçilik bulundurmamıştır. Osmanlı Devleti ancak 1792 yılında sürekli elçilikleri sırayla Londra, Paris, Avusturya'da ve Prusya'da açmıştır.¹⁴

¹⁰ Mark Leonard, *Public Diplomacy*, London, Foreign Policy Center, 2002, s.8-9

¹¹ Hans N. Tuch, *Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, New York, St.Martin's Press, 1990, s. 3

¹² Kamu diplomasisinin kavramsal incelenmesi ve özelliklerinin incelenmesi için bkz. <http://www.kamudiplomasisi.org/component/content/article/39/59-kamu-diplomasisi-nedir.html>, (18.03.2017)

¹³ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.342

¹⁴ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.344

1.1.1.2.Yöntem Ve Süreç Olarak Diplomasi

Devletler eskiden beri birbirleri arasında çatışma ve müzakere süreci yaşamışlardır. Bundan beş yüz yıl önce 12 tane sınırları belirlenmiş devlet varken şu anda BM üyesi olan 194 ülkenin varlığı söz konusudur. Diplomasi alanında yaşanan tikanlıklar ikili görüşmeler şeklinde yapılırken zamanla bu sorunların çözümlenmesinde yaşanan güçlük ve çözümlerin uzun zaman alması ikili görüşmeler şeklinde çözülemez hale dönüşmüş ve çok taraflı diplomasi gelişmesine ve uygulama alanı kazanmasını sağlamıştır.¹⁵

İkili görüşmelerde bir türlü elde edilemeyen netice zamanla yerini *ad hoc* çok taraflı görüşmelere bırakmış ve bu da kurumların ve örgütlerinde artmasıyla daha örgütlü bir hal almıştır. Çok taraflı konferans diplomasisi ülkelerin bir araya gelerek sorunu birlikte çözdüğü diplomasi modelidir ki bu çok taraflı diplomasi uluslararası örgütler aracılığıyla yapılmasına da parlamenter diplomasi denir. Parlamenter diplomasi çok taraflı diplomasi denir. Bunlar sırasıyla, parlamenter diplomasi süreklilik arz etmesi, ikinci olarak katılımcı ülkeler genellikle örgüte üye ülkelere oluşur, üçüncü olarak kararların nasıl alınacağı önceden bellidir ve son olarak kamuoyuna açık olması şeklinde sıralanabilir.¹⁶

Eski dönemde imparatorların, kralların yürüttüğü şimdi ise devlet başkanları ve başbakanların yürüttüğü en üst düzeydeki birebir görüşmeler vardır ki buna da zirve görüşmeleri denilmektedir. Bu görüşmelerin en önemli yanı görüşmelerde hızlı kararların alınmasıdır.¹⁷ Genellikle ülkeler arasında kriz ortamında uygulanan ve dolaysız bir şekilde görüşmelerin gerçekleştirildiği bir diplomasi türüdür.

1.1.2.Propoganda

Bireyler veya gruplar aracılığıyla diğer grupları kendi istekleri doğrultusunda kontrol altına alma, değiştirme veya etkileme amacıyla yapılan bilinçli görüş ve davranışlardır. Kimball Young da benzer bir tanımlama yaparak temel olarak

¹⁵ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.368

¹⁶ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.369-370

¹⁷ Barış Özdal, *a.g.e.* , s.19

propaganda olabilmesi için kanı ve görüşleri denetleyen bilinçli bir davranışın olması gerekir.¹⁸

Propagandanın kullanımı her ne kadar Katolik kiliselerinde kullanılmış olsa da ilk olarak İngiltere I. Dünya Savaşından sonra iç ve dış politikada sistematik bir şekilde uygulamaya başlamıştır.¹⁹ Diğer devletler tarafından bu kadar sıklıkla kullanılmasa da gün geçtikçe kullanımı artmaya başlamış ve dış politikanın vazgeçilemez bir aracı haline gelmiştir.

Propaganda günümüzde insanların görüş ve fikirleri üzerinde oluşturduğu etkiden dolayı ve hükümetlerin dış politikasında kendi ülke çıkarlarını koruyabileceği için hükümetler tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Devletler propagandanın da gücünü kullanarak diğer ülkelerdeki etnik, dini veya herhangi bir grubu etkileyerek o ülke üzerinde baskı kurarak ve yeri geldiğinde dış politikasında pazarlık konusu haline getirebilecek çalışmalar yapmaktadırlar.

Propagandanın tanımı ve kullanımı dikkate alındığında propagandada dört unsur yer almaktadır. Bunlar sırasıyla:

- Diğer devlet veya hükümetlerin kanı, görüş ve davranışlarını değiştirmeyi amaçlayan propaganda yapımcılar,
- Yazılı ve sözlü semboller,
- İletişim araçları,
- Propagandanın hedefi(düşman ülkelerin halkları, dost ülkelerin halkları, tarafsız ülkelerin halkları, kendi ülkesinin halklar) olmak üzere propagandanın dört unsuru vardır.²⁰

Propagandanın günümüz hükümetleri tarafından medya ve iletişim araçlarının kontrolleri bakımından incelendiğinde, bu iletişim ağlarının günümüz ülkelerde hükümetin yönetiminde olduğu bilinmektedir. Bu iletişim ağlarının hükümetin elinde olmadığı zaman o ülkenin yapmaya çalıştığı propagandanın bir faydası olmayacaktır. Örneğin ABD’de savaş esnasında propaganda faaliyetlerini bizzat devlete bağlı örgütler aracılığıyla gerçekleştirmiştir.²¹

¹⁸ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.390

¹⁹ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.391

²⁰ Tayyar Arı , *a.g.e.*, s.392

²¹ Tayyar Arı , *a.g.e.*, s.392 Gös. Yer

1.1.3. Ekonomik Yaptırımlar

Ekonomik yaptırımlar genel anlamda bir ülkenin diğer bir ülkeye yönelik mal veya ürün ihracatında veya ithalatında yasaklamalara gitmesidir. Ekonomik yaptırımlarda mal veya ürün alım ve satımındaki engellenme söz konusudur. Finansal yaptırım da ekonomik yaptırımlara benzese de temel olarak ülkelerin dış ilişkiler ile finansal bağlarının koparılmasıdır.²² Ekonomik yaptırımlar pozitif ve negatif yönlü olabilmektedir. Pozitif yönden kastedilen ödüllendirme negatif ise cezalandırmayı kastetmektedir. Ekonomik yaptırımların diplomatik yaptırımlarla ikincil bir yaptırım ifade ettiği söylenmelidir.

Ekonomik yaptırımlar ülkeler üzerindeki yansımaları birçok türde görünmektedir. Bunlardan ilki, ekonomik boyutunun daha ağır bastığı yaptırımlardır. Birçok kaynakta siyasal boyutta incelenen Boykot, Ambargo ve Abluka kavramları dikkat çekerken Tayyar Arı kitabında Tarife, Kota ve Kambiyo Denetimi olan ekonomik boyutunun da incelemesini yapmıştır. Bu sebepten ilk önce ekonomik boyutta incelemelere örneklendirme yapılacak ve ardından siyasal boyutta incelenecektir.²³

Ekonomik boyutta tarifeden maksat gümrük tarifeleri yoluyla ülkelere giren mallara uygulanan politikadır. Bu gümrük tarifeleri artırıldığında ülkeye mal satan diğer ülkelerin mallarının iç piyasada talep görmesini engelleyecektir. Her ne kadar devletler bunlardan para kazansalar da bazen ülkeler bir diğer ülkeyi bu yolla cezalandırabilir. Tarifeler ülkeler için bir gelir olduğu kadar, yerli üretimi de korur ve dış ödeme dengesi açığını engeller.

Ülkeler tarifelerin yanında kota koyarak ithalatı kısıtıcı önlemler alabilmektedir. Kota belirli bir süre için olabileceği gibi politik amaçlar içinde kullanılabilir. Örneğin yakın zamanda Türk uçağının Rus uçağını düşürmesiyle ortaya çıkan krizde Rusya'nın Türk ürünlerine karşı kota koyması ve ülkeye girişi engellemesi politik sebeplerle kota koyulabileceğini göstermektedir. Tarife ve

²² Berat Lale Akkutay, "Birleşmiş Milletler Antlaşması Çerçevesinde Ekonomik Yaptırımların Hukuki Niteliği Ve Yargısal Denetimi", *Tbb Dergisi*, 2014, s.417-418

²³ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.440

kotanın bir sonucu olarak Kambyo Denetimi de hükümetlerin döviz piyasasına müdahale etmesiyle diğer ülkenin ekonomisini bozmaya çalışmaktır.²⁴

Siyasal yönü ağırlıklı olan yaptırımlarda ise ilk olarak Boykot, genelde halk tarafından yapılır fakat hükümet buna göz yumabilir. Bazen de hükümetin desteğiyle de oluşarak bir ülkenin malının alınıp satılmasının yasaklanması gibi de söylenebilir. Örneğin Türkiye’de İsrail devletine ait ürünler ya da İsrail devleti ile uzaktan yakından ilgisi olan ürünler, halk tarafından her zaman boykot edilmiş ve ciddi etkiler oluşmuştur.

Ambargoda ise bir ülkenin diğer bir ülkenin mallarının tamamını veya birkaçını kapsayan ticari alışverişin kesilmesidir. Bu ambargo kararı bir ülke tarafından alındığı gibi uluslararası örgütler tarafından da alınabilir. Bir ülke olarak ABD’nin İran’a uyguladığı ambargolardan söz edilebileceği gibi BM’nin 1990’da Irak’a ambargo uygulaması da bir örgütün ülkelere uyguladığı ambargolar olarak örneklendirilebilir.²⁵

Abluka ise klasik anlamda ilk kez 1856 Paris Konferansında görülmüştür. Bu bağlamda ablukanın tanımı, bir veya birden çok devletin bir başka devletin deniz, kara sınırlarından o ülkeye giriş çıkışın engellenmesiyle o devletin izole edilmesi durumudur. Ablukanın uygulanmasının amacı öncelikle ülkenin askeri ihtiyaçlarını gidermesini engellemek ardından diğer tüm mallarının alınıp satılmasının önüne geçmek içindir. Abluka ambargonun ileri boyutudur ki ambargonun yeterli olmadığına inanıldığında ablukanın uygulanmasına karar verilir.

1.1.4.Savaş Ve Çatışma

Dış politikanın diğer araçlarından olan savaş kavramı ülkelerin tercih etmeyeceği bir seçenektir. Ülkeler bazen buna mecbur kalacağı gibi bazen de diğer seçeneklerin kullanılmadan hızlı sonuç almak için bu seçeneği tercih ederler. Devletler diğer devletleri etkilemek, dış politikada etkisiz kılmak, yönlendirmek veya caydırmak için müdahale ve iç işlerine karışma yöntemini kullanabilir.

Micheal Haas çatışmayı ülkelerin varlığını koruması veya uluslararası yapının yararını kendi yararına göre değiştirmek amacıyla yaptığı davranışlar olarak

²⁴ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.443

²⁵ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.445

tanımlanmaktadır. Farklı bir tanımlamayla savaş, bir toplumun, bir ulusun veya devletler topluluğunun isteklerini diğer bir ulus veya devletler topluluğuna zorla kabul ettirmek için vermiş olduğu mücadele ve çatışmalardır.²⁶ A.Coser ise çatışma kavramını diğer ülkeleri etkisiz hale getirmek, onlara zarar vermek veya onları ortadan kaldırmak için yaptığı eylemler olarak tanımlamaktadır. Çatışmalar kıt kaynakların ya da birinin diğerine karşı üstünlüğünün olduğu yerde görülmektedir.²⁷

Ülkelerarası savaş ortamının meydana gelmesi ise diplomatik yollarla veya barışçıl yollarla çözülemediği zaman en son seçenek olan çatışma veya savaş meydana gelmektedir. Quincy Wright'a göre siyasal gruplar veya devletler arasında belli bir zaman veya büyüklükte meydana gelen çatışmalardır. Bununla birlikte savaş kavramı uluslararası hukuk tarafından iki ya da daha fazla devlet arasında meydana gelen çatışmalar olarak tanımlanmaktadır.²⁸

1.2.Çok Boyutlu Dış Politika Kavramsal İncelemesi

Dış politika kavramına teorisyenlerin ve düşünürlerin yüklediği anlamlarda bazen ülke güvenliği ve çıkar, bazen uzlaşmacı ve işbirlikçi, bazen statükocu, bazen ise tedbir ve önlem alan bir kavram olmuştur. Dış politika kavramına yüklenen bu farklılıklar olsa da ülkelerin politikaları bazen çıkar bazense tedbir alma ya da çok boyutlu veya statükodan yana tavır almayı gerektirmiştir.

Bir ülkenin dış politika ilkesi aynı parametreler arasında seyretse de her zaman aynı dış politika ve ilişkiler çizgisi üzerinde gitmemektedir. Cumhuriyet tarihi boyunca gerek iç politikada gerekse dış politikada yaşanan bölgesel, küresel konjonktürdeki değişiklikler sebebiyle uygulanan politikalarda değişimler sürekli yaşanmıştır. Bu sebepten özellikle Davutoğlu'nun danışmanlığıyla başlayan ve AK Parti hükümetleriyle daha aktif bir uygulama alanı bulan çok boyutlu dış politika kavramını incelemek Türk dış politikasının analizinin yapılmasını kolaylaştıracaktır.²⁹

²⁶ M. Yasin Aslan, "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", *Tbb Dergisi*, sy. 79, 2008, s.247

²⁷ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.478

²⁸ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.481

²⁹ Şevki Deniz, Mesut Özcan, *Ahmet Davutoğlu: "Türk Dış Politikasına Etkisi Ve Misyonu"*, s.3

“...AK Parti olarak Türkiye’yi ve dış politikamızı tek boyutlu bir yaklaşımla ele almıyoruz. Tam tersine Türkiye’nin derin tarihini, uygarlık coğrafyasını ve son 10 yılda ürettiği siyasetten ve ekonomik istikrardan kaynaklanan birikimi çok yönlü ve çok boyutlu bir perspektif çerçevesinde değerlendiriyoruz. Türkiye’nin tarihini ve coğrafyasını stratejik derinlik perspektifiyle yeniden yorumlayarak...”³⁰

Çok boyutlu dış politika, batı ile ilişkileri koruyan fakat sadece batı ile değil onun dışındaki alternatifleri de değerlendirip belki de batıya göre daha da önemiyet vermesi gereken farklı bloklara yönelme olarak tanımlanmaktadır.³¹ Kürkçüoğlu’na göre ise, çok boyutlu dış politika batı, doğu ve 3.Dünya ülkeleriyle aynı anda iyi ilişkilerin kurulabilmesi ya da bu üç merkezle körü körüne bir bağlılıkta kurulmaması fakat bu üç merkezle de ilişkileri koparmayan bir dış politika izlemek gerekmektedir.³² Aynı zamanda Kürkçüoğlu’na göre çok boyutlu dış politikanın uygulanabilmesi devletin altyapı ve mahareti kendinde barındıran Dışişleri Bakanlığı donanımını kendinde barındırması gerekmektedir.³³

Çok boyutlu dış politika uygulamak isteyen ülkeler bazen bir ülke ya da ülkeler bloğuyla bozulan ilişkilerini diğer blokla giderme ihtiyacı doğar ve dış politika araçlarının ve aktörlerinin kısa zamanda değiştiği çok boyutlu dış politika uygulayan ülkelerde görülmektedir. Türk dış politikasında çok boyutlu politikanın uygulaması ise Batıdan ne kadar uzaklaşıldığında Doğuya ne kadar yaklaşılacağı arasındaki genel sınırı ortaya koymaktadır. Yani Batı ile ilişkilerin asgari durumu ile Doğu ile ilişkilerin azami durumu arasındaki genel sınırdır.³⁴

Çok boyutlu dış politika uygulayan ülkeler diğer ülke veya farklı bloklarla sorunlar yaşadığında kısa zamanda Batı, Doğu ve 3.Dünya ülkeleri arasında kendine alternatif bulmakta zorlanmazlar. Diğer bir deyişle Batı, Doğu ve 3.Dünya ülkeleri

³⁰ Şevki Deniz, *a.g.m.*, s. 3-4

³¹ Ömer Kürkçüoğlu, “Çok Yönlü Bir Dış Politika İzleyebilecek Birikim ve Maharet Dışişleri’nde Var”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, Editörler: Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer, Mehmet Yegin, Ankara 2010, s. 23

³² Ömer Kürkçüoğlu, “Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü Ve Bugünü”, *a.g.m.*, s.331

³³ Ömer Kürkçüoğlu, “Çok Yönlü Bir Dış Politika İzleyebilecek Birikim ve Maharet Dışişleri’nde Var”, *a.g.m.*, s. 21-46

³⁴ Ömer Kürkçüoğlu, “Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü Ve Bugünü”, *a.g.m.*, s.329-330

bu ülkeyi kendi merkezine çekmek için yapmış olduğu çok boyutlu dış politikayı karşılıksız bırakmaması çok boyutlu dış politikanın olumlu yönü olsa da bu politikanın olumsuz yönleri de görülmektedir. Ülke veya bloklarla yaşanan sorunlar dış politika da hiçbir bloğun tam desteğinin alınmadığı anlamına gelir ki bu da çok boyutlu dış politikanın olumsuz yönüdür ve bu bazen ülkeleri yalnızlığa da itebilmektedir.³⁵

İki bloklu dünya sisteminde ülkeler ya iki bloktan birinin yanında yer alacaklar ya da iki bloka da eşit mesafede durma eğilimi gösterecektir.³⁶ Türkiye gibi ülkelerde 2.Dünya savaşı sonrası özellikle 1945 ve 1955 yılları arasında Türk dış politikasında çok boyutlu dış politika izlemek dünya genelinde yaşanan konjonktürden ötürü çok zor görünüyordu. Özellikle Türkiye Sovyetler ile olan sınır komşuluğundan dolayı çok boyutlu dış politika stratejisi uygulanamamıştır. Fakat 2. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye savaşın taraflarının oluşmaya başladığı dönemde İngiltere, Sovyetler ve Almanya ile iyi ilişkilere sahipti. Her ne kadar savaşın tarafları oluşmaya başlamamışsa da Türkiye'yi yanına çekmek için çaba sarf etmişlerdir. Bu dönemde Türkiye çok boyutlu dış politika uygulayabilmiştir.³⁷

Çok boyutlu dış politika anlayışıyla birlikte proaktif yaklaşım, dış politikanın tanımlanmasında ve yorumlanmasında birbirini tamamlayan iki kavramlardır. Proaktif yaklaşım bir davranış biçimi olmakla birlikte, yaşanan veya yaşanabilecek olaylarda edilgen olup olaylardan etkilenmek yerine bizzat tüm olasılıkları düşünüp olayları etkileyen, yönlendiren ve sonucu etkileyen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın stabil, tek boyutlu bir dış politikayla birlikte çalışamayacağı aşikardır. Ak parti döneminde çok boyutlu proaktif dış politika benimsenmiş ve Davutoğlu ile birlikte yaygınlık kazanmıştır.

Birbiriyle ilişkileri iyi düzeyde seyreden iki ülkede çok boyutlu dış politikayı benimseyebilir ve bunlar çok boyutlu dış politikayı da etkileyebilir. Bu ülkeler diğer ülkeleri etkileyebildikleri gibi birbirinin tamamlayıcı nitelikte olabilir ya da

³⁵ Ömer Kürkcüoğlu, "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü Ve Bugünü", *a.g.m.* , s.331 Gös.yer.

³⁶ Göktürk Tüysüzoğlu, "Çok Yönlü Dış Politika Ve Türkiye", <http://uik.blogcu.com/cok-yonlu-dis-politika-ve-turkiye/3338488>, (15.01.2017)

³⁷ Ömer Kürkcüoğlu, "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü Ve Bugünü", *a.g.m.* , s.332

ilişkilerini olumlu yönde etkileyebilirler. Örneğin, 1971 yılında bağımsızlığını kazanan Katar, yeni ve genç bir ülke olmasına karşın Körfez ülkeleri arasında çok boyutlu proaktif dış politikayı uygulayabilecek en pragmatik ve kuvvetli ülkelerdendir. Türkiye ise coğrafi konumu ve güçlü diplomasi anlayışıyla bölgenin herkese aynı seviyede ulaşabilen nadir ülkelerdendir. Bu iki ülke çok boyutlu proaktif dış politika anlayışıyla farklı ülkeleri etkileyebileceği gibi birbirleriyle de uzun vadeli ve kalıcı ilişkiler kurabilirler. Nitekim aktif dış politika ilişkilerinde de özellikle Ortadoğu bölgesinde yaşanan olaylara karşı ortak bir müdahale ve başarıya ulaşma istekleri sonuca etki etmelerini sağlamaktadır.³⁸

Çok boyutlu proaktif dış politikanın uygulama alanı kazanması ve etki sağlaması için öncelikle komşu ülkelerle ve yakın ülkelerle yaşanan veya yaşanması muhtemel problemlerin minimum düzeye inmesi lazımdır. Özellikle Türkiye gibi önce bölgesel güç olma sonra ise küresel güç haline gelebilmesi için, komşu ülkelerle birçok problemler yaşamak Türkiye'nin etki alanını daralttığı gibi ülkeyi hareket edemez hale getirmektedir. 2000 yılına gelmeden önce Çin komşularıyla yaşadığı problemleri çözmek istemiş ve çok boyutlu dış politika anlayışıyla komşularıyla olan ilişkilerini düzeltmiştir. Hatta gelişen ekonomisiyle birlikte komşu ülkelerinin vazgeçilemez partneri, stratejik ortağı haline gelmiştir.³⁹ Bu sebepten Türkiye'de çok yönlü proaktif dış politikayı uygulama isteği sonucunda ve etki alanını da arttırmak istediği için komşularla sıfır sorun politikasını uygulamaya koymuştur.

Çok boyutlu proaktif dış politika yapan ülkelerin bazen menfaatleri örtüşebilir. Bu menfaatte iki uzlaşmacı ve uyumlu ülke ortak hareket edebilir ve dış politikada ilişkilerinde ortak partner olabilirler. Örneğin, 1999 yılında ABD Başkanı Bill Clinton'un Türkiye'ye yapmış olduğu resmi ziyaret kapsamında Türkiye-ABD ilişkilerinde Avrupa, Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu'yu da içinde alan geniş bir alan içerisinde menfaatlerinin örtüşmesi sonucu stratejik işbirliği yapılması

³⁸ Eyyüp Özdemir, *Türk Dış Politika Yapımı Sürecinde Silahlı Kuvvetlerin Rolü(1990-2005)*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ana Bilim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006, s.138

³⁹ Buğra Sarı, *Türk Dış Politikası'nda Stratejik Derinlik Yaklaşımına Dair Teorik Ve Pratik Uyumun Suriye Kapsamında Değerlendirilmesi*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2012, s.56

sağlanmıştır. Bu bağlamda çok boyutlu dış politikada ülkelerin menfaatleri çakışabilmekte ve birbirlerinin yararına çözümler geliştirebilmektedir.⁴⁰

Ülkeler için çok boyutlu dış politika çeşitli kapıları da açabilmektedir. Çok boyutlu proaktif bir dış politika uygulayan, yaptığı anlaşmalarla, kurduğu işbirlikleriyle ülke cazip merkezi olmaya başlayabileceği gibi komşuları da bundan olumlu veya olumsuz yönde etkilenebilirler. Örneğin, Türkiye, 2005 yılında AB müzakere tarihi almasıyla birlikte ülke içinde ve bölgede olumlu geri dönüşler almıştır. Nitekim Suriye bu durumdan memnun olduğunu belirterek, Türkiye sayesinde kendi ülkelerinin de Avrupa'ya sınırlarının olduğunu söylemişlerdir. Aynı şekilde Sayın Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı döneminde vermiş olduğu bir demeçte; Suriye'nin Avrupa'ya açılan kapısının Türkiye, Türkiye'nin de Ortadoğu'ya açılan kapısının Suriye olduğunu belirtmiştir.⁴¹

Sonuç olarak, bazı ülkeler statükocu, tek boyutlu ve sabit bir bakış açısıyla dış politika uyguladıkları zaman ülkeler arası ilişkilerde ve politikalarda karşılaşacakları bir zorlukta çözüm sağlamaları zor olacaktır. Halbuki dinamik, çok boyutlu proaktif bir dış politika uygulayan ülkeler alternatif geliştirme, siyasi ve dış politikada yaşanan konjonktürde dalgalanmalar ve ülkeler arasında meydana gelebilecek ani ilişki değişikliklerine ayak uydurabilme veya yeni bir dış politika stratejisi belirleyebilme seçenekleri olacaktır. Çok boyutlu dış politika, kısa sürede dış politika stratejisi belirlemede kolaylık sağladığı gibi değişen uluslararası sistemde güvenlik ve strateji kavramlarının yorumlanması da değişmiştir. Eskiden azılı düşman olunan ülkelerle artık dost olabilmek ani değişmelerle mümkün olabilmektedir. Ülkeler bu ani dış politika değişikliklerini de çok boyutlu dış politikanın vermiş olduğu esneklikle sağlayabilmektedirler.

1.3.Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler

Dış politika uygulamasında çok boyutlu dış politikanın yanında statükoculuk, işbirlikçi veya uzlaşmacı gibi dış politika yöntemlerinin varlığından söz edildi. Dış

⁴⁰ Melis Tuncay, *AKP Dönemi Türk Dış Politikası: Süreklilikler Ve Değişiklikler*, (Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2011, s.49

⁴¹ Buğra Sarı, *a.g.e.* , s.101

politikanın uygulamasıyla birlikte karar verme süreci de dış politika yönteminin tamamlayıcı ögesidir. Ülkelerin dış politikalarının karar verme sürecinde ise yönetim biçimine, kişi ve kurumların statüsüne göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenleri Tayyar Arı ‘Uluslararası İlişkiler Ve Dış Politika’ kitabında dış çevre ve iç çevre olarak açıklamıştır. Dışsal çevre ülke dışında yaşanan devletlerarası veya toplumlararası denklemlerde yaşanan gelişmelerin, eylemlerin veya karşı eylemlerin tümüdür ki son yıllarda bunun içinde devletlerarası yapılan ticari ve mali anlaşmalarda girebilmektedir. İçsel çevrede ise siyasi sistem, hükümetin yapısı ve karar vericilerin nitelikleri ve sayısı dış politikada karar verme sürecinin ana parametrelerini oluşturmaktadır.⁴² Aynı zamanda karar verme sürecinin bir başka tanımı ise uluslararası politikanın araştırılmasının yanında aynı zamanda bireylerin ekonomik ve siyasi tercihlerinin nasıl oluştuğunu inceleyen bir yaklaşım olarak da görülmektedir.⁴³ Başkanlık sistemiyle yönetilen bir ülkede kararlar başkanın kararlarıdır ve süreç çok hızlı neticelendirilmektedir. Fakat parlamenter bir sistemde ise bürokratik aşamalar olduğundan kararların alınması süreç almaktadır. Örneğin Türkiye’de kararlar ilgili bakanlık kararıyla alınır ve uluslararası konularda ya da milletlerarası anlaşmalarda yasamanın onayı istenirken ABD gibi tek başkanla yönetilen ülkelerde karar verme süreci hızlı ilerlemektedir.⁴⁴

Karar verme süreci aktörleri teorilere göre değişkenlik göstermektedir. Temel olarak devlet, sistem ve bireyin aktörleri birbirinin tamamlayıcısı şeklinde çeşitli teorilere ve konjoktüre göre değişiklik göstermektedir. Bazen bu aktörlerde ikisi olacağı gibi üçünün de olduğu durumları savunan teoriler vardır. Dış politikada karar verme sürecini etkileyen nedenleri iç ve dış çevre olmak üzere iki grupta incelendiği gibi kişisel faktörlerle birlikte üç kısımda incelendiği görülür. İki inceleme arasındaki fark kişisel faktörlerin iç çevre içerisine alınıp alınmayacağı durumudur ki genel anlamda kişisel faktörlerin incelenmesini mecbur kılan bir durumdur.⁴⁵

⁴² Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.188-189

⁴³ Tayyar Arı , *Uluslararası İlişkiler Teorileri : Çatışma, Hegemonya ve İşbirliği*, 5. Baskı, mkm yayınevi, 2008, s.512

⁴⁴ Köksal Onur, *Türk Dış Politikasında Karar Verme Süreci: Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nin AB Üyeliği Sürecinde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası*, (Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s.3-13

⁴⁵ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.190-191

1.3.1. Kişisel Özellikler Faktörü

Karar verme sürecini etkileyen birçok sebep olsa da kişi faktörü bunlar içerisinde stabil olmayan, duygulara hakim olan, değişebilen bir yapıya sahiptir. Karar verme süreci kişinin tercihi olarak da tanımlanabilir. Hatta Synder, Bruck ve Sapin karar verme sürecinde kişilerin devletin karar alıcılarını oluşturduğunu söylemişlerdir.⁴⁶ Bu tercihte algılama ve rasyonalite kavramları olarak ikiye ayrılır. Algılama kavramı psikolojik, rasyonalite ise akılcı bir kavramdır. Yani insanın duygusal ve akılcı davranışları sonucunda şekillenen tercihleri karar verme sürecindeki adımların son noktasıdır. Karar verme süreci birçok paradigma ve dış politika stratejilerin toplamıyla birlikte kişinin algılama veya rasyonalite kavramları arasında yaptığı tercihlerin sonucudur.⁴⁷

Karar verme süreci iç ve dış faktörlerle birlikte kişisel faktörlerinde toplamıyla uygulamaya konulan politiklardır. Kişi kavramının etkisi ise deneyimi, sorunlar karşısındaki davranışı, rasyonalite düşünme ve uygulama yeteneği, yeterli bilgi düzeyi, hızlı karar verebilme yeteneği, liderlik vasfının olması ve sorumluluklarının çok olması ve bunun farkında olma durumlarının toplamı ile oluşur ki bu yetenekler kişiyi karar verme sürecinin ana aktörü yapmaktadır. Her ne kadar karar verme süreçlerinin hepsi gerçekleştirilmeye çalışılmış olsa da kişiye kazandırılan bu özellikler sonucunda uygulamada değişiklikler olacaktır.⁴⁸

Ülkeleri oluşturan kurumlar da kişilerden oluşmaktadır ve bu kurumları ve grupları oluşturan kişilerin özelliklerinin, alınan kararlarda etkili olmayacağı düşünülemez.⁴⁹ Kişi faktörünün grup halinde alınan kararlarda da etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Fakat burada kişinin tek başına verdiği kararlarda grup halinde verilen kararlardan daha fazla kişisellik etkisi görülmektedir. Grup halinde alınan kararlarda grubun tamamının aynı düşünceye sahip olması (homojen) veya farklı düşünceye sahip olan kişilerden (türdeş) oluşan grupların olması alınacak kararı rasyonel olarak

⁴⁶Köksal Onur, *a.g.m.*, s.35

⁴⁷Karar Alma Süreci, Tanımı ve Anlamı,

http://bilgiyelpazesi.com/egitim_ogretim/konu_anlatimli_dersler/uluslararasi_iliskiler_politika_konu_anlatimlar/karar_alma_sureci.asp, (02.01.2017)

⁴⁸Köksal Onur, *a.g.m.*, s.14

⁴⁹Fred I. Greenstein, *Personality and Politics; Problems of Evidence, Inference and Conceptualization*, Markham Publish Company, Chicago 1969, s.184

olumlu veya olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Homojen gruplarda rasyonelliğe olumsuz etki yaparken türdeş gruplarda ise alınacak kararın olumlu olacağı belirtilmektedir.⁵⁰

1.3.1.1.Deneyim

Kişinin kişisel özellikleri, hiç kuşkusuz bulunduğu makama da yansiyacaktır. Kişilik özelliklerini de oluşturan karar vericinin deneyimleri diğer devletlerle yapılacak ilişkilerde veya politikalarda etkili olacaktır. Kişinin yaşamış olduğu özel veya kamusal tecrübeleri bir sonraki aşamada sorunlara yaklaşımını şekillendirecektir.⁵¹ Örneğin Türkiye’de özellikle koalisyon hükümetlerinde Başbakan ile dışişleri bakanı, içişleri bakanı ya da savunma bakanı farklı ideolojik deneyimlere ve hayat görüşlerine sahip olabiliyorlardı. Fakat hükümeti kurma ve ülke yönetimini işler hale getirmek için zorunlu birlikteliklerle hükümet oluşturuluyordu. Burada Başbakan ile dışişleri bakanı ayrı fikirlere sahip olabiliyor ve Başbakan istediği dışişleri vizyonunu dışişleri bakanı kanalı ile uygulayamıyordu ya da içişleri bakanıyla aralarındaki deneyim ve hayat farklılıkları içişlerinde istenilen politikaların yapılmasını engelliyordu.

Kişilerin daha önceki deneyimleri de yeni statüsünde etkisini gösterebilmektedir. Yani özel sektörde deneyimi olan kamusal hayata geçtiğinde özel sektördeki deneyimlerinin etkisi görülecektir. Askeri alanda tecrübe sahibi olan kişide kamusal alana geçtiğinde askeri tecrübelerinin yansımaları kamusal alanda da görmek mümkün olacaktır. Örneğin Charles E. Wilson General Motors firmasının başkanlığını yapmıştır ve 1953 senesinde savunma bakanlığı görevini de üstlenmiştir. Savunma bakanlığı döneminde General Motors’taki tecrübesiyle savunma bakanlığının harcamalarını azaltmış ve bütçe dengesini artırmaya çalışmıştır.⁵² Güncel örnekler de verilirse, ABD başkanlığı için dünyanın sayılı zenginleri arasında yer alan Donald Trump’ın seçilmesiyle, hiç kuşkusuz ülke yönetiminde ekonomik tedbirler, politikalar veya farklı yönelimler yaşanacaktır. Hatta Trump’ın ekonomik görüşü, ABD’nin alışılmış ekonomi politikasından daha

⁵⁰ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.215

⁵¹ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.216

⁵² Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.216, Gös. Yer.

farklı korumacı tedbirleri içerdiği için kısa süreli belirsizliklerin yaşanmasına sebepte olabilecektir.⁵³

1.3.1.2.İnanç

İnanç, karar verme sürecine kişilik olgusunun etkilerinden bir diğeridir. İnanç, kişinin iç ve dış dünyasında yaşadığı olayların toplamından ortaya çıkan olgudur.⁵⁴İnanç kavramı temelde dini olguları benimsese de 21.yy küresel yapısında din veya din dışı olguları inanç olarak sayabilmekteyiz. İnanç olgusu üç yapıda incelenirse; bunlar yaratıcının varlığına inanılan dini inanç, hiçbir yaratıcıya inanmayan inanç ve cisimlere kutsallık atfedilen inançlar olmak üzere incelenebilir.

İnançların türlerinden daha çok kişilerin sahip olduğu bu inançlardan uyguladıkları politikalara, karşılaştıkları sorunlardan alınan kararlara kadar inanç faktörü kişinin iç ve dış yaşamını şekillendirmektedir. Bununla birlikte inanç kavramı sadece sorunun algılanmasında değil sorunun çözümüne alternatiflerin bulunmasında ve bunların belirlenmesinde rol oynamaktadır.⁵⁵

Holsti'ye göre kişinin sahip olduğu inancın eyleme etkisi inanç kavramında işlenip bunların amaçlar ve tercihlerine göre iki bağlamda etki ettikleri görülmektedir. Örneğin iki ayrı devletin ya da politik gücün dış veya iç politikasında kararlarını inanç süzgecinden geçirerek amaç ve tercihleri doğrultusunda karar verme sürecini belirleyebilir. İnanç, karar verme sürecinin ana merkezinde yer almasa da etkilediği ve kararları değiştirebildiği de bir gerçektir.⁵⁶

1.3.1.3.Rol

Karar verme sürecinde kişilik olgusunda, kişiyi inancından ayırarak bulunduğu makamın veya kurumun gerekliliklerini yerine getirmesine, toplumsal

⁵³ Ömer Faruk Okçu, "Abd Ekonomisinde Belirsizlik Yükseliyor", <http://www.bik.gov.tr/abd-ekonomisinde-belirsizlik-yukseliyor/>, (03.03.2017)

⁵⁴ Ole R. Holsti, "The Belief System and National Images: A Case Study", *The Journal of Conflict Resolution*,6,3,1962, s.244

⁵⁵ Alexander L. George, "The "Operational Code": A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and DecisionMaking", *International Studies Quarterly*, 13, 2, 1969, s.190-222.

⁵⁶ Ole R. Holsti, *a.g.e.* , s.245-250

hayattaki işine veya bulunduğu kurumun gereklerini yaparken göstermek zorunda olduğu hal ve tavırlara rol denir. Kişilerin rolleri deneyim ve sorumluluklarından oluşur ki buda karar verme konusunda kişinin davranışlarındaki sınırı belirlemektedir. Rol, kişinin bulunduğu kurum dışındaki olgulara karşı talepleri karşılama isteği ve kendi kurumuna karşı ise sadakati sorunların algılanması ve yorumlanmasında etkilidir.⁵⁷ Örneğin TBMM'nin görevi, seçilenler olarak halkın taleplerini yerine getirme ve mevcut hükümeti denetleme yetkisine sahiptir. Burada talepleri karşılama isteği, kuruma gösterilmesi gereken sadakat ve asli görevini yerine getirilmesi de karar verme sürecinde rol kavramının etkisidir.

Karar verme sürecinin bir diğer belirleyici unsuru ise liderliktir ki bulunduğu statüde bünyesinde bulunan herkesi etkileme ve yönlendirme gücüne sahiptir. Tarih boyunca liderlik vasfına sahip kişiler ülke sınırlarını aşmış küresel bir değer kazanmıştır. Liderlik özelliğine sahip kişiler verdiği kararlarla, yaptığı icat ve bulduğu keşiflerle, kitleleri mobilize etme gücüyle ve başarılarıyla her türlü alanda kendilerini öne çıkarmışlardır. Hindistan'da Mahatma Gandhi, Güney Afrika'da Nelson Mandela ülke insanlarına ve küresel bağımsızlık ve insanların barış içerisinde ve özgürce yaşama haklarını savunan, bunu da şiddete başvurmadan vatandaşlık kavramının en tabii hakkı olduğuna inanarak yapmışlar ve küresel anlamda ön plana çıkmış, bağımsızlık mücadelesi vermiş liderlerdir.⁵⁸ Dış politika karar vericiler bağlamında incelendiğinde hangi yönetim sistemine bağlı olurlarsa olsunlar liderlik vasfına sahip insanlar kendilerini göstermeyi başarabilmişlerdir. Bunlara başkanlık sistemine sahip ülkelerde görebildiğimiz gibi demokrasi ile yönetilen ülkelerde de görebiliriz. Demokrasiyle bile yönetilse hükümeti yöneten başkanın liderlik vasfı ve nüfuzlu olması, diğer ülkelere karşı bakışı ve algılama biçimi dış politika kararlarında belirleyici olacaktır.⁵⁹

⁵⁷ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.217.....

⁵⁸ Melike Şener'in hazırladığı Mahatma Gandhi ve Nelson Mandela'nın vermiş olduğu siyasi mücadeleyi anlatan makalenin detayı için bkz. <http://akademikperspektif.com/2015/05/04/ayin-dusunuru-nelson-mandela/>,(25.01.2017)

⁵⁹ Köksal Onur, *a.g.m.*, s.23

1.3.1.4.Liderlik

Liderlik bağlamında her kişi dünyaya bakış açısı ve diğer ülkeleri algılama boyutunca dış politikaya etki edecektir. Kissinger ise liderliği pragmatik ve bürokratik, ideolojik, karizmatik ve devrimci lider olmak üzere üç kısma ayırmıştır. Bu bağlamda birinci kısım olan pragmatik ve bürokratik liderlik özelliği en çok Amerika ve Avrupa ülkelerinde görünmektedir. Amerika’da bu tarz bir liderliğin görünmesi liderlerin daha çok hukuk ve iş dünyasından oluşmasına bağlamaktadır. Bu ülkelerde liderler her sorunun bir çözümünün olduğunu ve bunun içinde zamana yayılması gerektiğine inanırlar. Faydacı bir bakış açısıyla sorunun çözümü için zaman ayırırlar ve sorunun çözümünde yargılardan daha çok yöntemlerle ilgilenirler.⁶⁰

Siyasal veya toplumsal öğretiyi ya da belli amaca yönelik olan, bir hükümet veya siyasi parti ya da bir sınıfa yön veren felsefi, dini ya da hukuksal düşünceler bütününe ideoloji denir.⁶¹İdeolojik lidere, komünist ve sosyalist ülke liderleri örnek verilebilir. Sovyetler gibi komünist ve sosyalist düşünceye sahip ülkelerde liderler, ideolojik inanın diğer ülkelerdeki komünist düşünceye sahip partilerle ortak bir alan oluşturulduğuna inanırlar. Hatta diğer komünist ülkeler arasındaki sorunların çözümüne katkı sağladığına inanırlar. Komünist düşüncesini benimsemiş ülkeler uzlaşmacı bir tutum sergileyerek dünyadaki diğer devletlerinde yaşamış olduğu sınıf çatışmalarını, komünist düşüncesini benimseyerek çözülebileceğini söylemektedirler.⁶²

Kissinger’in üçüncü liderlik modeli karizmatik ve devrimci lider modelidir. Bu liderlik modeli genellikle Üçüncü Dünya ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelere görülmektedir. Ekonomik sorunlarından çok kendilerine özgü kararlar almak ve gelecekle ilgilenmek bu liderlik modelinin özelliklerindedir. Küba eski Devlet Başkanı Costra ve Endonezya Devlet Başkanı Sukarno buna en iyi örneklerdir.⁶³ Günümüzde karizmatik lidere verilen en popüler örnekler Türkiye Cumhuriyeti

⁶⁰ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.218

⁶¹ İdeoloji nedir?, <http://www.nedir.com/ideoloji>, (05.01.2017)

⁶² Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.219

⁶³ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.220

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'dir.⁶⁴

1.3.2.İçsel Kaynaklı Faktörler

1.3.2.1.Devletin Yapısı Ve Hükümet Sistemi

Ülkenin siyasal partileri, iç politikaları, kamuoyu ve coğrafi konumu gibi unsurları karar verme sürecinin içsel kaynaklı faktörlerini oluşturan siyasal sistemin bütünü oluşturur. Devletin yapısı ve hükümetin biçimi, medya ve kamuoyunun etkisi, lobcilik faaliyetleri ve çeşitli araştırma kuruluşları gibi ülkenin karar verme sürecinde etkili olmaktadır. Bunları dört ana başlık altında geniş etki alanından dar etki alanına doğru analiz edilecek olursa, Devletin ve hükümetin yapısı, kamuoyu, bürokrasi-ekonomik ve askeri güç bağlamında sıralanabilir.⁶⁵

Devletlerin örgütlenme ve yönetilme biçimleri karar verme sürecine etki eden en önemli ve etkisi tabi olan unsurlarındandır. Devletlerin örgütlenme biçimi devlet yapılarını göstermektedir. Devlet yapısının karar verme sürecine etkisinden sonra yönetim sisteminin ve uygulanan rejiminde etkisi görülmektedir. Devletler federe, konfedere ve üniter olarak örgütlenebilirler. Bu bağlamda incelenen karar verme süreci yerel ve merkezi yönetimlerin karar verme sürecinin neresinde ve ne kadarında bulunmalarıyla oluşmaktadır. Yani yerel yönetimlerin ülkede alınan kararlara ne düzeyde etki edebileceğinin sınırları ya da devletin yapısı konfedere bir yapıda ülkelerin karar verme mekanizmalarının sınırlarının ne düzeyde olduğu ile yakından ilgilidir.⁶⁶

Konfederasyon, iki veya daha fazla bağımsız devletin oluşturduğu uluslararası hukuki kişiliklerini korumak kaydıyla ortak amaç ve savunma sağlamak için toplanan devletler topluluğudur.⁶⁷ 21.yy'da artık uygulama alanı bulamayan

⁶⁴ Ümit Arkan, *Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik Ve Uygulamalı Bir Çalışma*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez Özeti), s.46-63

⁶⁵ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.190

⁶⁶ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.192

⁶⁷ Federasyon ile Konfederasyon Arasındaki Farklar, <https://asbava.blogspot.com.tr/2012/01/federasyon-ile-konfederasyon-arasndaki.html>, (05.01.2017)

fakat Konfederasyon sisteminin en eski örneği olan İsviçre⁶⁸ ile birlikte günümüzde Sovyetlerden dağılan devletlerden oluşan BDT’de buna örnektir. Avrupa Birliği’nin de konfederasyon sistemine uygun olduğunu söyleyenler olduğu gibi tereddütte kalan ve ekonomik işbirliği amacıyla kurulan bir birlik olduğunu savunup konfederasyon özelliklerini taşımadığını söyleyen düşünürlerde vardır. Konfedere yapıda ülkeler siyasal ve özellikle savunma konusunda yönetme yetkilerinin azını kullanırken, bu yetkilerini konfedere yapıya devrederler.

Federasyon, iki veya daha fazla devletten oluşan sınırlı bir birliktelik olmayıp hayati bağlarla bağlanan bir devletler birliği modelidir. Federasyon, devletlerin birlik oluşturmasıyla yapılabildiği gibi, bir devletin parçalara ayrılarak federasyonlukların kurulması şeklinde de olabilir. Federasyon, konfederasyonun son aşaması olarak da tanımlanmaktadır. Bugün federasyonlukla yönetilen ABD, Almanya ve İsviçre bir zamanlar konfederasyon sistemi ile yönetiliyordu.⁶⁹

Federasyonlukla yönetilen ülkelerde, ülkeler yetkilerinin bir kısmını yerel yönetimlerle paylaşırlar fakat ülkeler arası ilişkide merkezi yönetim yetkisi daha fazladır. Federasyonla yönetilen merkezi yönetimler, konfederasyonla yönetilen merkezi yönetimlere göre yetki alanı daha geniştir. Karar verme süreci bağlamında konfedere yapıda tüm siyasal birimler kendi yetkilerini kullanırlarken federasyonda sadece merkezi birimlerin yetkisi vardır. Bu sebepten karar verme süreçleri daha hızlı işleyebilir.

Üniter devlet ise devletin, unsurlarında ve organlarında tekliğin olması demektir. Yani devlet, yerel organları ve merkezi bürokrasi organlarında tek olarak merkeze bağlı olduğu sistemdir. Üniter devlete, tek devlet veya basit devlette denmektedir. Japonya, Hollanda, İtalya, Danimarka, Türkiye vs. gibi ülkelerde başlıca üniter devlet sistemini benimsemiş ülkelerdir.⁷⁰

⁶⁸ İsviçre’nin Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr/ısvicrenin-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (18.03.2017)

⁶⁹ Federasyon nedir?, <http://www.dersimiz.com/bilgibankasi/FEDERASYON-NEDIR-HAKKINDA-BILGI-1403.html>, (05.01.2017)

⁷⁰ Kemal Gözler, “Devlet Şekilleri II: Üniter Devlet-Bileşik Devlet”, <http://www.anayasa.gen.tr/uniter-bilesik.htm>, (05.01.2017)

Üniter devlette yerel yönetim merkezi yönetimin aldığı kararları uygulamakla mükellef olduğu için, karar verme sürecinde de yerel yönetimin yetkisi yok denecek kadar azdır. Üniter yapılarda tüm kararlar merkezi yönetimler tarafından alınır ve yerel yönetimler bunu uygularlar. Bazen yerel yönetimlerin nasıl uygulayacağına da merkezi yönetim karar verebilir. Karar verme süreci bağlamında, federasyon ve konfederasyona göre bürokratik süreç daha hızlı işlemektedir.

Devletin örgütlenme biçiminin yanında bunu hangi organların, hangi rejimlerle nasıl yapılacağı da karar verme sürecinde etkilidir. Devlet yönetim sistemleri başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter sistem olmak üzere üçe ayrılabilir. Karar verme süreci bağlamında ülkeyi yöneten hükümet kadrosunun nasıl kurulacağı ve yasama ya da meclisin hükümeti nasıl denetleyebileceği ya da hükümet nazarında yetki düzeyi karar verme sürecinde bağlayıcı olacaktır. Bu bağlamda incelendiğinde yönetim biçiminin aktif karar verici organlar olarak süreci etkileyeceklerdir.

Başkanlık sistemi, yasama ve yürütmenin halk tarafından ayrı ayrı seçildiği, görev ve yetkilerinin ayrı bir şekilde belirlendiği, birbirine karşı değil millete karşı sorumlu olduğu ve yürütmenin yasamadan bağımsız olduğu bir sistemdir.⁷¹ Bu bağlamda başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde başbakanlık makamı olmadığı için bu görevi de başkan tek başına üstlenmektedir. Karar verme sürecinde, tek başına görev ve sorumluluğu üstlenen başkanın yetkiler kendinde toplandığı için hızlı, etkili ve başarılı kararlar alabilmektedir. Fakat başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerden sadece Amerika'nın başarılı bir örnek olarak gösterilebildiğinin bununda başkana verilen geniş yetkilerden kaynaklandığı ileri sürülmektedir.⁷²

Başkanlık sisteminde başkan halk tarafından seçildiği için yasamaya karşı sorumlu değildir. Aynı zamanda Başkan halk tarafından seçildiği için yasamanın güvenoyuna ihtiyaç duymadan görevine başlar. Bu özelliklerin tersi parlamenter sistemin özellikleridir ki, başbakan parlamenter sistemde hem yasamaya karşı sorumludur hem de yasamanın güvenoyunun alması lazımdır. Parlamenter sistemde

⁷¹ Başkanlık Sistemi Nedir?, <http://www.yeniakit.com.tr/haber/baskanlik-sistemi-nedir-228921.html>, (05.01.2017)

⁷² Başkanlık Sistemi hk. , <http://seal.atilim.edu.tr/baskanlik-sistemi>, (06.01.2017)

yasama ve yürütme birbirlerini denetleme mekanizması olduğu için birbirine son verme yetkileri vardır. Fakat Yürütme organı yani hükümeti oluşturan Başbakan ve bakanlar kurulu yasama organına karşı sorumludur, Cumhurbaşkanı yasamaya karşı sorumlu değildir ve vatana ihanet dışında sorgulanamazlar.⁷³Türkiye parlamenter sisteme en başarılı örneklerdendir.

Yarı başkanlık sistemi ise, başkanlık sistemi ile parlamenter sistemin karışımı olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar iki sistemin karışımı olarak ifade edilse de başkanlık sistemine daha yakındır. Fransa başta olmak üzere Sovyetlerin dağılmasıyla Rusya ve yeni oluşan Kırgızistan, Azerbaycan, Kazakistan, Gürcistan ile birlikte bazı batı Avrupa ülkeleri olan Sırbistan, Hırvatistan gibi ülkelerde yarı başkanlık sisteminin uygulandığı diğer ülkelerdir.⁷⁴ Devlet başkanı olan cumhurbaşkanı ile başbakan icra yetkilerini ortak bir şekilde kullanırlar. Her ne kadar ortak icra etseler de başbakan ve cumhurbaşkanının bir birinden zıt kutuplarda olmasının karar verme sürecine olumlu ve olumsuz etkileri de olabilmektedir. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, yönetimi kişiselleştirmeye ve hukuk kurallarını görmezden gelmesine sebep olabilmektedir. Bu kişisel durumun yanında devlet başkanı ve başbakanın ayrı partilerden seçilme durumunda yönetimdeki aksaklıkta karar verme sürecini etkileyici unsurlardandır.⁷⁵

Parlamenter sisteme sahip Türkiye ise, 1982 Anayasasında yapılan değişikliklerle Yarı Başkanlık sistemi özelliklerini taşımaya başlamıştır. Özellikle Cumhurbaşkanını halkın seçmesiyle ve yetkilerinin artırılmasıyla sembolik bir değer ifade eden devlet başkanlığı modelinden daha aktif bir yapının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Her ne kadar parlamenter sistemle yönetilen Türkiye’de, cumhurbaşkanının yetkilerinin artmasıyla yarı başkanlık sisteminde yaşanan iki başlılık sorununun burada da yaşanacağı aşikardır. Bunun olmaması başbakan ve devlet başkanı arasındaki uyumun sağlanması ya da birbirlerinin yetki alanlarına girmemesi durumunda sağlanacaktır.

⁷³ Özgür İşçimen, “Parlamenter Sistemin Genel Tanımı Ve Oluşum Biçimi”, <http://www.iktisadi.org/parlamenter-sisteminin-genel-tanimi-ve-olusum-bicimi.html>, (06.01.2017)

⁷⁴ Kasım Erdem, “Yarı Başkanlık Sistemi: Teori, Pratik Ve Tartışmalar”, *Karşılaştırmalı Hükümetler Sistemi: Yarı Başkanlık Sistemi*, Editör: Havvana Yapıcı Kaya, Ankara 2014, s.9

⁷⁵ Yarı Başkanlık Sisteminin Avantaj Ve Dezavantajları, <http://www.lisansegitim.com/devlet-yonetim-bicimleri/yari-baskanlik-sisteminin-avantaj-ve-dezavantajlari.html>, (10.01.2017)

Sonuç olarak; üç hükümet sistemi arasındaki farklılıklar bürokrasinin etkisinden ayrı düşünmeden devlet başkanlarının karar verme sürecindeki hızında belirleyici olmaktadır. Örneğin Başkanlık sisteminde başkan kabinesini oy kaygısı bulunmayan, yasama organının dışında kişilerden oluştururken, yarı başkanlık ve parlamenter sistemde kabine meclisten seçilmektedir. Kabineden seçilen bir bakan bulunduğu bakanlık çıkarlarını, parti çıkarlarını ve aynı zamanda seçmen kitlesinin çıkarlarını aynı zamanda düşünmek ve bir uzlaşma bulmaya çalışacaktır.

1.3.2.2.Bürokrasi

Bürokrasi kelimesinin kökeni Yunanca bir kelimeye dayanıyor olup, ansiklopedik anlamı ise, devlet işlerinin yönetilmesinde idari birimlerin fonksiyonları ve kapsama alanı, üst düzey memurlar topluluğu ve devlet örgütlenmesi ya da siyasi parti v.s örgütlerin gücü olarak tanımlanmaktadır.⁷⁶ Diğer bir deyişle bürokrasi, “toplumda, tabandan yukarı doğru daralan hiyerarşik bir yapı içerisinde örgütlenmiş, kişisel olmayan genel kurallar ve işleyiş ilkelerine göre çalışan ayrıcalıklı ve kalıcı profesyonel görevliler grubu” olarak da tanımlanmaktadır.⁷⁷ Bürokrasinin karar verme sürecindeki yeri, liderlik, devlet yapısı veya hükümet yönetim sistemi ile ilgili etki boyutu değişmektedir. Max Weber ise bürokrasiyi “Hiyerarşinin her kademesinde yetki ve görevler önceden belirlenmiş kanun, kaide ve idari kurallarla biçimsel olarak belirlenmiştir. İşler bölümlere ayrılarak, uzmanlaşmış kişiler tarafından, belirli kural ve standartlara uygun olarak; kişisel olmayan, formel bir şekilde yürütülür. İşlemler ve iletişim yazılı olarak yapılmakta, iş görenler emirlere yasal yetkiye dayandığı için uymakta” olarak tanımlayarak kişisel, liderlik veya sistemsel etkilerden uzak kurallar bütünü oluşturduğu yasalar çerçevesinde işlenen idari yapılanma ve işlerlik düzeyinden söz etmektedir.⁷⁸

Bürokrasi karar verme sürecinde ülke çıkarları için neyin daha fazla etkili olabileceği sorusuna bulunabilecek olası yanıtları arayan kişi ve kurumlar

⁷⁶ Bürokrasi ve Max Weber, <http://tebesirtozu.blogcu.com/burokrasi-ve-max-weber/1928070>, (10.01.2017)

⁷⁷ Kurthan Fişek, *Yönetim*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1975, s.65

⁷⁸ Bürokrasi ve Max Weber, *a.g.m*, (10.01.2017)

üzerindeki etkisi bariz olarak görülmektedir. Örneğin başbakanlık ile çalışan bakanlıklar(gerek dışişleri, gerek içişleri ya da savunma bakanlıkları) her hangi birinin karar verme sürecine dahil olması durumunda bürokratik faktörlerin etkisi daha fazla hissedilecektir.

Kurumlar arası birbirinin karar alma mekanizmalarına dahil olduğunda bürokratik faktörler etkili olduğu gibi kurum içinde, aynı birimdeki durumlarda da farklı fikir ve düşünceler olabilmektedir. Burada aynı kurum içindeki kişiler kendi düşüncelerini gerçekleştirebilmek için basın ya da sivil toplum kuruluşlarıyla çeşitli ittifaklar kurabilmektedirler. Örneğin MEB kendi içerisinde yedi ayrı hizmet birimlerinden ve bunlara da bağlı alt birimlerden oluşmaktadır. Bu birimlerde birçok ortak ve farklı özelliklere sahip alt birimler vardır. Fakat alt birimlerden olan Eğitim Politikaları Daire Başkanlığı MEB'e bağlı yedi ayrı birimin beşinde bulunmaktadır. Eğitim Politikaları Daire Başkanlığı bulunduğu tüm birimlerde yorumlanması farklılık gösterebilir. Hepsi kendinden bir üst birimi ilgi alanıyla ve odak noktasıyla yaklaşacaktır.⁷⁹

Aynı kurum içindeki birimlerin farklı yaklaşımlar sergilediği gibi bazen bakanlıklarda ortaklaşa tek bir bakanlığa karşıda yaklaşımları değişebilir. Örneğin bakanlıklar kendi bünyelerinde bulunan memurların ücretlerindeki artış miktarıyla ilgili Maliye Bakanlığına karşı tepki gösterebilir, çatışma ortamı meydana gelebilir.⁸⁰

Bürokrasi silsilesinde alt kısım bürokrasi seviyesinden yani orta düzeyli memurların etkilediği karar verme sürecinde devlet başkanlarına bağlı olan kişi ve birimlerin etkileme düzeyinde de bürokratik süreçler görülmektedir. Yani Devlet Başkanlarına bağlı olan birimler arasında ve kişiler arasında yaşanan düşünce ve fikir ayrılıkları devlet başkanının alacağı dış politika kararlarını da etkileyecektir. Tabii bakanlık ile başbakanlık ya da bakanlık arasında yaşanabilecek bürokratik aşamalar genellikle demokratik ülkelerde görülebilecek bir durumdur. Tek bir kişinin yani

⁷⁹ Milli Eğitim Bakanlığına ait hizmet birimleri ve alt birimlerinin görevleri karar alma mekanizmasındaki rolü, devlet yönetim sisteminin sadece bir parçası olarak örneklendirilmiştir. Milli eğitim Bakanlığının alt birimlerinin görevleri için bkz. *Milli Eğitim Bakanlığına hizmet birimlerinin alt birimleri ve görevleri*

⁸⁰ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.204

kararları sadece Devlet Başkanlarının aldığı bir durumda bu tarz bir bürokrasi engeline rastlamak güç olacaktır.

Sonuç olarak; karar verme sürecini etkileyen unsurlardan bürokrasi, ulusal çıkar için alınabilecek kararlarda, bakanlık ve onların birimleri, birimler içinde, bakanlıklar arası ya da bakanlıklarla başbakan veya başkan arasında meydana gelebilecek bakış açısı, fikir ayrılıkları ya da kendi düşüncelerini yaptırma istekleri gibi sebeplerle oluşmaktadır. Bürokrasinin bu birimler arasında genellikle demokratik ülkeler de görünmektedir. Demokratik ülkelerde sıklıkla görülebilecek bu bürokratik süreç tek başına yönetilen yani başkanlıkla yönetilen bir ülkede görülmesi zordur.⁸¹

1.3.2.3.Kamuoyu

Toplumsal yaşamda karşılaşılan çeşitli güçlükler ve problemler karşısında belirli bir zaman ve olay çerçevesinde insan topluluklarının fikir, kanaat ve bakış açılarını anlatan bir kavramdır.⁸² Kamuoyu, bilimsel bir kavram olarak, dış politika bağlamında 20.yy'ın başlarından itibaren analiz konusu olmaya başlamıştır. Oysa kamuoyunun fiilen etkileri özellikle 15. yüzyılda Machiavelli yöneticilerin kamuoyunun desteğini almasıyla idarenin ayakta kalabileceğini belirtmesiyle kamuoyunun yöneticiler üzerindeki etkisi devam etmiştir.⁸³

18.yy'dan itibaren Batıda mutlak monarşilerin güçlerinin sınırlandırılması, gazetelerin yaygınlaşması, Fransız ihtilaliyle birlikte milliyetçilik kavramının artması, burjuva sınıfının artması ve kentlerin yaşam alanı olarak yaygınlaşmaya başlamasıyla kamuoyu ve gazeteler karar verme sürecinde yer almaya başladılar.

Kamuoyu başlığının tanımından da yola çıkarak ülkeyi oluşturan insan topluluğuyla, artık ülkelerin dördüncü kuvveti olarak isimlendirilen medya ile kamuoyunun karar verme sürecindeki konumu incelenmiştir. Bu bağlamda özellikle

⁸¹ Muhittin Tataroğlu, "Parlementer ve Başkanlık Sistemlerinde Siyasi İktidar Ve Bürokrasi İlişkileri Ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Yönetim Ve Ekonomi*, C.13, S.1, 2006, Sy.106

⁸² İzzet Er, "Kamuoyu Nedir?", <http://www.filozof.net/Turkce/sosyoloji/746-kamuoyu-nedir-kamuoyu-ne-demektir-kamuoyu-kavrami-nedir-kamuoyu-tanimi-kamuoyu-tarifi.html>, (12.01.2017)

⁸³ Deniz Sütel, "Machiavelli ve Hükümdar", <http://www.egitirim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-31-40/sayi-38-nisan-2013/598-machiavelli-ve-hukumdar>, (13.01.2017)

demokratik ülkelerde yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü kuvvet olarak sayılan medyanın karar verme sürecini etkileyen bir güç unsuru olarak değerlendirilmektedir.⁸⁴ 20.yy'da gazete ile başlayan basın gücü 21.yy'da birçok şekilde karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medya ve internet haberciliği de artık kitleleri mobilize etme ve kamuoyu oluşturma da bir güç unsuru haline gelmiştir.⁸⁵

Kamuoyu, dış politikada karar alma mekanizmasının merkezinde bulunur ki bu kamuoyu araçları medya ve insan topluluğu faktörleridir. Bu bağlamda medya ve insan grubu faktörü doğrudan karar verme sürecinde yer almazlar. Dolaylı olarak kamuoyu oluşturarak ya da kamuoyunu etkileyerek karar verme sürecini etkilerler. Antik Yunan'dan bir itibar sorgulanan kamuoyunun karar verme sürecindeki etkisi, Batıda demokratik gelişmelerin artmasına paralel olarak kamuoyunun da yöneticiler üzerindeki etkisi artmıştır.⁸⁶ İnsan grupları Antik Yunandan itibaren yöneticileri sorgulamaya başlamıştır. Özellikle gazetelerle birlikte basın kavramının oluşmasıyla kitle gruplarının karar verme sürecindeki etkileri artmıştır.

B.Russett ve H. Starr'a göre kamuoyu genel politikayı şu üç madde çerçevesine etkilediği söylemektedir. İlk olarak; vatandaşların veya liderlerin belirli azınlık gruplarını veya soydaş olduğu ülkelerini etkilemektedir. Örneğin Amerika'da Yahudi kökenli insanların İsrail'in çıkarlarını korumaya çalışması gibi ya da Ermeni kökenli insanların, Türkiye Ermenistan arasında yaşanan sözde soykırım iddialarını yurtdışında birçok ülkede lobi faaliyetleri veya para yardımlarıyla Ermenistan lehine sonuçlanmasını sağlamaya çalışması ya da politik gündem oluşturmaya çalışmaları gibi.

İkinci olarak; kamuoyun spesifik, dar konuların dışında sosyal kitlesi geniş olan, büyük grupları ya da ülkeleri ilgilendiren yani kısacası bir haberle bir ülkeyi ilgilendiren haberler yapılmasıdır. Yakın zamandan örnek verilecek olursa,

⁸⁴ Tayyar Arı, *a.g.e.* , s.191

⁸⁵ C. Çıldan, M. Ertemiz, E. Küçük, H.K. Timuçin, D. Albayrak, *Sosyal Medyanın Politik Katılım Ve Hareketlerdeki Rolü*, Ankara 2012, s.2

⁸⁶ Yavuz Bayram, "Liberal Demokrasilerde Medya Ve Kamuoyunun Dış Politika Ve Karar Alma Sürecine Etkisi", *Erciyes İletişim Dergisi*, 2, 2, 2011, s.71

Türkiye'nin Gine'ye 50 otobüs hibe etmesi⁸⁷, Türkiye ve Rusya'nın ilişkilerinin iyileştirilmesi ya da Karabağ sorunu gibi aynı anda birçok kitleye veya gruba ulaşma imkânı veren haberlerdir.

Üçüncü olarak; kamuoyunun zaman çerçevesidir ki bir olayın ne kadar kısa zamanda çözülebileceği veya kısa zamanda çözülmesi gereken haberlerdir. Kısa süreli haberler kitleler üzerinde pekte sıkıntı oluşturmamaktadır. Örneğin Suriye'de savaşın 2011 yılından itibaren devam etmesi, bu konu ile ilgili yapılacak haberleri sıcak tutmakta ve ilgilenme düzeyi de artmaktadır. Nitekim Kürt sorunu, Türkiye Kıbrıs sorunu gibi konularda yıllardır süregelen ve gündemde olan, kamuoyunun takip ettiği haberlerdir. Fakat Türkiye ve Güney Afrika arasındaki vizelerin kaldırılma meselesi geniş zamanı kaplamadığından kamuoyu etkisi daha azdır. Eğer vizelerin kaldırılması başlığı altında değerlendirilseydi uzun süren bir çalışma olduğundan etki düzeyi daha fazla olacaktı.⁸⁸

Halk grupları kendi düşünce ve çıkarları için siyasi partilerini seçerek ödüllendirdiği gibi desteklemeyerek onları cezalandırabilir. Kamuoyunun karar verileri etkileyebildiği gibi karar vericilerde dış politikada halkı yanıltıcı eksik veya yanlış bilgiler vererek kamuoyunu manipüle edebilir. Özellikle demokratik ülkelerde karar verici organlar her zaman halkın, kamuoyunun kararlarına göre dış politika kararları vermezler. Örneğin Türkiye'nin AB üyelik süreci kamuoyunun istek ve endişelerine karar verici organların tam olarak dikkate alındığı söylenemez.

Karl Deutsh'a göre kamuoyu beş grupta incelenir⁸⁹. Bunlar sırasıyla, sosyo-ekonomik elitler, hükümet ve siyasal elitler, medya, yerel kanaat önderleri ve halk kesimi olarak ayrılmıştır. İlk grup olan sosyo-ekonomik elitler grubu, gelir veya servet durumunun fazla olması göz önünde bulundurularak, üst düzey firma sahipleri, yöneticiler, şirket ve banka sahipleri gibi her ne kadar ülke bazında küçük bir kısmı karşılansa da çoğunluğu sağlayan fakat gelir düzeyi düşük olan kesimin isteklerini de yönlendirme güçlerine sahiptir.

⁸⁷ Türkiye'den Gine'ye 50 Otobüs, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/turkiye_den_gine_ye_50_otobus-32300, (20.02.2017)

⁸⁸ Yavuz Bayram, *a.g.m.*, s.72

⁸⁹ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.210

İkinci grup ise, hükümet ve siyasi elitler grubudur ki bu grup karar verme sürecini oluşturur. Bu grup içerisinde sivil ve askeri üst düzey bürokratlar olmakla birlikte yargıçlar ve parlamenterler de bulunmaktadır. Demokratik olmayan ülkelere demokratik olan ülkelere göre daha fazla etkilidirler. Demokratik sistem olup olmadığına göre değişebildiği gibi, bu elitlerin merkezde mi yoksa yerelde mi olmalarına göre ve hatta konunun siyasi, kişisel ya da ulusal olmalarına göre de etki düzeyleri değişmektedir.

Üçüncü grup olarak da medya vardır ki, gazeteler, televizyonlar, radyolar, çeşitli haber ve magazin dergilerinden oluşmaktadır. Medyanın karar verme sürecine etkisi ülkeden ülkeye değişmekte olup artık 21.yy'da yasama, yürütme ve yargı gibi bir güç olmaktadır. Ülkelerde rejim değişikliklerine sebep olduğu gibi kitlelerin hükümetleri için tek vücut olmasını da sağlamaktadır. Bunlara sırayla örnek vermek gerekirse, rejim değişikliğine veya yöneticilerin koltuklarını kaybetmesine sebep olan kitlelere örnek olarak, Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali'ye karşı Yasemin devrimi ile başlayan protestolar medya, basın ve sosyal medyanın da etkisiyle kısa zamanda kitlelerin bir araya gelmesini sağlamış ve Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkeden kaçmasıyla sonuçlanmıştır.⁹⁰ İkincisine örnek vermek gerekirse, Türkiye'de 15 Temmuz'da yaşanan darbe kalkışmasına karşı Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın özel bir televizyon programına canlı olarak telefon ile görsel bir bağlantı kurarak bağlanmasıyla bir anda sürecin gidişatı değişerek yüzbinlerce insanın sokaklara çıkmasıyla darbe kalkışması engellenmiş oldu. Kitleler meşru koşullarla ülke yönetimine gelmiş yöneticilerin zorbalıkla alaşağı edilmesine tek vücut olarak karşı çıktılar ve ülke tarihinin gidişatının değişmesine vesile olmuşlardır.

Dördüncü olarak ise, ülkenin azınlığını oluşturan ve yaklaşık yüzde 5i ile 10u arasında olduğu düşünülen ülkenin yerel kanaat önderleridir. Bu kesim ulusal ve uluslararası gündemi sürekli takip ederler ve medya ile ilişki kurarlar. Bu şekilde kamuoyu oluşturarak kitlelere yorumlamalar yaparlar. Bu grubun etkinliği de yerel ve ulusal medya ile kurduğu iletişim düzeyi kadardır.

⁹⁰ Sinan Oğan, Tunus'ta Yasemin Devrimini Nasıl Okumalıyız?, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/100-tunus-ta-yasemin-devrimini-nasil-okumaliyiz>, (21.02.2017)

Son olarak, ülkenin yaklaşık olarak yüzde 50 ile 90'lık geniş bir kitleyi içinde barındıran ve zaman zaman dış politika ile ilgilenen halk kesimidir. Halk kesini farklı düşüncedeki insanlardan oluşmalar da zaman zaman birbirlerini etkileyerek genel düşüncelerin oluşmasıyla karar vericiler tarafından ortak bir düşüncenin olduğu algısı oluşmaktadır. Ortaya çıkan bu ortak düşünce karar vericiler üzerinde baskı unsuru oluşturabilmektedir. Her ne kadar ortak bir düşünce de olsa bu ortak düşüncenin içerisinde farklı düşünceye sahip grupların birleşmesiyle de bu kesimin oluştuğu görünmektedir.⁹¹ Örnek vermek gerekirse, 2013 yılında Taksim'de birkaç çevrecinin bir araya gelerek Gezi Parkının yıkılmasına karşı çıkmıştır. Bu olaydan birkaç gün sonra olayların medyaya yansısıyla birçok sivil toplum örgüleri ve siyasal partilerin bir araya gelmesiyle kitle daha da artmaya başlamıştır. Bir çevreci grubun başlattığı protestolar birçok grup için ortak düşünce haline gelmiş ve sayı giderek artmıştır.⁹²

Sonuç olarak; kamuoyu etkisini ilk gösterdiği zamanlardan günümüze gelene kadar artırarak devam etmiştir. Kamuoyunun medya ayağı gelişerek günümüze gelmiş ve 20.yy'da gazete gibi sınırlı kaynaklarla etkisini sürdüren kamuoyu 21.yy'da ise sosyal medya televizyon ve internet habercilik sistemleri gibi birçok etki unsurları oluşmuştur. Medyanın gücü ve insan gruplarının etkisiyle kamuoyunun karar vericilere etkisi artmaktadır.

1.3.3.Dışsal Kaynaklı Faktörler

Karar verme sürecini etkileyen dışsal faktörler, ülkelerin potansiyel gücünün toplamından oluşmaktadır. Milli güç kavramı ülkelerin dış politikasında sert ve yumuşak güç unsurları olarak yansımaktadır. Ülkelerin dış politikada gücü ekonomik, askeri, siyasi, insan gücü, sosyo-psikolojik yapısı ve coğrafi konum özelliklerinin toplamının kattığı değerler toplamıyla oluşur. Bunlar arasında önem sırası olmayıp, birbirlerinin tamamlayıcısı özelliğine sahiptir.

⁹¹ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.210-211

⁹² Mevlüde Batur, *Gezi Parkı Olaylarının Sosyal Medyaya Yansıma Biçiminin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi: Facebook Örneği*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2014, s.19

Ülkelerin siyasi gücü, milli hedeflerine ulaşmaya çalışmak, bunları geliştirmek, ulaşabildiklerini muhafaza etmek ve milli menfaat ve çıkarlarını korumak için yaptığı iç ve dış siyasi kuvvetlerinin toplamıdır. Burada iç siyasi kuvvetleri anayasal ve siyasi yapı oluştururken, dış siyasi kuvvetleri ise diplomasi gücü oluşturmaktadır.

Devletlerin görünen gücü olan askeri güç ise, ulusal politikalarını uygulamakta ve milli menfaatlerine ulaşmasında yürüttüğü fiziki güçtür. Askeri gücün muharebe halinde topyekun kullanılması veya karşı taraf için ülkenin yumuşak gücü olma özelliğine de sahiptir. Çünkü askeri güç ülkenin bilim, teknoloji, ekonomik, coğrafi ve zengin kaynaklarının toplamının oluşturduğu gücün fiziki yansımasıdır.⁹³

Bir ülkenin güçlü ve bağımsız olabilmesi için ekonomik bağımsızlığının olması lazımdır. Tüm unsurları birbirinin tamamlayıcısı olarak görmemiz gerektiği gibi bunların maddi sağlayıcısı ve ülkede bulunan insanların yaşam giderlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için ülke ekonomisinin güçlü ve bağımsız olması lazımdır. Ülkelerin ekonomik güç unsurlarının oluşumu ülkede bulunan doğal kaynak, enerji maddelerinin kullanımı, insan gücü, sanayi, uluslararası ekonomik ilişkiler ve para sisteminin etkili bir biçimde kullanılmasıyla meydana gelir.⁹⁴

Ülkelerin demografik gücü ise; ülke içerisinde yaşayan niceliksel ve niteliksel bakımdan insan topluluğunun toplamını oluşturmaktadır. Aynı zamanda nüfusun çokluğu caydırıcı bir güç oluşturduğu için yumuşak güç unsurlarındandır.⁹⁵ Nüfusu oluşturan insan gücünün de genç veya yaşlı nüfus ağırlıklı olması da etki alanını değiştirmektedir. Türkiye genç nüfusu ağırlıkta olan bir ülkedir. Bu sebepten hizmet etme bakımından diğer ülkelere göre daha avantajlıdır. Ayrıca askere giden genç nüfusunda fazla olduğunu göstermektedir ki buda ayrı bir güç demektir. Tabi nitelikli nüfusun çokluğu her zaman etki gücü bakımından önemlidir.

⁹³ Milli Güç Unsurları, <http://www.sosyalbilge.com/index.php/cumhuriyet-tarihi/702-milli-guc-unsurlari>, (12.01.2017)

⁹⁴ Milli Güç Ve Unsurları, <http://tarih.tumders.com/milli-guc-ve-unsurlari.html>, (12.01.2017)

⁹⁵ Emine Akçadağ, "ABD'nin Kamu Diplomasisi Stratejisi : Akıllı Güç", *Kamu Diplomasisi Enstitüsü Araştırmacısı*, s.1.

Coğrafi güç unsuru ise; canlı ve cansız, doğal veya yapay bir şekilde oluşan ülke bütünlüğünün sınırları ötesindeki komşuları, dünya üzerindeki stratejik konumu, doğal kaynaklar ve iklim çeşitliliği gibi unsurlarla oluşan toprak bütünlüğüdür.⁹⁶ Türkiye'nin jeopolitik konumunun getirdiği dezavantajlar diğer dünya ülkeleri tarafından her zaman hedef konumunda olmasına sebep olmuştur. Fakat Türkiye'nin dünyada doğal liderler içerisinde bulunmasının sebebi de coğrafi konumunun getirdiği özelliklerden kaynaklanmaktadır.

2.BÖLÜM: DAVUTOĞLU'NUN ALTI TEMEL DIŞ POLİTİKASI

2.1.Özgürlük Ve Güvenlik Dengesi

Davutoğlu'nun başkanışmanlığının ilk dönemlerinde kamuoyuna açıklamaya başladığı ve dışişleri bakanlığı döneminde de tekrarladığı 6 temel ilkelerinden birisi de özgürlük ve güvenlik dengesinin eş zamanlı olarak uygulanması ilkesidir ki bu ilke ülke içinde toplumsal ve siyasal dengenin sağlanmasına katkıda bulunacak temel ilkelere dendir.⁹⁷ Bu ilkeyle iç politikada oluşan denge ve uyum ile birlikte dış politikanın da etkili bir şekilde devam etmesini sağlayacaktır. Çünkü ülke içerisinde yaşanabilecek toplumsal ve siyasal uyumsuzluk ve huzursuzluk dış politikayı etkileyecek ve ülke kendi manevra kabiliyetini kısıtlamış olacaktır.⁹⁸

Özgürlük kavramı ve buna bağlı olan insan hakları kavramını kişisel ve siyasal boyutuyla farklı boyutu ve toplumsal siyasal etkileri vardır. Öncelikle kişisel boyutuyla özgürlük, sınırları belli olan bir alan içerisinde kişilerin tercihlerinden oluşurken, siyasal boyutta ise, uluslararası varoluşun ana temelini oluşturmaktadır. Güvenliğin tanımlanmasında da tıpkı özgürlük gibi hem kişisel hem de devlet için

⁹⁶ Mehmet Çamır, *Yumuşak Güç Kavramı Ve Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç*, (Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009, s.6

⁹⁷ "Yeni Dönemde Sıfır Sorun Politikası", <http://www.mfa.gov.tr/yeni-donemde-sifir-sorun-politikasi.tr.mfa>, (21.01.2017)

⁹⁸ Cemalettin Kanaş, *Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik Doktrini İle AKP'nin 2002-2009 Yılları Arasındaki Dış Politikanın Karşılaştırılması*, (İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014, s.102

farklı etkiler oluştursa da bireysel ve siyasal özgürlüğün sağlanması güvenliğin tesis edilmesiyle sağlanmaktadır.⁹⁹

Davutoğlu'nun başdanışmanlığı dönemindeki bir programda söylediği gibi özgürlük ve güvenlik dengesi eş zamanlı olarak artış göstermelidir. Çünkü her hangi birinin öne çıkması yani dengenin sağlanamamasından dolayı ülke içinde otoriter veya kaotik bir yapı ortaya çıkacaktır. Örneğin bir ülkede çeşitli sebeplerde ötürü güvenlik tedbirlerinin alınması özgürlük kavramını etkiliyorsa burada otoriter bir yönetim ortaya çıkacaktır. Tam tersi düşünülürse özgürlük eğer güvenlik kavramının önüne geçerse kaotik bir ortam oluşacaktır ki iki durumun varlığında da ülke yönetimini iç ve dış politikada çıkarlarından ödün vermek zorunda kalacaktır.¹⁰⁰

Özgürlük ve güvenlik gibi iki zıt kavramın dengede kalmasını sağlamak hem iç hem dış politika için çokta kolay değildir. Zira bu iki kavramda doğrudan veya dolaylı nedenlerden ötürü etkilenebilmektedir. Başlıca bu tehditler, coğrafi konum, terör organizasyonlarının sıklığı veya çeşidi, komşularla ilişkiler ve devam eden konjonktür de iç ve dış politikayı etkileyen problemlerden oluşmaktadır. Örneğin Türkiye'de PKK ve buna bağlı devlet kurumlarına yerleşmiş yapılarla mücadele etmek amacıyla özellikle Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgesinde terörle mücadele çalışmaları bölgede güvenlik kavramının ağır bastığını gösterecektir. Fakat bu güvenlik tedbirlerinin alınmasına paralel olarak bölgede ekonomiyi canlı tutmak ve insanlara yaşanabilir alanlar açmak için yatırımlar gerçekleştirmek, istihdamı artırmaya çalışmak, sosyal olanakları getirme, eğitimden geri kalmayacak seviyeye getirecek faaliyetlerde bulunmakta özgürlüğü bölgede tesis edecektir ki alınan güvenlik tedbirlerinin yanında özgürlüğü tesis etme çabaları da dengenin oluşmasını sağlayacaktır. Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlığı döneminde yapmış olduğu bir konuşmasında *“İstanbul'da yaptığımızı Siirt'te, Ataköy'de olanı Pervani'ye götürmedikçe görevimizi yapmış saymayacağız”* sözleri Türkiye'de bölgesel ayırım yapılmaksızın tüm vatandaşlara eşit, sosyal imkan ve hizmetlerin dağıtılacağına

⁹⁹ Mustafa Erdoğan, “Anayasal-Demokratik Bir Rejimde Özgürlük ve Güvenlik”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Yıl:12, Sayı:24, 2013, s.23-27

¹⁰⁰ Cemalettin Kanaş, *a.g.e.*, s.103

işarettir.¹⁰¹ Bu bağlamda her ne sebeple olursa olsun her hangi birinde yaşanacak artışta diğeri için artırıcı politikaların uygulanması dengenin sağlanmasında yardımcı olacaktır.¹⁰²

Davutoğlu'na göre güvenlik ve özgürlük dengesinin sağlanabilmesi o ülkenin meşruluğunu sağlayacaktır. Aksi durumda meşruluğunun yetirilmesine sebep olacaktır. Özellikle Türkiye gibi ülkelerde bu dengenin sağlanması iç siyasal meşruiyeti ve felsefi, etik bir anlayış kazandırabilirse yani hem iç politikada yaşanan sorunların çözmüş olur hem de Türkiye bu konuda model ülke haline gelmiş olacaktır.¹⁰³

Özgürlük ve güvenlik dengesinin sağlanmadığı bir durumda iç politikada bireylerin yaşadığı sıkıntılar dış politikanın sorunu haline gelecektir. Ülke dışındaki diğer unsurların iç meselelere karışmasına genel boyutta ise egemenliğine karışmaya kadar gidebilecektir. Örneğin Kürt sorunu olarak isimlendirilen Türkiye'nin iç meselesi bireylerin bu konuyu uluslararası sivil toplum kuruluşlarına veya uluslararası örgütlere taşımasıyla iç politika bir anda dış politika sorunu haline dönüşebilmektedir. Türkiye'de yaşayan bir veya birkaç kişinin veya grubun da talepleri ile Türkiye'nin de taraf olduğu AIHM veya bu sorun AKPM'ne de taşınabiliyor ve bu kurumların uluslararası ortamda Türkiye aleyhine kararlar almasına sebep olabilir.¹⁰⁴

Birçok akademisyen ve siyasetçiye göre, özgürlük ve güvenlik kavramlarının dengede olması gerektiği düşüncesi, genel anlamda iki kavramında eş zamanlı bir şekilde yapılması gerektiği söylenmektedir. Fakat bazı düşünürlere göre ise bu iki kavramın eşit niteliklerde olması anlamına gelmediği, özgürlükle güvenliğin eşit olmayacağı vurgulanmaktadır. Bu düşünürlere özgürlükçü hukuk devletinin temelini,

¹⁰¹ Batı da olan Doğuda da olmalı, <http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-batida-olan-doguda-da-olmalı-194339>, (17.02.2017)

¹⁰² Cemalettin Kanaş, *a.g.e.* , s.103 Gös. Yer

¹⁰³ Gürkan Zengin, *Hoca:Türk Dış Politikası 'nda "Davutoğlu Etkisi"*, 9.Baskı, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2015, s.85

¹⁰⁴ Buğra Sarı, *a.g.e.* , s.54

özgürlük haklarından vazgeçilmemesiyle sağlanabileceğini ve güvenlik kavramının özgürlükten sonra ikincil bir kavram olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰⁵

Özgürlük ve güvenlik arasında dengenin sağlanmasına bir diğer eleştiri ise, herkesin özgürlüğünde meydana gelecek bir azalma herkes için aynı miktarda güvenliği sağlamayacaktır. Bu iki kavram arasında kurulması gereken denge, herkes için özgürlük ya da herkes için güvenlikten çok azınlık olan bir grubun ya da muhalif olan kesimin çıkarlarının toplumun her kesimiyle dengelenmesidir. Bununla birlikte çoğunluğun çıkarlarını düşünmek için azınlığın özgürlüğünü azaltmak ikisi arasındaki denge miktarı birinin diğerine karşı haklı olacağını göstermeyecektir.¹⁰⁶

Özgürlükle güvenlik arasındaki dengeyi kurmak için bazen birbirleri arasında tercihler, alternatifler veya birinin diğerine göre vazgeçilme durumu ya da hangisinin diğerine göre tercih ettiğimiz öncelikleri şüphesiz bu dengenin kurulmasının ne kadar zor bir iş olduğunu göstermektedir. Wittes'in belirttiği gibi, bu dengenin kurulmasında, iki kavramın çatışma durumunda değil, hangisini daha fazla korumak istediğimiz konusundaki bilgi eksikliği bu dengenin sağlanmasının ne kadar zor olduğunu göstermektedir.¹⁰⁷

Waldron'un düşüncesine göre özgürlük ve güvenlik arasında denge kurma çalışmalarında, güvenliği tesis etmek için özgürlüklerden taviz verildiğinde hükümetin verilen bu tavizin güvenliği sağlamada gerekli olduğunu bildirmesi lazımdır.¹⁰⁸ Örneğin Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde verdiği mücadelede özgürlüklerde yaptığı tavizin gerçekten güvenliğin sağlanması için elzem olduğunu belirtmelidir. Bu bağlamda İçişleri Bakanı Sayın Süleyman Soylu yıllarca terörle doğu ve güney doğu başta olmak üzere Türkiye'nin geri bırakıldığını, yatırımlardan uzak tutulduğunu fakat artık yatırımların da, sosyal imkânlarında aynı zamanda güvenliğinde sonuç odaklı olacağını vurgulamıştır.¹⁰⁹ Nitekim hükümet özgürlüklerinde paralel bir şekilde devam etmesi gerekliliğini düşünüyorsa o

¹⁰⁵ Mustafa Erdoğan, *a.g.m.*, s.25

¹⁰⁶ Mustafa Erdoğan, *a.g.m.*, s.26

¹⁰⁷ Mustafa Erdoğan, *a.g.m.* s.26 Gös.Yer.

¹⁰⁸ Mustafa Erdoğan, *a.g.m.* s.27

¹⁰⁹ O. Bekleyen, K. Aşçıoğlu, O. Aşan, "İçişleri Bakanı Süleyman Soylu: Pkk'yı bu topraklardan silip atacağız", <http://www.hurriyet.com.tr/icisleri-bakani-soylu-pkkyi-bu-topraklardan-s-40403514>, (24.03.2017)

bölgelere yapacakları yatırımlar ve çalışmalarla bu yöre vatandaşlarına hissettirmelilerdir.

Güvenlik, ülkelerin özgürlüğün sağlanabilmesi için olması zorunlu tedbirlerdendir. Bu sebepten güvenlik özgürlük kavramı gibi tek başına bir değer ifade etmez, ancak özgürlük kavramıyla kullanıldığında bir araç rolü oynamaktadır. Bu sebepten bu iki kavram birbirinin rakibi değil tamamlayıcısıdır. Ülkelerin alacakları tedbirlerde bu iki kavramın rakip kavramlar olduğu anlayışı varsa nitekim hükümet özgürlükleri sınırlandırma yoluna gidebilir. Bu sebepten özgürlük güvenlik için değil, güvenlik özgürlüğün sağlanması için vardır. Bu sebepten olması gereken özgürlüğe hizmet etmeyen güvenliğin değersizleştirilmesidir.¹¹⁰

Doğu Ergil'in TOBB'da yazmış olduğu bir makalesinde, özgürlük kavramının adaletsizliğe, hukuksuzluğa karşı direnişle başladığını ve hukukun tesis edilmesiyle demokratik bir rejime dönüştüğünü belirtmiştir. Bu iki aşama ile belirtilmiştir ki, ilk aşamada insanlar dinsel, siyasal ve ekonomik açıdan belirli bir mahkumiyete sürüklenmesi sağlanır ve buna karşı verilen mücadele ile başlar. İkinci aşama ise modern işçilerin yani dışsal otoritelerin olumsuzluklarından ve bunun karşısında verilen mücadeleden oluşmaktadır. Buda geniş tabanlı katılımı tetiklemiş ve demokratikleşmeyi sağlamıştır. Nitekim ikinci aşamanın da özeti, “özgürlük güvenliğinin garantisidir” ilkesi benimsenmiştir.¹¹¹

Sonuç olarak özgürlük ve güvenlik arasındaki denge tesisi hem ulusal hem de uluslararası gereksinimin sonucudur. Bu ikilemi aşmak ya da çözüme ise temel hak ve özgürlüklerin korunmasıyla terörle mücadele etmek arasındaki uzlaşmayı sağlamaktan geçmektedir. Başta Türkiye olmak üzere birçok ülkede korkunç ve bireyleri derinden etkileyen terör eylemleri meydana gelmektedir. Bu kaotik ortamda hükümetler hukuk düzeninin dışına çıkmadan, bireysel özgürlüklerden vazgeçmeden ve özgürlükle güvenlik arasındaki dengeyi sağlayarak terörle mücadele etmeye devam etmelidirler. Dolayısıyla hem özgürlük hem de güvenlik bireyler için birbirinden vazgeçilemeyen,

¹¹⁰ Sevtap Yokuş, “Özgürlük-Güvenlik İkilemi”, http://www.bilgesam.org/incele/1800/-ozgurluk-guvenlik-ikilemi/#.WNBw92_yjIU, (20.01.2017), s.457

¹¹¹ Doğu Ergil, “Güvenlik ve Özgürlük: Siyaset Felsefesi Açısından”, *İnsan Hakları Ve Güvenlik*, Ankara 2001, s.116-117

birbirlerinin rakipleri olmayıp aksine tamamlayıcısı olan ve ikisinin de aynı anda yapılması gerekmektedir.¹¹²

2.2.Komşularla Sıfır Sorun

İkinci Dünya savaşından sonra iki kutuplu bir dünya sistemi dönemi yaşayan ülkeler çok boyutlu dış politika anlayışlarını uygulama alanı bulamadılar. Fakat özellikle Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle başta Türkiye olmak üzere birçok ülke dış politika değişikliğine gitti. Artık Sovyetlerin dağılmasıyla ortaya çıkan birçok devlet ve tek başına başat güç haline gelen ABD'li bir dünya sistemi vardı.¹¹³ Nitekim ülkeler kendi stratejilerini oluşturabilmek ve yenedünya sisteminde yerini alabilmek için sert ve yumuşak güçlerini oluşturmaya başlamışlardır.

Ülkeler konumları gereği kendi dış politikalarını oluştururken Türkiye'de tüm komşu ülkelerle sorunlar yaşamaktaydı. Yunanistan ile hem Kıbrıs hem de Ege denizindeki adalar ve kıta sahanlığı sorunları, Bulgaristan ile azınlık sorunu, Suriye ile başta su sorunu olmak üzere birçok problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Ermenistan ile olan sözde soykırım iddiaları ve kardeş ülke olan Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan Karabağ sorunu ise iki ülke ve millet arasındaki sorun olmaktan çıkmış küresel sorun haline gelmiştir. Başta ABD olmak üzere Avrupa ülkeleri de Türkiye'yi köşeye sıkıştırmak için Ermeni sorununu ön plana çıkarmaya devam etmiştir. Kronikleşen Ermeni sorunuyla birlikte Kıbrıs sorunu da AB Türkiye ilişkilerinde, özellikle Kıbrıs'ın AB üyesi olmasıyla, belirleyici olmuş ve AB ülkelerin her zaman Türkiye karşısında bu problemleri bir koz olarak kullanmıştır. Irakla ise Saddam döneminde yaşanan problemler ABD'nin Irak'ın kuzeyinde kurulan yerel yönetimle de devam etmiş ve zaman zaman sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuştur.¹¹⁴

¹¹² Ergin Ergül, "Özgürlük Ve Güvenlik Dengesi Bağlamında Uluslararası Terörle Mücadele Stratejileri", *Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.18,Sy.1-2, 2014, s.69

¹¹³ Yusuf Çınar, "Bölgesel Güç, Başat Güç Kavramları Ekseninde Askeri Güç Analizi", *Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü*, (25.03.2017)

¹¹⁴ Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinin yayınlarında Türkiye'nin yakın kara ve yakın kıta havzalarıyla olan problemleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Bkz. *Türkiye ve Komşularıyla İlişkiler*, (Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Ünite 10), (25.03.2017)

Davutoğlu'nun dış politika ilkelerinin birbirinin tamamlayıcısı olduğu ve biri olmadan diğersinin eksik olacağı aşıkardır. Nitekim çok boyutlu dış politika uygulamasının ana şartı komşu ülkeler başta olmak üzere hiçbir ülke ile ilişkilerin bozulmaması gerektiği düşüncesidir. Çok boyutlu dış politikanın gereği komşularla sıfır sorunun sağlanması olduğu gibi Davutoğlu'nun belirttiği Türkiye'nin merkez ülke olma ideali içinde çok boyutlu proaktif dış politika uygulanmalıdır.¹¹⁵ Komşularla sorunların sıfıra indirilmesi dış politikada Soğuk Savaş döneminin vermiş olduğu edilgen dış politika anlayışının sona erdirilip etken bir dış politika bölgesel güç olma yolunda ilk adım oluşturacaktır. Bununla birlikte çok boyutlu proaktif dış politikanın uygulanmasıyla merkez ülke olma ve küresel güçler arasında söz sahibi olmayı sağlayacaktır.

Türkiye sadece bölgesinde değil dünya genelinde de tarihi geçmişiyle her zaman dış politikada yönlendirici ülke olmuş ve diğer ülkeleri, toplumları tarihinin vermiş olduğu mirasla etkilemiştir. Türkiye konum, kültürel ve dini bağlılıklarının da bir sonucu olarak doğusunda soydaşları olan türki cumhuriyetler, güneyinde dini birlikteliği olduğu Müslüman Arap ülkeleri, batıda Osmanlı'nın izlerini, mirasını taşıyan Balkan ülkeleri bulunmaktadır. Fakat Türkiye'nin etrafı bu kadar ortak bağlarla bağlı olan ülkelerle çevrili olmasına rağmen yıllar boyunca düşmanlarla çevrili olan bir Türkiye psikolojisiyle dış politika yaklaşımları ve algısı oluştu. Bu psikoloji sonucunda Yunanistan'ı Türk topraklarını taciz eden, Rusya'yı sıcak denizlere inmeye çalışan ve ülke toprak bütünlüğümüze zarar vermek isteyen, Arap yarım adasını ve özellikle Arap milletini I. Dünya Savaşında bizi sırtımızdan vuran bir toplum olarak tanımladık ve dış politikamızı sınırladık. Davutoğlu ise bu ön yargı ve sınırlandırmalardan uzak, komşu ülkeler ile yabancılaşan ve nasırlaşan problemlerin dış politikada belirleyici unsur olmasının önüne geçip Türk Dış Politika stratejisini genişleten bir bakış açısıyla belirlenmesi gerektiğini ve bunda ilk ilke olarak Komşularla sorunların giderilmesinin savunmuştur.¹¹⁶

Komşularla sıfır sorunun sağlanması ve ilişkilerinde maksimum düzeye çıkması için ekonomi başta olmak üzere ülkeler arası dostluğu ve ilişkileri artırıcı

¹¹⁵ Fatma Şura Bahsi, "Türk Dış Politikası Kimliği", *Haber Ajanda Dergisi*, s.49

¹¹⁶ Cemalettin Kanaş, *a.g.e.*, s.105

faaliyetlerin sağlanması Türkiye'nin bu hedefe ulaşmasında etkili olacaktır. Davutoğlu'nun da belirttiği gibi, Türkiye ile Suriye arasında Şam'dan Gaziantep'e ticaret devam ettikçe ya da Türkiye ile Irak arasında Diyarbakır'dan Bağdat'a tırlar gidip geldikçe, halklar bu ekonomik ilişkilerin devamını isterken neden ülke askerlerinin birbirine karşı mücadelesi konusu olsun görüşü bu politikanın uygulanmasında en büyük destek unsurlarındandır. Ülkeler arası ekonomik, sosyal ve siyasi ilişkiler Türkiye'nin dış politikasında manevra kabiliyetini genişletici etki yapmaktadır. Türkiye'nin dar alan dış politika stratejisinin genişletip bölgesinde yönlendirici etki yapmasını sağlayacaktır.¹¹⁷

Davutoğlu 2013 yılında büyükelçilerle birlikte Anıtkabir'i ziyaretinde, ziyaret defterine düştüğü notlar arasında Atatürk'ün yurttta sulh cihanda sulh sözünü temel olarak barışçı ve yapıcı bir dış politika izlediklerini yazmıştır. Atatürk'ün bu sözü bir tez çalışmasında dış politikada komşularla sıfır sorunun sağlanmasında mikro uygulama olarak da anılmıştır. Bu sözün analizine bakıldığında Yurttta sulh sözünden Davutoğlu'nun ilk ilkesi olan Özgürlük ve güvenlik dengesinin kurulması anlaşılıyor ki vatandaşların barışçıl ve güvenli bir şekilde yaşama alanı sağlanabilsin. Cihanda sulh ise başta komşularla sıfır sorunun sağlanması ve diğer tüm ilkelere ilişkilerde destekleyici ve tüm ülkelere ulaşabilecek ilişkiler ağının kurulması demektir. Nitekim Davutoğlu Kafkaslar, Ortadoğu ve Balkanlarla Türkiye arasındaki kültürel sınırı tanımayacaklarını Arakan ve bunun gibi Pasifikte dahi bir adada zulme uğrayan insanlar varsa oraya gideceklerini belirtmiştir.¹¹⁸

Davutoğlu yakın kara havzasında etkili olabilmek için özellikler komşu ülkelere karşı düşmanca duvarlar örmektense sınırları aşan politikalar geliştirdiği taktirde hem yakın havzasında hem de ötesinde etkili olabilecektir. Davutoğlu'na göre de komşularla sorunların sıfıra indirilmesi iki paralel politikanın hayata geçirilmesiyle mümkün olacaktır. Zira Türkiye çok boyutlu proaktif dış politikayı uygularken ülkeler arasındaki ilişkilerin sinir uçlarına dokunacaktır. Burada Bosna ile yapacağı ilişkilerde aynı zamanda Sırbistan'la da ilişkilerin iyiye gitmesi lazımdır.

¹¹⁷ Buğra Sarı, *a.g.e.*, s.57-58

¹¹⁸ Ahmet Davutoğlu: "İlkemiz; Yurttta Sulh Cihanda Sulh", www.cnnturk.com/2013/turkiye/01/02/ahmet.davutoglu.ilkemiz.yurttta.sulh.cihanda.sulh/690905.0/index.html, (21.01.2017)

Aynı zamanda Azerbaycan ile ilişkiler iyi giderken Ermenistan ile de ilişkileri artırmalı, ABD ile ilişkiler iyi giderken Rusya ile de ilişkilerin iyi bir şekilde devam etmelidir. Ancak bu taktirde Türk dış politikasında çok boyutlu proaktif dış politika uygulaması gerçekleşecek ve komşularla sorunlar minimuma inmesi sağlanacaktır.¹¹⁹

Davutoğlu dönemi Türk dış politikasında en büyük eleştiriler Davutoğlu'nun hayalci bir bakan olduğuna yönelikti. Nitekim ortaya sunduğu argümanlar ve yeni kavramlar onu statüko düzeninden sıyrıyor ve ayrı bir konuma oturtuyordu. Davutoğlu döneminde en büyük eleştiriyi komşularla sıfır sorun politikası alıyordu. Bu dönem dış politikasını belirleyen ana sütunları ise beş ayrı madde üzerinde değerlendiriliyordu.

Bunlar;

- aktif dış politikayla dünyanın her bölgesiyle entegrasyonu sağlama,
- komşularla sıfır sorunla kesintisiz ekonomik, siyasi ilişkileri tesis etme,
- Türkiye'nin içerisinde ve bölgesinde güvenlik,
- Ekonomik entegrasyon ve şirket devlet haline gelme,
- Kültürel etkileşim

gibi beş ayrı madde üzerinde değerlendirilmiş olsa da genel anlamda komşularla sıfır sorun politikasının uygulanmak istenmesiyle ekonomik ilişkiler ağının geliştirilmesi temel amaç olmaktadır.¹²⁰

Komşularla sıfır sorun politikasının uygulanma dönemi bakımından incelenirse, Ak Parti'nin 2002 yılında hükümeti kurmasından 2010 yılından itibaren Arap Baharının ortaya çıkmasına kadar başarıyla birçok yeni dış politika kavramları uygulamaya konulmuştur. Bu dönemin doğal sonucu olarak ortaya çıkan komşularla sıfır sorun politikası özellikle Davutoğlu'nun dışişleri bakanlığı döneminde yoğunluk kazanmıştır. Nitekim Komşularla sıfır sorun politikası Arap Baharının ortaya çıkmasına kadar da bazı eleştirilere uğrasa da yurt içinde ve yurt dışında birçok derse

¹¹⁹ Kemal Gökçay, *Statükoculuk'tan "Çok Yönlü Dış Politika'ya" : "Komşularla Sıfır Sorun" Değerlendirmesi*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2012, s.98

¹²⁰ Kemal Gökçay, *a.g.e.* , s.99-100

ve tez çalışmalarına konu olmuştur. Davutoğlu'nun da belirttiği gibi komşularla sıfır sorun politikasından vazgeçme ya da bu politikanın başarısızlığa uğramadığını Türkiye'nin yanı başında gerçekleşen ve komşu ülkelerdeki yönetimlerin halklarına karşı zalimane davranışlarından ötürü o ülkede yaşayan halk ile değil yönetimle aralarının bozulabileceğini söylemiştir.¹²¹

Davutoğlu döneminde komşularla sıfır sorun politikası anlayışıyla yapılan birçok strateji ve dış politika çalışmaları, uluslararası platformlardaki birçok kazanımlar Arap Baharının ortaya çıkmasıyla bir an da değişmeye başlamıştı. Türk dış politikasında özellikle Suriye, Libya Tunus gibi ülkelerle dostane ilişkilerin kurulmasına rağmen Arap Baharıyla birden unutuldu dış politikada köklü değişiklikler yaşandı. Komşularla sıfır sorun politikasının en çok eleştiri aldığı nokta buydu. Bu politikanın hayalci ve gerçekten uzak olduğunu, dış politikada tutarlı bir düzeyin elde edilemeyeceği söylenmekteydi.¹²² Geleceğe yönelik kurulduğu söylenen birçok anlaşmaya rağmen ters düşülmüştü ve bu komşularla sıfır sorun politikasından vazgeçme veya bu politikanın başarısızlığa uğradığı şeklinde yorumlanmıştı.

Bu politikaya en büyük eleştirilerden biri Mart 2013 yılında Foreign Policy dergisinde yayınlanan bir yazıda Davutoğlu'nun Türkiye'nin komşularla kronikleşmiş sorunlarının Türk dış politikasına hükmettiğini fakat Komşularla sıfır sorun politikasına başlı başına bir kavram olarak bakıldığında idealist bir kavram olduğunu söylemektedir. Bu da eleştirmenler tarafından Davutoğlu'nun komşularla sıfır sorunu politikasını kendi sözleriyle başarısızlığa ittiğini söylemektedir. Fakat başlı başına idealist bir olguyu kendi üzerinde barındıran bu kavram bazı ülkeler arasında yaşanan Arap Baharı tanımlaması altında meydana gelmeden evvel Türk dış politikasının nasırlaşmış, kronikleşmiş dış politikasına faydalı olmaktadır. Bu

¹²¹ Tarık Oğuzlu, "Komşularla Sıfır Sorun Poitikası: Kavramsal Bir Analiz", *Ortadoğu Analiz*, C.4, Sy.42, s.8-16

¹²² Emre Özdemir, "Yeni Türkiye: Davutoğlu'nun Hayalci Dış Politikasıyla Nereye?", <http://www.sosyaldemokratdergi.org/?p=1448>, (25.03.2017)

kavramın uygulanmasıyla bölgesel ve küresel anlamda çok yönlü proaktif dış politikasını uygulamakta olan bir Türkiye konumuna ulaşmıştı.¹²³

2.3. Çok Boyutlu Dış Politika

Türkiye I. Dünya Savaşından sonra iki kutuplu dünya sisteminde gerek iç politikanın vermiş olduğu güvensizlik gerekse de dar, statik bir dış politikanın uygulanması Türkiye'yi hareketsiz bir konuma sürüklemektedir. Özellikle Soğuk savaşın bitimine kadar devam eden bu süreç dış politikada kimlik oluşturmamanın bir neticesiydi. Nitekim Soğuk savaşında sona ermesiyle birlikte Türkiye başta olmak üzere ve Sovyetlerden dağılan ülkelerin bağımsızlığını kazanmasıyla ülkeler kimliklerini ve konumunu oluşturmaya çalıştılar. Türkiye alışıla gelmiş statükodan yana tavır alan bir dış politika anlayışıyla 2000'li yıllara kadar devam etmiştir. Çünkü oluşan tek kutuplu dünya sisteminde ABD'nin yanında müttefik olmuş ve ABD ve İsrail'in karşısında özellikle Ortadoğu bölgesinde edilgen bir dış politikayı devam ettirmiştir.¹²⁴

Davutoğlu Türkiye'nin 2000'li yıllar öncesinde edilgen yapıya sahip olmasını koşulsuz Batı yanlısı tavır takınması, ait olduğu bölge olan Doğu'dan uzak durması ve ölçek küçültme gibi temel dış politika kavramlarıyla eleştirmektedir. Türkiye'nin özellikle 2000'li yıllardan sonra iç ve dış politikada koymuş olduğu irade kısa zamanda bölgesel ve küresel anlamda pozitif etki oluşturmuştur. Tamda burada Türkiye Davutoğlu'yla birlikte alışılagelmiş kavramları kırmış ve yeni Türkiye'nin dış politika vizyonunu çizmiştir. Köprü ülke kavramını bütünüyle reddetmese de Davutoğlu, Türkiye'nin tarihi mirası, coğrafi konumu, potansiyel ekonomik hacmi ve bölgesine olan hâkimiyetinin de katkısıyla çok boyutlu proaktif bir dış politikayla Türkiye'nin merkez ülke olma ideali bu kavramlarla birlikte anılmaya başlanmıştır. Burada komşu ülkelerle sıfır sorun programının uygulanmasındaki amaç çok boyutlu dış politikanın faaliyete koyabilmek ve bununla amacı Türkiye'nin proaktif bir dış politika esnekliğine sahip olup merkez ülke konumuna gelebilmeğidir.

¹²³ Fatih Emre Demirkıran, "Sıfır Sorun", https://www.academia.edu/9347784/S%C4%B1f%C4%B1r_Sorun_Politikas%C4%B1, (23.01.2017)

¹²⁴ Buğra Sarı, *a.g.e.*, s.63

Davutoğlu'nun çok boyutlu dış politika kavramı artık Türkiye için bir tercihten çok bir zorunluluk oluşturmaktadır. Ülkeler arasında biriyle geliştirilen ilişkiler diğerleriyle ilişkileri kötüye götürmemelidir. Türkiye; Rusya, ABD ve AB arasında yapacağı bir anlaşmada ya da ilişkileri ileri düzeye taşıma işteğinde bir diğerini olumsuz etkilememelidir. Bu tarz bir dış politika anlayışı Soğuk Savaş döneminden kalan bir anlayıştır ki, Davutoğlu'na göre de artık bunun bir geçerliliği kalmamıştır. Yani Türkiye Batı-Doğu, Asya- Avrupa, Avrupa ABD ya da ABD-Rusya arasındaki ilişkilerde Türkiye taraf olmaktansa herkesle kucaklaşma ve bu kutuplar arasında dengeli bir politika izlemelidir.

Davutoğlu'na göre çok boyutlu bir dış politikanın da uygulanmasıyla alternatifleri bol olan ilişkiler kurulmalı fakat bu ilişkiler birbirinin alternatifi değil, tamamlayıcısı konumunda olmalıdır. Stratejik Derinlik kitabında da savunduğu gibi alternatifleri bol olan bir dış politika vizyonu esnek bir siyasetin önünü açmaktadır. Dış politika da yaşanacak bu esneklik ve çok boyutluluk ilkeleri birbirinin tamamlayıcısı olacaktır.¹²⁵

İster doğrudan isterse dolaylı güç olarak değerlendirildiğine Türkiye'nin bölgesel güç olduğu dış politika yapıcıları tarafından da ifade edilmektedir. Fakat bölgesel gücü kırıp yakın kara havzası diye adlandırılan Kafkasya, Ortadoğu ve Balkanlar üzerine yapılacak doğrudan güç pekte kolay olmayacaktır. Güvenlik ve özgürlük dengesinin kurulması, komşularla nasır tutmuş sorunların minimuma indirilmesi ve dış politikada da çok boyutlu proaktif bir politikayı uygulama düzeyi yakalandıktan sonra bölgesel gücü artıracaağı gibi küresel anlamda merkez ülke konumunda yer alacaktır. Nitekim AB üyelik kapısında edilgen bir dış politika anlayışıyla bekleyen bir Türkiye yerine çok boyutlu dış politikanın uygulayıcısı olan ve birçok ülkeyle iletişim ağını kuran bir Türkiye hiç kuşkusuz AB karşısında daha güçlü ve kendinden emin duracaktır. Hiç olmadı AB'ye dişini gösterip şangay beşlisi seçeneğini masaya alternatif olarak koyma düşüncesi bile çok boyutlu dış politikanın etkisini ve yumuşak gücünü gösterecektir.¹²⁶

¹²⁵ Cemalettin Kanaş, *a.g.e.* , s.109

¹²⁶ Cemalettin Kanaş, *a.g.e.* , s.109 Gös. Yer.

Osmanlı Devleti de özellikle son yıllarında çok boyutlu proaktif bir dış politika çizmesi bazı tez çalışmalarında Cumhuriyet döneminde de bu şekilde devam ettiğini savunmuştur. Cumhuriyet tarihinin kuruluşundan itibaren devam eden çok boyutlu dış politika anlayışı o zamanın konjonktüründeki sebeplerden ötürü çok sık uygulama alanı bulamasa da dönem dönem bu politika uygulanmaya çalışılmıştır. Turgut Özal döneminde çok yönlü proaktif bir dış politikayı Türkiye ve dünya hayranlıkla seyrediyordu. Nitekim bu politikayı uygulayan Türkiye Batı ile ilişkilerinin en iyi gittiği zamanda bile Doğu'ya sırt çevirmemiştir.¹²⁷ Fakat 4 Mayıs 2004 59. Hükümetin başbakanı Tayyip Erdoğan “AB bizim istediğimiz kararı vermezse Türkiye, büyük potansiyeli ile akacağı yeni bir mecra bulmakta zorluk çekmeyecektir.” diyerek başta AB olmak üzere Batı blokunu hedef almıştır. Johnson mektubu yayımlandıktan sonra dönemin başbakanı İsmet İnönü Times dergisine verdiği bir demeçte Türkiye'nin her duruma hazırlıklı oluşunu ve oluşabilecek tüm seçeneklere karşı tedbirinin alındığını şu sözlerle ifade ediyor: “Yeni bir dünya düzeni kurulur ve Türkiye de bu dünya düzeninde yerini bulur.”¹²⁸

Türkiye gibi dış politikasında çok boyutlu dış politika uygulayan ülkelerde bazen stratejik ortaklarla anlaşmazlıklar yaşanabilir. Bu durum ülkeler arası ilişkileri olumsuz etkilememelidir. Örneğin ABD'nin Kuzey Irak'ta ve Suriye de Türkiye'den farklı politikalar izlemesi başta stratejik ortaklık olmak üzere ilişkileri bozucu etki yaratmamalıdır. Yine 2003 yılında da ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle birlikte TBMM'den çıkmayan tezkere ABD ve Türkiye arasında kısa süreli gerginliklere sebep olsa da stratejik ortaklığın zarar görmemesi de çok boyutlu dış politikanın bir gereklidir.¹²⁹

Davutoğlu'nun “hattı diplomasi yoktur, sathı diplomasi vardır bu sath bütün dünyadır” sözünden de anlaşılacağı üzere statik durağan statüko ve edilgen yapıda olan bir dış politika anlayışının terkedilip daha dinamik, etken ve çok boyutlu bir dış politika anlayışıyla hareket edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda bu dış

¹²⁷ Evşen Gürevin, *2000'li Yıllarda Türkiye Ve Proaktif Dış Politika*, (Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2014, s.15

¹²⁸ Melih Can, “Türkiye'nin AB Sürecinde B Planı Var mı?”,

<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=34481>, 25.01.2017

¹²⁹ Evşen Gürevin, *a.g.e.*, s.68

politika anlayışı Türkiye'nin manevra kabiliyetini ve hareket alanını genişletici etki yapmaktadır.¹³⁰

Avrupa'yla birlikte artık Asya ve Afrika başta olmak üzere yeni yerlere yüzünü dönen Türkiye özellikle 2004 yılından başlayarak 2014 yılında kadar çok yönlü etkili bir dış politika vizyonu çizmiştir. Davutoğlu “felsefemiz çok boyutlu dış politika” diyerek dış politikanın ana temelini çok boyutlu bir anlayışın kaplayacağını ve yakın komşularımızın iç dinamiklerinden de etkilenebileceğini belirtmiştir. Nitekim Davutoğlu'nun Suriye'de ve Irak'ta yaşanan gelişmeler hiç kuşkusuz Türkiye'nin dış politikasını etkileyecektir söylemi çizilen dış politika vizyonu, ne kadar gereklilik arz ettiğini göstermektedir. Artık Türkiye bu gereklilikten doğan çok boyutlu dış politika anlayışı uygulamak için Afrika'daki büyükelçi sayısı artırılması ve ekonomik ve kültürel çekim merkezi haline gelen Asya ülkelerinin sorunlarıyla yakından ilgilenmesi bu politikanın uygulanması için elzem nitelik taşımaktadır.¹³¹

Çok boyutlu dış politikaya yapılan en büyük eleştiride eksen kaymasına sebep olduğunu söylemektir. Eksen kayması özellikle Neo-Osmanlılık idealinin dış politikaya yansımalarıyla ortaya tartışma olarak atılıyor ve Türkiye'nin Batıda yüzünü çevirdiğin söylemektedirler. Türkiye'nin çok boyutlu proaktif dış politikasının sağladığı kazanımlar olan komşularla sıfır sorun, merkez ülke gibi yeni Türkiye ahlakının kavramları hiç kuşkusuz rahatsız ettiği bir kesim olacak ki bu tartışmalar o dönemde ısrarla devam ettirilmişti. Davutoğlu ise eksen kayması tartışmalarıyla ilgili şunları söylemektedir;

“Türkiye Yunanistan ile çok kapsamlı anlaşmalar imzalarken eksen kayması tartışması olmuyordu da, Ortadoğu'da daha aktif rol aldığı zaman mı oluyor. Türkiye, Suriye-İsrail görüşmelerini yürütürken eksen kayması yokken, şimdi Türkiye Gazze konusunda insani bir tutum aldığı zaman mı eksen tartışması oluyor, Türkiye Irak'ta Sunni grupları sürece sokarken Doğu'ya dönmüş olmuyordu da, şimdi

¹³⁰ “Türk Dış Politikası'nda Davutoğlu Etkisi”, <http://akademikperspektif.com/2014/03/01/turk-dis-politikasinda-davutoglu-etkisi/>, (25.01.2017)

¹³¹ “Davutoğlu: Felsefemiz Çok Boyutlu Dış Politika”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/davutoglu-felsefemiz-cok-boyutlu-dis-politika>, (25.01.2017)

Türkiye bölgede daha aktif rol aldığı zaman mı bu tartışmalar başlıyor. Türkiye AB sürecini kararlı bir şekilde Avrupa'daki bazı çevrelerin bütün caydırıcı adımlarına rağmen eksen kayması yaşamıyordu da, şimdi mi yaşıyor. Bunlar son derece gereksiz tartışmalardır. Ve dikkat ederseniz, Türkiye ne zaman çevre bölgelerinde aktif hale gelmişse, etki gücü artmışsa, bu tür tartışmalar özellikle başlatılmıştır. Biz bunları iyi niyetten, objektiflikten yoksun, konjonktürel değerlendirmeler olarak görüyoruz.”¹³²

2.4.Proaktif Dış Politika

Proaktif dış politika kavramı kelime anlamıyla “ön alma” ödemektir. Bir diğer anlamıyla öngörü de denebilmektedir. Genel anlamda ise proaktif dış politika öngörülü olmak ve oluşabilecek durumlara karşı tedbirli olmak ve daha da ilerlememesi için engel olmaktır. Bir başka deyişle harekete geçmek ve tedbir almanın yanında daha avantajlı pozisyonlar hazırlamaktır. Proaktif dış politika olağan risklere karşı ihtiyatlılık taşıırken, bilerek ve isteyerek yeni koşulların meydana gelmesini sağlayan inisiyatif anlamına da gelmektedir. Bir diğer anlamda proaktif dış politika ise, geçmişin ve bugünün konjonktüründe analiz ederek, bunlar arasında mantıksal ve işlevsel bir bağ kurarak geleceğe yönelik kararların alınması ve uygulamaya sokma sürecindeki tutum ve davranışların tamamına denir.

Türkiye çeşitli dönemlerde çok boyutlu dış politika uygulama şansı bulmuşsa da özellikle 2002 yılında itibaren yani Ak Parti'nin ülke yönetimine gelmesiyle birlikte kısa ve orta vadede ekonomide birçok gelişmeler ve yenilikler meydana geldi. İç politikada ekonomide yaşanan gelişmeler dış politikaya yansımaya başlamış ve Türkiye etki gücünü artırmaya başlamıştır. Çok boyutlu proaktif dış politikanın uygulanmasını sağlayan en büyük etmenlerden arasında komşularla sorunların

¹³² Eksen Kayması: Bir Yorum da Davutoğlu'ndan,
<http://www.cnnturk.com/2010/dunya/06/15/eksen.kaymasi.bir.yorum.da.davutoglundan/580179.0/index.html>, (25.01.2017)

minimumuna indirilmesi ve ülke içinde özgürlük güvenlik dengesinin iyi kurulması lazımdır.¹³³

Türkiye artan kabiliyet ve ölçek büyütmenin de vermiş olduğu özgüven ve doğal potansiyelle birlikte hazırlıksız değil proaktif, tek boyutta değil çok boyutlu, edilgen köprü vazifesinde değil inisiyatif kullanabilen etken merkez ülke konumunda ve krizler ortaya çıktıktan sonra çare arayan bir ülke değil krizlere hazırlıklı, tedbirini almış ve her türlü alternatifi karşılayabilecek planları olan sonuç odaklı, pragmatik ve vizyon sahibi olan bir Türk dış politika anlayışı oluşmaya başlamıştır.¹³⁴

Dış politikanın çok boyutlu politikayla beraber proaktif dış politikanın uygulanması isteği ilk önce bir hedef olarak algılanır. Bu politikanın dış politikada uygulanabilmesi için birkaç özelliği kendinde barındırması gerekmektedir. Nitekim Türk dış politikasında da çok boyutlu politika anlayışının proaktif boyut kazanabilmesi için bu nitelikleri asgari düzeyde kendinde barındırmalıdır. Bu sebepten proaktif dış politikayı hedeflemekle bu politikayı üretebilme kapasitesi aynı şey değildir. Bu bağlamda proaktif dış politikanın üretkenlik kazanması için asgari olarak gerekli olanlar şunlardır:

- Sürekli değişiklik gösteren uluslararası ortamın, bölgesel ve küresel konjonktürde iyi gözlemlenmesi,
- Tüm olay ve durumlara karşı birden çok tutum ve alternatiflerin düşünülüp, planlanması gerekir. Yaşanabilecek olaylara karşı a, b, veya c planlarının bulunması ve ani konjonktür değişikliklerinde diğer planların devreye sokulabilmesi,
- Proaktif dış politikanın temel mantığı olan ihtiyatlılık ve inisiyatif alma kavramların gözetebilmek gerekir. Tanımda da görüldüğü gibi bu kavramları mantıksal ve işlevsel bir yapıyla ve akıl, tecrübe ve bilgi akışı süzgecinden geçirerek bu kavramları kullanabilme yeterliliğine sahip olma,

¹³³ Kübra İlbay, “Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasını Etkileyen Dinamikler”, <http://akademikperspektif.com/2012/01/23/ak-parti-donemi-turk-dis-politikasini-etkileyen-dinamikler/>, (25.03.2017)

¹³⁴ Evşen Gürevin, *a.g.e.*, s.33

- Proaktif dış politikanın kullanımında hedefle gidilebilecek potansiyel eylem arasındaki tutarlılık kurulmalıdır. Ülkeler potansiyelinin çok üzerinde hedefler değil, yapılabirliği yüksek hedefler konulmalı,
- Ulusal güç kavramının sınırları iyi çizilmelidir. Nitekim bu sınırlar ülkenin potansiyel kapasitesi ve kinetik sınırlarından oluşmalı,
- Dış politikayı siyasi bir mesele olarak değil ulusal bir mesele olarak değerlendirip, ülke içindeki dinamiklerden gelebilecek eleştirilere açık olup, özleştiriri yapabilmeli,
- Dış politikayı idealist, ideolojik ve oportünist bir kulvara hapsetmeden, realist, ulusal ve pragmatik bir kulvarda yürütmek,¹³⁵

Türk dış politika yapıcılarını özellikle Arap Baharının başlamasıyla bu maddelerle eleştirilmektedir. Özellikle Ak Partinin kurulmasından 2010 yılı Arap Baharının başlamasına kadar Davutoğlu'nun ilkeleri çok rahat uygulama alanı bulmaktaydı. Fakat Arap Baharıyla birlikte Türk dış politikasında hızlı bir politika değişikliğine gidildi ve bazı politikalarından da vazgeçmek ya da revize etme yoluna gitmiştir. Nitekim Arap Baharı dalgalanmasında tüm ülkeler pozisyonlarını belirledi. Türkiye'nin de uyguladığı çok boyutlu proaktif dış politika uygulaması gereği alternatif dış politikaları devreye sokarak yeni konumunu belirlemiştir.¹³⁶

Türk dış politikası tam da bu nokta da eleştirilmektedir. Burada Türk dış politikasının vazgeçilmezi olarak yine Batı yanında saf tuttuğunu iddia edilmiştir. Yani Türkiye olağandışı olaylar yaşandığında her ne kadar Doğu ile ilişkilerini devam ettirse de Batının yanında saf tuttuğunu söylemektedir. Türkiye ise Arap Baharında genel ve özel politikalar benimsemiştir. Genel olarak halkın yanında olduğunu, halkın karşısındaki iradenin, yönetimin zor kullansa dahi başarıya ulaşamayacağını savunan Türkiye, özelde de ülkelere göre stratejiler belirlemiştir. Batı bloku da halkın yanında saf durmasıyla Türkiye'nin Batı'nın yanında olduğunu

¹³⁵ Bülent Şener, "Arap Baharı Sürecinde Türk Dış Politikasında Proaktiflik Yitimi", <http://www.21yyte.org/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2013/07/30/7135/arap-bahari-surecinde-turk-dis-politikasinda-proaktiflik-yitimi>, (25.01.2017)

¹³⁶ Bülent Şener, *a.g.m.*

söylemek eksik olacaktır. Nitekim Mısır'da Türkiye halkın oylarıyla gelen Mursi yönetimini desteklemiş zor kullanarak başa geçen Sisi'yi tanımamıştır. Batı ise Sisi'yi desteklemiştir. Dışışlerinden yayınlanan bildiriyle Türkiye'nin her zaman olduğu gibi Mısır halkının yanında olduğunu belirtmiştir.¹³⁷ Bu örnek bile bizatihi Türkiye'nin hem çok boyutlu proaktif dış politika uyguladığına işaret hem de eksen kayması tartışmalarının yersiz olduğunu göstermektedir.

Temel olarak Davutoğlu'nun ilkelerinin uygulama alanı kazanması için alan açıcı ya da ölçek artırıcı etki yapan proaktif dış politika, çok boyutlu dış politika ve sorun merkezli bir yapıdan çözüm merkezli bir yapının kullanım alanını oluşturmaktadır. Proaktif dış politikanın etkili olabilmesi için ekonomik ve kültürel mekanizmalar devreye sokularak karşılıklı bağımlılık oluşturulmalıdır. Bunun temel amacı komşulardan kaynaklanan veya siyasi merkezlerden kaynaklanan riskler karşısında tansiyon düşürücü veya alternatif politikaların uygulanmasını sağlar. Bu sebeptendir ki Davutoğlu'nun belirttiği ilkelerin hedef halinden gerçeğe dönüşebilmesi için teorik olan bu ilkeler artık uygulama alanı kazanarak pratik hale proaktif dış politika ve ritmik diplomasi amacıyla ulaşacaktır.¹³⁸

Türk dış politikası proaktif dış politikanın uygulama alanı kazanarak özellikle AKP döneminde düzen kurucu dış politika hedeflemiştir. Fakat Türkiye bölgesindeki dinamiklerle ne zaman iletişime geçse Batı bloku tarafında her zaman yönlendirici ya da düzene uyucu dış politika sergilemek zorunda kalmıştır. İran'ın nükleer çalışmasına Batı'dan farklı bir bakış açısıyla yaklaştığında bölgede kendi inisiyatifiyle düzen kurma çabaları oldu. Fakat bu da Batının istemediği bir şey olduğundan Türkiye mecburen politikasını tehir etmek zorunda kaldı. Kendi inceleme alanımızdan bakıldığında Davutoğlu'yla birlikte Ak Parti, hükümeti merkez ülke idealini gerçekleştirme yolunda tarihsel ve kültürel mirasını ve coğrafi

¹³⁷ "Mısrda Dün Gece Gerçekleşen Sivil Ve Barışçıl Gösterilere Müdahale Edilmesi Hk.", http://www.mfa.gov.tr/no_-211_-27-temmuz-2013_-misir_da-dun-gece-gerceklesen-sivil-ve-bariscil-gosterilere-mudahale-edilmesi-hk_.tr.mfa, No:211, (25.03.2017)

¹³⁸ Mitat Çelikpala, "Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Dış Politikaya Geçiş", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.7, Sy.25, Bahar 2010, s.103-105

konumunu etkili biçimde kullanarak Davutoğlu'nun ilkelerini de başarılı bir şekilde uygulamıştır.¹³⁹

Türkiye'nin coğrafi konumu gereği her dönemde Türk dış politikasında komşularla ilişkiler belirleyici olmuştur. Kültürel geçmişi ve coğrafi konumunun vermiş olduğu yükümlülükler her ne kadar Batı karşısında eksen kayması olarak eleştirilse de, proaktif dış politikanın da etkisiyle eksen kaymasından daha ziyade Türk dış politikasında ölçek büyültücü ya da hinterlandını genişletici faaliyetler yapılmaktadır.¹⁴⁰

2.5.Ritmik Diplomasi

Diplomasi kavramsal tarihi bakımından, Eski Yunan zamanında resmi evrakların korunmasını, düzenlenmesini, devletlerarası yapılan bu anlaşmaların analiz boyutunu ve tüm bu bürokratik süreci ifade eder genel bir anlamı ifade etmektedir. Yani diplomasi, devletlerin dış politika anlamında uygulayacağı tüm yöntem ve süreçlerin en sık kullanılanıdır. Bununla birlikte başka bir deyişle diplomasi, yabancı ülkelere karşı kendi fikir ve tekliflerini kabul ettirebilme becerisi ya da ortak bir çözüm bulma çabası güden ilişkiler bütünüdür.¹⁴¹

Ritmik diplomasi ise, aynı anda birden fazla farklı alanda yer alan ve bunlarında uyumlu, düzenli bir şekilde hareket edilmesini sağlayan taktiksel bir harekettir. Uluslararası ilişkilerde tam bir karşılığının olmadığına inanılan bu kavram spesifik bir diplomasi tarzı olarak adlandırılmaktadır. Ritmik diplomasi dış politikanın operasyon faaliyetlerinden biri olup, temelde Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde daha fazla aktif olmasını sağlayan dış politika anlayışıdır. Son olarak diplomasi Oya Akgönenç'in tanımlamasına göre "bağımsız devletlerin, yani

¹³⁹ Gökhan Taletar, "AKP'nin Düzen Kurucu Dış Politika Söylemi Ve Ortadoğu", *Alternatif Politika*, C.7, Sy.3, 2015, s.503-505

¹⁴⁰ Evşen Gürevin, a.g.e. , s.16-17

¹⁴¹ Emine Akçadağ, "Dünya'da Ve Türkiye'de Kamu Diplomasisi", <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf>, (26.01.2017), s.2

uluslararası sistemin temel birimlerinin birbirleri ile olan ilişkileri ve kullanılan metotların tümü”¹⁴² olarak tanımlanmaktadır.

Ritmik diplomasinin temel amacı uluslararası örgütlerde ve küresel meselelerde Türkiye'nin aktör olarak var olmasını sağlayan yeni dış politika ilkelerindedir. Türkiye'nin özellikle Ak Parti hükümeti dönemiyle belirlemiş olduğu ve Davutoğlu'nun ilkeleri olarak belirttiğimiz altı ilkedен biri olan ritmik diplomasi, hiç kuşkusuz çok boyutlu proaktif politikanın da bir gereği olan birçok ülkeler ve bloklarla görüşme ihtiyacı doğmuştur. Ritmik diplomasinin Türk dış politikasına ve partnerlerine katabilecek en büyük faydaları da birbirinden farklı kutuplarda olan NGO ve yapılarla görüşme yapma, anlaşabilme imkanı tanımakla birlikte küresel anlamda anlaşma yapacağımız ülkelere de bu kültürün yayılmasını sağlamıştır.

Soğuk savaş döneminin ülkeler için belki de en büyük faydası durağan ve çok statik bir dış politika anlayışının hakim olmasıydı. Ritmik diplomasi anlayışı hiç kuşkusuz durağan, statik bir dış politika için değil; statik diplomasi anlayışından dinamik bir dış politika anlayışına geçişin intibakını sağlamasıdır.¹⁴³ Bu bağlamda ritmik diplomasi sürekli takip gerektiren, günlük adımları doğru bir şekilde atarak diğer bir deyişle her zaman aktif bir dış politikanın olmasını sağlamaktır.¹⁴⁴

Ritmik diplomasinin temeli uluslararası örgütlerle sürekli iletişim kurmak ve bunu da dinamik bir dış politika anlayışının bir parçası olarak yapması gerekmektedir. Nitekim ritmik dış politikanın faaliyete geçirebilmek için uyum ve hareket unsurlarının dengeli bir şekilde dış politikaya yansması gerekmektedir. Davutoğlu ritmik diplomaside uyum ve hareket kavramlarını şu şekilde açıklamaktadır:

"Ritimden kasıt hem uyum olacak, hem hareket olacak. Hareket olur uyum olmazsa o hareket kaos da çıkarabilir. Gereksiz öne çıkışlar, gereksiz riskler de getirebilir. Ama ritim olur, hareket de olmaz yerinde sayarsanız bir

¹⁴² Oya Akgönenç, "Dış Politikada Diplomasi'nin Rolü, Önemi Ve Metotları", *Jeopolitik*, Ekim 2009, s.6

¹⁴³ Ahmet Davutoğlu, Türkiye Merkez Ülke Olmalı, *Radikal*, 26 Şubat

¹⁴⁴ Murat Yeşiltaş, Ali Balcı, "Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita", *Bilgi Dergisi*, C.9, Sy.34, 2011, s.15-17

sonuç alamazsınız. Uyum da olacak. Ama mükemmel bir uyum olsun deyip hep uyumu beklerseniz hareket de olmaz. Bizim bu kadar hareketli olmamız, uyumla hareketi birleştirme çabası.”¹⁴⁵

Türkiye'nin coğrafi konumu ve etrafında bulunan ülkelerin statüsü gereği dış politikada aktif, dinamik bir diplomasi uygulaması elzemdir. Bu bağlamda çok boyutlu proaktif dış politika uygulaya Türkiye yakın kara havzası ve yakın deniz havzasında bulunan ülkelerle, hiçbir ülke ayırt edilmeksizin, ilkelerde göz önünde bulundurularak sürekli görüşmek lazımdır. Bunun yanında bölgesel güç olan Türkiye, merkez ülke ve küresel güç olmanın da vermiş olduğu yükümlülüklerle uluslararası konulara müdahil olma, arabuluculuk yapma ve uluslararası örgütlerde aktif temsil etme yeteneğini edinmesi bu politikaların gerçekleşmesi için elzemdir.¹⁴⁶

Türkiye'nin küresel anlamda uluslararası sorunların çözümüne çok boyutlu proaktif bir dış politikayla katılımı tarihinin ve stratejik konumunun vermiş olduğu bir görevdir. Davutoğlu bu sorumluluğun tarih ve coğrafi konumun vermiş olduğu sorumluluklar olarak vurgulamaktadır. Nitekim yıllardır komşularımız ve yakın kara ülkelerimizle olan ilişkilerimiz kronikleşen sorunlardan ötürü istenen düzeyde olmamış, kültürümüz ve tarihimiz olan bu bölgelerde yabancılaşmışız. Bu yabancılaşan ilişkilerle birlikte Afrika ülkeleriyle neredeyse hiç ilişki kuramamışız ve bu kıta ülkelerini mahrum etmişiz. Ak Parti dönemi Türk dış politikasının ve özellikle Davutoğlu'yla bu daha da hız kazanmış, sadece Afrika bölgesiyle bu bağlamda kurulmuş olan ilişki düzeyi bu dış politika ilkelerinin ne kadarda isabetli bir karar olduğunu bir kez daha göstermektedir. Pasif kalıp ilişki kurmaktan korkan bir ülke olmaktansa tüm dünya ülkeleriyle ilişki kurmaya çalışmak belki kısa vadede direk sonuçlar doğurmayabilir fakat ülkelerle kurulan tarihi, kültürel ve ekonomik bağlara göre orta ve uzun vadede çok faydalı ve Türkiye'nin çıkarına olacak dış politika hamleleri olacaktır.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Ahmet Davutoğlu, “Yeni Osmanlılar Sözü İyi Niyetli Değil”, *Nur Batur İle Röportaj*, Sabah, 2009

¹⁴⁶ Buğra Sarı, *a.g.e.*, s.66-67

¹⁴⁷ Buğra Sarı, *a.g.e.*, s.69

Türk dış politikasının ritmik bir dış politika düzeyi kazanabilmesi için başta cumhurbaşkanlığı olmak üzere başbakanlık ve dışişleri bakanlığı gibi üst düzey ziyaretlerin yapılması gerekmektedir. Nitekim Davutoğlu'nun da sürekli ülkeler arası devlet başkanlığı düzeyindeki ziyaretleri vurgulamakta ve ülkeler arası aktif faaliyetleri somut verilerle sunmaktadır. Bu bağlamda özellikle 2002 yılı öncesi ve sonrasındaki yurtdışı ziyaretlerine bakıldığında 2002 yılından bu güne kadar sürekli artarak devam eden üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁸ Tabii ki bunun bir ölçütü yok ama bir ülke başbakanının ya da dışişleri bakanlığının yıl içerisinde elli veya daha fazla bir ülke ziyaretlerinden söz edebiliyorsak burada ritmik bir dış politikanın uygulanmaya çalışıldığını görmekteyiz

Ülkeler arası ziyaretlerin yanında, Türkiye ev sahipliğini yaptığı veya üye statüsünde katıldığı ya da konuk, misafir üye statüsünde bile olsa katıldığı örgüt veya birlik sayısında somut artışlar gözleniyorsa burada ritmik dış politikanın vücut kazandığını görebiliriz. Nitekim Davutoğlu ritmik dış politika kavramıyla Türkiye'nin BMGK'dan NATO'ya, ASEAN'dan Afrika ve Arap birliğine kadar hemen hemen bütün uluslararası birlik ve örgütlerde yer almaya çabası içerisinde aktif, ritmik bir diplomasi çabasında bulunduğu görülmektedir.¹⁴⁹ Türkiye gün geçtikçe ekonomiden siyasete, spordan kültüre bir çok alanda ev sahipliği yaptığı uluslararası organizasyon sayısını artırıyor.¹⁵⁰

2.6. Yeni Diplomatik Üslup

Türk dış politikasında yıllardır Türkiye'nin tüm ülkelere hitap eden bir dış politika anlayışı yoktu. Özellikle Ak Parti hükümetiyle birlikte, Türkiye'nin coğrafi ve kültürel konumu gereği de hem Doğu hem de Batı ile ve aynı zamanda hem Ortadoğu hem Kafkasya hem de Avrupa ve Afrika ile aynı anda konuşabilme ideali oluştu. Nitekim Davutoğlu bu idealin Türkiye için tarihsel mirasının, coğrafi ve kültürel konumunun bir dayatması olarak da görmektedir.

¹⁴⁸ Muhammed Berdibek, "Türkiye-Ortadoğu İlişkilerinde Karşılıklı Üst Düzey Ziyaretler", *Akademik Ortadoğu*, C.10, Sy. 2, s.82-87

¹⁴⁹ "Ahmet Davutoğlu Kimdir?", <http://www.ahaber.com.tr/gundem/2014/08/21/ahmet-davutoglu-kimdir>, (26.01.2017)

¹⁵⁰ Cemalettin Kanaş, *a.g.e.*, s.112

Soğuk savaş döneminde Türkiye iki kutup arasında sıkışmış bugünkü koyduğu idealleri uygulama fırsatı bulamamıştır. Tabii 1990'lı yıllarda çok boyutlu dış politika çalışmaları olsa da uzun vadede çok faydalı olamamış ancak 2002 yılından sonra Türkiye'nin ölçek büyüten politikalar yapmaya çalıştığı ve aynı anda herkesim ile konuşma ideali olduğu o dönemden bir itibar başladığı söylenebilir.¹⁵¹

Soğuk savaş sonrasında ise özellikle Ak Parti hükümetinden sonra Davutoğlu'nun dış politikaya karşı ilkesel politikaları uygulamaya sokuldu. Fakat Türkiye uluslararası ortamda köprü vazifesi gören bir ülke olarak anılıyor ve iki kutup arasında gidip gelen ve edilgen konumda olan bir ülke olarak anılıyordu. Bu sebeptendir ki, günümüze kadar Batı ile iletişim kurduğumuzda Doğulu gibi, Doğu ile iletişim kurduğunda Batılı gibi görüldük ve herkese ulaşma, etki edebilme imkanı bulamadık. Türkiye eğer her kesime ulaşabilecek merkez bir ülke olacaksa, kastedilen anlam Davutoğlu'na göre şu şekilde olacaktır;

“Doğu'daki platformlarda doğulu kimliğiyle gocunmadan, yüzleşerek bu kimlik etrafında tezler, çözümler üretebilen bir ülke; Batı'daki platformlarda Avrupalı bakışıyla Avrupa'nın geleceğini tartışabilen bir ülke.”¹⁵²

Davutoğlu bu politikanın sadece siyasetçiler veya diplomatlar için değil, aydınlarımız içinde gerekli olduğunu vurgulamıştır. Nitekim 2003 yılında Dışişleri Bakanlığı görevi yapan Abdullah Gül'ün İKÖ'nün¹⁵³ Dışişleri Bakanları Zirvesinde krallıkla veya otoriter rejimle yönetilen ülkeler olmasında rağmen monarşi ve anti-demokratik rejimi eleştirisi ve buna karşıda herhangi bir tepki almaması Türkiye'nin artık Doğu'da doğulu gibi konuşmaya başladığını göstermektedir.¹⁵⁴

Yeni diplomatik üslubun Batı tarafına bakıldığında ise Davutoğlu'na göre Avrupa'nın beş yüz yıllık bir merkezi geçmişinin olduğunu Türkiye gibi daha da

¹⁵¹ İdris Bal, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, Alfa Yayınevi, s.40-44

¹⁵² Ahmet Davutoğlu, *Teoriden Pratiğe: Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar*, Birinci Basım, Küre Yayınları, İstanbul, 2013, s.115

¹⁵³ İKÖ'nün ismi 2011 Haziran ayında Astana'da düzenlenen 38. Dışişleri Bakanları Konseyi'nde İslam İşbirliği Teşkilatı(İİT) olarak değiştirildi. , <http://www.mfa.gov.tr/islam-ibirligi-teskilati.tr.mfa> , (25.02.2017)

¹⁵⁴ Ahmet Davutoğlu, (2013), *a.g.e.* , s.136-137

geçmiş bir tarihsel birikime ve potansiyele sahip olmadığını vurgulamaktadır. Davutoğlu Avrupa'nın kıtasal bir güç olmak mı yoksa küresel bir güç haline dönüşmek mi sorularını incelendiğinde hali hazırda Avrupa kıtasal bir güçtür. Fakat eğer Avrupa küresel bir güç haline gelmek istiyorsa Davutoğlu'na göre; çok kültürlük ve Asya derinliğinde stratejik bir bağlantı kurma gereksinimi olmalıdır. Burada Türkiye Avrupa'ya yük olmaksızın çok iyi bir kazanç olacağını vurgulamıştır. Türkiye'nin bunu yapabilmesi içinde yeni diplomatik üslubunun toplumsallaşması ve aydın dönüşümünü gerçekleştirmelidir.

Davutoğlu'na göre yeni diplomatik üslup anlayışı aynı zamanda yeni alanlara açılma ve yeni bir Türkiye imajı olarak da yorumlanmalıdır. Türkiye'nin oluşturmuş olduğu bu imaj sayesinde sadece kendisi için değil artık çevresi için de belirleyici politikalar yapma, oluşan krizi seyretmektense krizi çözücü hamleler yapan, küresel meselelere müdahil olmaya çalışan ve son olarak da merkez ülke konumundan küresel güce geçişin ilk adımları olarak yorumlanmalıdır.¹⁵⁵ Türkiye Kıbrıs müzakerelerinde inisiyatif olarak ve alternatif çözümler sunarak politika üretebilen, konjonktürdeki değişimlere ve küresel güçlerin politikalarına ters düşme pahasına kendi iradi politikasını ortaya koyan ve Ermenistan Azerbaycan'la birlikte üçlü görüşmelerdeki gibi ve nice uluslararası yapılan arabuluculuk ve müzakerelerle küresel barışa ve insanlığa katkıda bulunma çabası hiç kuşkusuz diplomatik üslubunun olgunlaşmasına katkıda bulunmuştur.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Ahmet Davutoğlu, (2013), *a.g.e.* , s.355

¹⁵⁶ Ahmet Davutoğlu, (2013), *a.g.e.* , s.161

3.BÖLÜM: DAVUTOĞLU'NUN STRATEJİK DERİNLİK PRATIĞİ, ÇOK BOYUTLU PROAKTİF DIŞ POLİTİKA BAĞLAMINDA YAKIN HAVZALAR

3.1.Yakın Kara Havzalar

Türkiye'nin gerek tarihi birikimi, gerekse coğrafi konumunun vermiş olduğu yükümlülükler yakın havzalarıyla ilişkilerinin devamlı olmasını zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin yakın kara havzasında meydana gelen bir gelişme Türk Dış Politikasını tabii etkileyen unsurları arasındadır. Bu bağlamda Türkiye'yi yakın kara havzasından ayrı düşünmek mümkün olmayacağı gibi Türkiye yakın kara havzasının ayrılmaz bir parçasıdır. Özellikle Türkiye geçmiş dönemlerde Batı blokuna yakınlaşma ve yönünü bu minvale çevirerek bölge ötesi ittifaklar peşinde koşarak yakın kara havzasını ve tabii, doğal durumunu oluşturan bölgesiyle yabancılaşmaya başlamıştır.¹⁵⁷

Davutoğlu'nun da belirttiği gibi yakın kara havzası Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasları kapsamaktadır.¹⁵⁸ Davutoğlu Türkiye'nin bu bölge üzerindeki etkinliği ve politikaları uluslararası konumda siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamdaki pozisyonunu belirleyecektir. Aynı zamanda Türkiye'nin bölgede hakim olabilmesi ve dünyaya açılabilmesi yakın kara havzası üzerindeki etkinliğine bağlıdır. Bu genel çerçevede Türkiye'nin bölgesel aktifliğinin küresel hedeflere dönüşmesi ya da merkez ülke olma karakterini kendinde bulundurması da çok boyutlu, çok kulvarlı bir dış politika uygulamasıyla pratiğe dökülecektir.¹⁵⁹

3.1.1.Balkanlar

Coğrafi konumu itibariyle Avrasya ve Akdeniz'in ortasında yer alarak jeopolitik, Doğu ile Batı arasında yer almasıyla da jeokültürel bir öneme sahip olan

¹⁵⁷ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 79.Baskı, Küre Yayınları, İstanbul,2012,s.116

¹⁵⁸ Ahmet Davutoğlu, (2013), *a.g.e.* , s.206

¹⁵⁹ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , s.117

Balkanlar Davutoğlu'na göre de 20.yy'ın temel bunalım bölgeleri arasında olmuştur. Bölgenin Türkiye açısından önemi sıralanırsa bunlardan ilki I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olan bir yer olmasıdır. Bununla birlikte aynı zamanda Soğuk Savaş sonrasında da çatışmaların yoğunlukla yaşandığı bir yer olması da ikinci bir nedendir. Son olarak her ne kadar Türkiye'nin birinci derece yakın komşuları ile problemleri azalmış olsa da özellikle ikinci halka olarak da tabir edilen Bosna-Balkanlar bölgesinde problemlerin devam etmesi bu bölgenin Türkiye'yi doğrudan etkilemesine sebep olmaktadır.¹⁶⁰

Balkanların jeopolitik ve jeokültürel bağlamda bir önem atfedildiği gibi bölgenin isimlendirilmesi için de birçok kişi farklı adlarla bölgeyi tanımlamıştır. Batı Osmanlı Devleti zamanında Balkanlara *Avrupa Türkiyesi* veya *Avrupa'daki Türkiye* olarak isimlendirmiştir. Osmanlı ise *Avrupa-i Osmanlı* ya da *Rumeli Şahane* olarak isimlendirmiştir.¹⁶¹ Bölgenin ismi literatüre 1808 yılında Balkan yarımadası olarak girmiş olsa da 1835 yılında D.Omalis d'Halloy bu ismin yetersiz olduğunu söyleyerek İslav-Yunan demiştir. K.Ritter ise Yunan Yarımadası tabirini kullanmıştır. Son olarak Yugoslavya coğrafi bilimcilerinden Cvijic bölgenin Avrupa'daki Türkler ismi gibi herhangi bir Türk ismi ile özdeşleşen bir yapının varlığını istememektedir ve Balkan isminin kullanılmasının herhangi bir Türk ismiyle kullanılmasından daha iyi olacağını söylemiştir. Bölgenin jeopolitik ve jeokültürel yönü uluslararası bunalım ve krizlerin bölge üzerindeki doğrudan etkilerini göstermektedir.¹⁶²

Balkan isminin 19.yy itibarıyla kullanılması coğrafi bağlılıktan ziyade kültürel ayrımı gösteren Doğu- Batı ya da Müslüman- Hristiyan gibi ayrımların daha da artıran jeokültürel bir kavram haline gelmiştir. Bu minvalde Ortadoğu isminin kullanılması da coğrafi bir durumdan ziyade jeokültürel bir durumdur ve özellikle Avrupa merkezli bir yapı oluşturarak Doğu- Batı arasındaki ayrımı arttıran unsur halini almıştır. Balkan kelimesinin kullanılmasıyla Müslüman ve Hristiyanlar

¹⁶⁰ Ahmet Davutoğlu, (2013), *a.g.e.* , s.246

¹⁶¹ Latif Mustafa, *Medeniyetlerin Kesişme Noktasında Balkanlar: Destekçiler Ve Muhalifler Arasında Balkanlarda Yeni Osmanlılık*, (Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medeniyet Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, s.8-10

¹⁶² Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , 120

arasındaki kimlikler belirlenmiş Ortadoğu ismiyle de Doğu ile Batı arasındaki siyasi hattın sınırları belirenmiş oldu.¹⁶³

Balkanlar bölgesine jeopolitik ve jeokültürel bakıştan sonra Osmanlı'nın Anadolu'ya çekilmesiyle oluşan Türkiye'nin bu bölgede olan tabii bağı devam etmiş ve özellikle Bosna Hersek ve Arnavutluk ile yakın ilişkiler kurulmuştur. Zira bu ülkelere yapılan etnik kıyımlarda Türkiye'nin ilk aranan ülke olması bu ülke nezdindeki Osmanlı'nın hala fikirsel ve tarihsel bağlamda devam ettiğinin kanıtıdır.¹⁶⁴

Balkanlar bölgesindeki ülkelerle Soğuk Savaş sonrasında ilişkilerinin düzeltmek isteyen Türkiye şu dört madde çerçevesinde Balkanlar politikasını uygulamalıdır. Bunlardan ilki, Türkiye'nin kendi ekonomik, politik ve toplumsal sorunlarını aşmalıdır. İkincisi, Balkanlarda sadece Türk ve Müslüman kesime değil herkesi kapsayabilecek politikalar uygulanmalıdır. Üçüncüsü, Balkan politikası "demokratik değerler ve ortak Balkanlı kültürü" çerçevesinde politikaların Balkan halkının refahı için olduğu vurgulanmalıdır. Son olarak ise Türkiye bölge devlet ve milletlere yönelik arabuluculuk pozisyonunda olmalıdır.¹⁶⁵

Davutoğlu bölgenin Osmanlı bakiyesi Türkiye tarafından zaman zaman bir yük olarak görülmesini yanlış bulduğu gibi Balkanlarda insanlarımızın göçler yoluyla Türkiye'ye göç ettirilmesini de açıkça yanlış bir politika olarak vurgulamaktadır. Balkanlar öncelikle Doğu Trakya'yı da içine alan ve Türkiye'nin güvenliği için birinci derece öneme sahip bir bölgedir. İkinci olarak Türkiye'nin Avrupa'ya açılan yoludur ve son olarak da Yunanistan'ın bu bölgede olması Balkanları Türkiye için önemli kılmaktadır.¹⁶⁶ Türkiye'nin Bosna Hersek ve Arnavutluk gibi tabi müttefikleri Osmanlı'nın tarihi birikiminin Türkiye'ye

¹⁶³ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , 121

¹⁶⁴ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , 122

¹⁶⁵ Caner Sancaktar, "Türkiye'nin Balkan Politikası Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Amaçlar Ve Yapılması Gerekenler", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1300/turkiyenin_balkanlar_politikasi_uzerine_genel_bir_degerlendirme_amaclar_ve_yapilmasi_gerekenler, (25.03.2017)

¹⁶⁶ Caner Sancaktar, "Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_onemli, (25.03.2017)

yansımasıdır. Nitekim diğer Balkan ülkelerinde yaşayan Türklerinde Türk dış politikasında önemli yeri vardır.¹⁶⁷

Türkiye'nin özellikle Bosna Hersek ve Arnavutluk'un bağımsız ve istikrarlı bir yapıya sahip olmasını bunu da uluslararası hukuk zeminine oturtulması gerektiğini kendi dış politikasının en önemli iki unsuru olarak belirtmiştir. Bu bağlamda yıllardır unutulmuş, ihmal olunan ve gerçek azınlık olarak ifade edilen Balkanların Türkiye'nin Kıbrıs'ta garantörlük yaptığı gibi bu ülkelerde de garantörlük sahibi olmasını savunmuştur.¹⁶⁸ Türkiye'nin bu tarzlı bir politikayı hayata geçirebilmesi için çok boyutlu proaktif bir dış politika uygulaması lazımdır. Türkiye'nin bu politikaları uygulaması durumunda Türkiye içerisinde bazı irili ufaklı azınlıkların iç ve dış politikada belirleyici ve yönlendirici unsurlar haline gelecektir. Rusya ve Yunanistan'ın da garantörlüğünde bölgede yapılan faaliyetler karşısında Türkiye bölgedeki yetkinliğini yitirecek ve hatta Davutoğlu Boğazlar konusunda da Türkiye'nin dayanıksız kalacağını vurgulamıştır.

Osmanlı bakiyesini taşıyan Türkiye bölgedeki Müslüman ülkelerin haklarını ve geleceklerini korumak ve en büyük ticari ilişkilerinin bulunduğu Avrupa'ya açılan kapı olması hasebiyle Balkanların güvenliği ve istikrarının sağlanması Türkiye'nin batı sınırındaki güvenliği ile örtüşmektedir.¹⁶⁹ Bölgedeki Rusya etkinliğiyle dengeyi sağlamak için özellikle Bosna, Arnavutluk ve Makedonya'nın iç güvenliğini ve bağımsızlığını garanti edici politikalar yapmak Türk dış politikası için de kaçınılmazdır.¹⁷⁰

Bölge içi muhtemel bloklaşmalarında Türkiye'nin aleyhine olduğunu özellikle Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan arasında olabilecek bloklaşmada Türkiye'nin Bulgaristan ile iyi ilişkiler kurma ve bu sebepten bloku kırmanın zorunlu olduğu görülmektedir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Balkan Paketi'nin oluşma evresinde Batı Avrupa ülkelerinde görünen bloklaşmanın yanında,

¹⁶⁷ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, 122

¹⁶⁸ Kader Özlem, "Unutulan Balkan Türkleri", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/2011/07/30/6245/unutulan-balkan-turkleri>, (25.03.2017)

¹⁶⁹ Emine Akçadağ Alağöz, Balkanların Güvenliğinde AB ve Türkiye Etkisi, BİLGESAM, <http://www.bilgesam.org/incele/150/-balkanlarin-guvenliginde-ab-ve-turkiye-etkisi/#.WQdW3xPyjIU>

¹⁷⁰ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, 123

Türk ve Yunan yakınlaşması Balkan paktının gerçekleşmesini sağlamıştır.¹⁷¹ Günümüzde de Türkiye'nin bölge içinde kendi iradesi dışında gerçekleşecek herhangi bir bloklaşmanın önüne geçmesi gerektiği gibi bölge içi kendi blokunu destekler nitelikte bölgeyi kuşatıcı politikaların yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Davutoğlu özellikle siyasi boyutun dışında Türk dış politikasının ekonomik temelini oluşturan ulaşım ve iletişim ağlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Ulaşım ağları özellikle Balkanları Ortadoğu ve Asya ile gerek kara yoluyla gerekse deniz yoluyla entegre haline getirip bu ağları hem işbirliği hem de dış politika unsuru olarak devreye sokulmalıdır.¹⁷²

Ulaşım ağlarının geliştirilmesine paralel olarak Balkanlar Zirvesi ve DGAP gibi organizasyonlarda Türkiye aktif bir rol üstlenme imajı sergileyerek Türkiye'nin bölge ile olan iletişimini yüksek seviyede tutan hesaplar yapılmalıdır. Aynı zamanda Osmanlı ve İslam tarihi mirasının korunması için Balkan UNESCO'sunun kurulması talebi de bölgeye olan ilgi ve alakanın artmasını sağlayacak, orta ve uzun vadede Türk dış politikasının bölgede etkili bir aktör olmasını sağlayacaktır.

Türkiye'nin NATO ve İİT gibi uluslararası örgütlere üye olmasının vermiş olduğu uluslararası destek ile Balkanlarda yaşayan Türk nüfusu ve Müslüman nüfus desteğinin de katkısıyla Türkiye bölgede etkili olma ihtimali en yüksek ülkelerdendir. Tabi NATO üyesi olmanın vermiş olduğu faydanın yanında BM'ye üyelikte aktif hale getirilmeli ve her ne kadar AB üyesi olunmasa da üyesi olmak için politikalarını yapması yine bu örgütler içerisinde kendisini etkin kılacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin uluslararası örgütler içerisinde güçlü ekonomik ve siyasi pozisyonda olmalı ki bağlı bulunduğu örgütü kendi çıkar ve menfaatine uygun kullanabilsin.

...her üye ülkenin uluslararası kuruluş üzerindeki etkisi aynı olmamakta, özellikle güçlü devletlerin üyesi oldukları kuruluşlar üzerinde daha çok etkili oldukları gözlemlenmektedir. Hatta birçok uluslararası örgütün güçlü devletlerin arzusu ve çıkarı doğrultusunda

¹⁷¹ Nurulay Funda Aydemir, *Balkanlarda İttifak Arayışı Ve Türkiye Birinci Balkan İttifakı*, (Selçuk üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2007, s.21

¹⁷² Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.123-124

*hareket ettikleri rahatlıkla ifade edilebilir. Güçlü devletlerin de bu örgütleri uluslararası sistemi kontrol ve yönlendirmenin bir aracı olarak gördüklerini ifade etmek yanlış olmayacaktır.*¹⁷³

Türkiye'nin de kurucu ülkeleri arasında bulunduğu ve Karadeniz'e sınırı olan en geniş ülkelerden olması hasebiyle KEİ'de aktif politika yürütmesi hiç kuşkusuz bu örgütte bulunan Balkan ülkelerini de Türkiye açısından olumlu yönde etkileyecektir.

Türk dış politikasında yakın kara havzası içerisinde yer alan Balkanlar politikasının temelini oluşturan Osmanlıdan gelen tarihsel miras ve kültürel bağlarında vermiş olduğu ortak bağlar neticesinde bölgeyi canlandırmak, özellikle Bosna ve Arnavutluk'un iç güvenliğini sağlayan ve bu iki Müslüman Balkan ülkelerinin yakınlaşması elzendir. Bu bağlamda öncelikle Bosna da savaşın başlamasıyla binlerce gönüllü Arnavut'un Boşnaklara yardım etmesi iki Müslüman milletin arasında sarsılmaz bir bağ oluşturmuştur. 2015 yılında Bosna ile Arnavutluk arasında vize işlemlerinin kaldırılmasıyla Balkanlarda tarifi edilemez bir birliktelik yaşanmaktadır.¹⁷⁴ Nitekim Bosna Hersek ve Arnavutluk'un Soğuk savaştan sonra ben idrakiyle Türkiye ile stratejik politikalarının uyması bu birlikteliğin açık bir kanıtıdır.¹⁷⁵

Sonuç olarak Osmanlı'nın Balkanlar bölgesini Rumeli-i Şahane ya da Avrupa-i Osmanlı olarak görmüş ve tarihsel süreç içerisinde gerek Osmanlı medeniyetini gerekse de İslam ahlakı ve eserlerini Balkanlarda inşa etmiş ve Türkiye'ye miras olarak bırakmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Osmanlı tarihsel ve kültürel mirasıyla, İslam medeniyetinin bölgede yaygın olarak bulunması bu bölge ile yakın ilişkiler kurulmasını elzem kılmıştır. Öncelikle Bosna Hersek ve Arnavutluk olmak üzere birbiriyle ittifak halinde olan Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan arasındaki iç bloğu da kırıcı hamleler yaparak Bulgaristan'ı yanına çekmeye çalışan politikalar üretilmelidir. Türkiye'nin bölgedeki bu hamlelerini destekleyici olarak uluslararası örgütlerle üyeliği, savaş veya müdahale seçeneğinin

¹⁷³ Abdulkadir Baharçiçek, "Uluslararası Kuruluşların İşlevleri", 38. *Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara 2011, s.230

¹⁷⁴ Ömer Çetres, "Arnavut ve Boşnak İlişkilerinde Önemli Adım Atıldı", <http://dirilispostasi.com/a-1330-arnavut-ve-bosnak-iliskilerinde-onemli-adim-atildi.html>, (25.03.2017)

¹⁷⁵ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.124

olmayacağını, Neo-Osmanlılık iddiaları bölge ülkelerini canlı tutmuş ve Türkiye'den orta ve uzun vadede beklentiler içerisinde olmuşlardır. Bu bağlamda özellikle Türkiye'nin bu politikalarını uygulayabilmesi için çok boyutlu proaktif dış politikasını zorunlu kılmaktadır.

3.1.2.Kafkaslar

Kafkasya coğrafi konum itibariyle Karadeniz ile Hazar Denizi arasında kalan, kuzey ve güney diye ayrı iki konumlandırmaya sahip geniş bereketli topraklar olarak tanımlanmaktadır.¹⁷⁶ Davutoğlu Kafkaslar bölgesini zamanla Avrasya bölgesinin değişik alanlarına yayılmış olduğunu ve kavimler göçünün de yaşanmasıyla en önemli kavşak noktaları haline geldiğini belirtmiştir.. Bu bağlamda küçük ve dar bir alan içerisinde etnik bir yapı içerisinde olan Kafkaslar Anadolu'dan Akdenize geniş bir alanın rekabet sahasını oluşturmaktadır.¹⁷⁷

Osmanlı döneminden bu yana Kafkaslar bölgesini Osmanlı her ne kadar Karadeniz'i bir iç deniz haline getirmiş olsa da günümüze kadar hep mücadele içerisinde olmuş stratejik su ve enerji yollarının da bulunduğu bir alandır. Bu bağlamda tarihsel süreç içerisinde Rusya Türkiye sınırına hatta Erzurum'a kadar gelmiştir. Soğuk savaş döneminde de Sovyetlerin bölgede sahip olduğu hakimiyet devam etmiştir. Sovyetlerin yıkılmasıyla kurulan yeni devletlere karşı uygulanacak politikada çok boyutlu proaktif dış politika uygulanmalıydı ve kökenimizin geldiği topraklarla bağımızı artırarak devam edilmelidir. Davutoğlu Kafkaslar ve Balkanlar bölgesine Türk dış politikasının tarihsel bakış açısını şu cümlelerle belirtmektedir:

...Osmanlı tarih mirasının Soğuk Savaş dönemindeki ağırlığı Soğuk Savaş sonrası dönemde önemli bir değişim geçirmiş ve Türkiye'nin gerek Balkanlarda gerekse Kafkaslarda çok daha aktif bir dış politika yapımına yönelmesine yol açmıştır. Son on yıl içinde Türkiye'nin gerek Balkanlar

¹⁷⁶ Yaşar Bedirhan, *Kafkasya Ve Büyük Selçuklu Devleti'nin Kafkasya Politikası*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi), Konya 1999, s.2

¹⁷⁷ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , 124

*gerekse de Kafkaslarda müdahil olduğu bir çok bölgesel mesele temelde bu tarih mirasının izlerini taşımaktadır.*¹⁷⁸

Kafkaslar bölgesinde Türkiye'nin stratejik ve coğrafi konum itibariyle hem NATO üyesi olması hem de Sovyetlere sınır olması sebebiyle konum itibariyle Türkiye adeta NATO-Varşova sınırına dönüşmüş oldu. Türkiye'nin bu hamlesiyle birlikte diğer yandan da sınır komşusu olan ve dış politikasını yayılmacılık üzerine kuran ve döneminde birçok Avrasya ve Kafkasya ülkelerini işgal altında tutan Sovyetlere karşı uluslararası örgüt olan ABD öncülüğünde kurulan NATO'yu kullanarak, yanında olarak sınırlarını güvence altına almak istemiştir.¹⁷⁹ Davutoğlu oluşan Türk- Sovyet sınırını suni sınır olarak vurgulamış ve hatta köy içerisinde bulunan camiye bile ikiye ayıran suni bir sınır olarak tanımlamaktadır.¹⁸⁰

Soğuk savaş döneminin sona ermesi ve Sovyetlerin dağılmasıyla dünyada sistematik çözümler ve değişimler meydana gelmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlar bu değişimden en fazla etkilenen bölgeler olmuştur.¹⁸¹ Davutoğlu Kafkaslar bölgesinin bu uluslararası konumunu üç düzlemde açıklamaktadır. Bunlar:

- Küresel dengelerdeki değişim ve bu değişimlerin bölgeye yansımaları,
 - bölgeye doğrudan müdahil olan Rusya, Türkiye ve İran ile Hazar denizine sınırları olma hasebiyle önemli konuma sahip Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan'ı kapsayan bölgesel düzlem,
 - bölgenin etnik ve dini yapısındaki farklılıklarını da içine alan bölge-içi dengeler ve çelişkiler,
- olarak üç ayrı düzlemde incelenebilir.¹⁸²

¹⁷⁸ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , s.22

¹⁷⁹ Erkan Portakal, *Kuzey Atlantik İttifakı ve Varşova Paketi'nin Kuruluş Süreci ve Nato'nun ilk on yılı*, (Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü), s.112

¹⁸⁰ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , s.125

¹⁸¹ Dilek Özcan, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası", TASAM, <http://www.tasam.org/tr->

TR/Icerik/2357/soguk_savas_sonrasi_donemde_turkiyenin_orta_dogu_politikasi, (25.03.2017)

¹⁸² Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , s.125 Gös. Yer

Birinci düzlem değerlendirmesinde Soğuk Savaş öncesinde ve sonrasında en fazla etkilenen bölgelerden biri Kafkasya bölgesidir. Kafkasya bölgesi dünyada petrol ve doğalgaza olan talebinde artmasıyla birlikte, kuzey-güney ve doğu-batı arasında köprü vazifesi gören bir bölge konumunda yer almıştır. Bununla birlikte başta ABD, İngiltere, Almanya ve Japonya olmak üzere çok uluslu şirketlerinde konjonktür gereği devreye girdiği fakat Rusya'nın her zaman bu bölgede bir adım önde olduğu ve temel anlamda doğal kaynaklara odaklanıldığı bir durumdur. Bu sebepten konjonktür gereği ve bölgenin konumu itibarıyla de jeoekonomik, jeopolitik ve jeostratejik bir öneme sahiptir.¹⁸³

İkinci düzlemde ise Kafkasya bölgesi, Soğuk savaş sonrasında kurulan yeni devletler ve bölgeye doğrudan müdahil olan Rusya, Türkiye ve İran gibi bölgesel güçler ve küresel nitelik taşıyan ülkelerin rekabet ortamına şahitlik etmiştir. Bu bağlamda Rusya-Ermenistan, Türkiye-Azerbaycan yakınlaşmaları İran ile Gürcistan'ın yakınlaşmasını elzem kılmıştır. Türkiye ile Gürcistan'ın yakınlaşması Bakü-Tiflis-Ceyhan doğalgaz boru hattı, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı gibi projeler ittifakı somutlaştıran diğer ekonomik sebepler olmuştur. Bu ilişkiler ağında yaşanan değişimler hiç kuşkusuz bir diğer ülkeyi etkilemektedir.¹⁸⁴

Üçüncü düzeyde ise, Kafkasya bölgesinde oluşan etnik ve dini bağlılıkların ve her ülkenin belirli sınır mekanizmalarının çok olduğu bir bölgedir. Davutoğlu bu sınır mekanizmalarını *Stratejik Derinlik* kitabında risk alanları olarak tanımlamıştır. Buna en bariz örnek Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Karabağ'da Azeri ve Ermeni çatışmaları yaşanmış ve Ermenistan Azerbaycan'ın beşte birine denk gelebilecek bir toprak alanını işgal etmiştir. Davutoğlu bu durumu Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında kalmış olduğu en büyük stratejik kayıp olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Gürcü-Abhazya çatışması Rusya'yı, Azeri-Ermeni çatışması Türkiye'yi veya Rus-Çeçen çatışması Türkiye ile olan ilişkileri etkileyebileceği gibi bölgesel veya küresel ülkeleri de etkileyebilmektedir. Yaşanan

¹⁸³ Bülent Açma, Kübra Yenişen, "Kafkasya'nın Ekonomik Potansiyeli ve Dönüşümü İçin Politika ve Stratejiler", *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.20, Sy.2, Manisa 2013, s.132-133

¹⁸⁴ Mitat Çelikpala, Cavid Veliyev, "Azerbaycan-Gürcistan ve Türkiye Bölgesel İşbirliğinin Başarı Örneği", *Policy Brief*, Mart 2015, s.2-9

son örnek olarak Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan'a girmesi nitekim küresel anlamda Batı bloku ve NATO devletleri başta olmak üzere tüm ülkeleri ve çok uluslu şirketleri yakından ilgilendirmektedir.¹⁸⁵

Türk dış politikasında özellikle çok boyutlu proaktif bir dış politikanın uygulanma sahası kazanılması için birinci ve ikinci bölümlerde de yazarın vurguladığı gibi komşularla sıfır sorunun yakalanması yani yakın kara ve deniz havzalarındaki sorunlarının sıfıra inmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Davutoğlu'na göre Türkiye Batı'da Arnavutluk ile ne derece bir müttefiklik bağı varsa doğuda da o derece bir bağ ile Azerbaycan ile ilişkiler kurması lazımdır demektedir. Nitekim bu bölgelerde Arnavutluk ve Azerbaycan istikrarlı ve bölgesel bir güç haline gelmedikçe Türkiye'nin Kafkasya ve Balkanlarda etkinliğini artırmak bir yana yakın deniz havzasında yer alan Adriyatik ve Hazar Denizine yönelik her hangi bir politika üretmesi veya kendi dış politika hinterlandına sokması mümkün olmayacaktır.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle Balkanlar ve Kafkaslar bölgesi benzer koşullarla karşılaşmışsa da Türkiye bu duruma intibak sağlayamamış ve politikasını hızlı alamamıştır. Davutoğlu'na göre de Türkiye Kafkasya bölgesinde Azeri-Ermeni çatışması arasında kalmış ve bölgeyi bütün olarak idrak edememiştir. Bu bağlamda yazar çok boyutlu proaktif dış politika eksikliğinin hissedildiği ve Davutoğlu tarafından da özellikle Kafkasya'da çok boyutlu bir Kafkaslar politikasının olması gerektiği şu şekilde vurgulanmıştır:

*"...bu nedenledir ki, öncelikle çok boyutlu bir Kafkaslar politikası tayin edilmek ve bu politika ile yakın kara havzasının diğer bölgeleri arasındaki bağlantılar kurulmak zorundadır. Unutulmamalıdır ki, Kafkaslar, Doğu Anadolu ve Körfez-Doğu Akdeniz hattını kapsayan Kuzey Ortadoğu jeopolitik olarak; Azeri petrolü, Doğu Anadolu'nun su kaynakları ve Kuzey Irak petroleri de jeoekonomik olarak bir bütünlük arz etmektedir."*¹⁸⁶

Sonuç olarak suni çizgilerle çizilen ülkeler arasındaki ayrım etkisini yitirdikçe Kafkaslar Doğu Anadolu ve Irak arasındaki ilişkiler devam edecektir. Nitekim petrol

¹⁸⁵ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , 126-127

¹⁸⁶ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , 128

rezervlerinin bulunduğu Bakü ve Kuzey Irak'ın yanında bölgeyi canlandıracak suyunda GAP ekonomik ve stratejik projelerle Kafkasya, Doğu Anadolu ve Kuzey Irak arasında kaçınılmaz birliktelik kuracaktır. Bu projelerin yanında Kafkasya'yı Balkanlara oradan da dünyaya bağlayan TANAP gibi, Bakü-Tiflis-Ceyhan gibi projeler bu bölgeyi vazgeçilemez kılan ve Türkiye'nin dış politikasında yumuşak gücü haline gelen projelerdir.¹⁸⁷

3.1.3.Ortadoğu

Ortadoğu'nun sınırlarını Davutoğlu Hint yarımadasının batısından başlayarak Asya'nın güney ve batı kısımlarını da içine alarak Kuzey Afrika ülkeleri içerisinde Mısır'ı da içinde alacak şekilde belirtmiştir.¹⁸⁸ Davutoğlu Ortadoğu'yu kavramsal boyutta incelerken, Ortadoğu kavramı kültürel, siyasi, ekonomik ve stratejik durumlara göre değişebilen bir yapıda olduğunu bu kavramsal belirlemenin de Batı ve diğer ülkelerin konumuna göre orta ya da yakın olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte Dağcı'ya göre Kuzey Afrika ve Asya'nın oluşturduğu ortak kültür olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁹ Diğer bir tanımlamada ise, Ortadoğu'yu oluşturan Müslüman nüfustan gelen kültürle birlikte bu isminle de burada yaşayan Müslüman nüfus kastedilmektedir.¹⁹⁰

Ortadoğu kavramının isimlendirilmesi de hiç kuşkusuz Balkanların isimlendirilmesindeki gibi objektif, fiziki, coğrafi özelliklerinden ziyade kültürel subjektif barındıran jeokültürel hat ayırımına dayanmaktadır. Ortadoğu kavramı ilk olarak jeopolitikçi Mahan tarafından Arabistan ile Hint yarımadası arasında kalan ve deniz stratejisi için büyük önem taşıyan bölge için kullanılmıştır. Daha sonra Ortadoğu kavramı I. Dünya Savaşı sırasında Ortadoğu komutanlığı (*Middle East Command*) olarak kullanılmıştır. Bugünkü İran körfezi merkezli olan bölgede fiziki özelliklerden daha ziyade stratejik özelliklere dayanılarak çizilmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁷ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , 129

¹⁸⁸ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , 119

¹⁸⁹ Kenan Dağcı, "The EU's Middle East Policy and Its Implication to the Region", *Turkish Journal of International Relations*, Vol.6, No.1&2, Spring & Summer 2007, s.179

¹⁹⁰ Hüseyin Erdönmez, *Avrupa Devletlerinin Ortadoğu Politikası İle ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,), Edirne 2010, s.11

¹⁹¹ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , 130

Davutoğlu bu bölgenin jeokültürel açıdan tanımlanması ve yakın kara havzasın içerisinde yer almasını bölgenin kültürel tarihiyle paralel olduğunu söylemektedir. İlk medeniyetlerin kurulduğu yer olan Ortadoğu'yu yazının bulunduğu yer olarak da tanımlanmakla birlikte ilklerin bölgesi olarak anılmaktadır¹⁹². Bununla birlikte medeniyetler beşiği ve tarihin başlangıç noktası da bölgenin kültürel tanımlanmasına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda bölge sadece ticari faaliyetlerde değil kültür, inanç ve medeniyetlerinde transfer noktası olarak görülmektedir.¹⁹³

Davutoğlu'nun bakış açısıyla kişilerin, düşünürlerin veya devletlerin Ortadoğu'ya verilen önemleri çok önemlidir. Davutoğlu'nun Ortadoğu'ya hakim olamayan bir devletin dünyaya hakim olamayacağını ifade etmesi Davutoğlu'nun bölgeye vermiş olduğu önemi göstermektedir. Bu sebepten Davutoğlu'nun değerlendirmeleriyle Ortadoğu şu maddelerle açıklanabilir:

- Ortadoğu bölgesi tarih boyunca iç gelişmelerle dış müdahaleler arasındaki etkileşimlerle çok yönlü ve dinamik bir yapı meydana gelmiştir,
- İnsanlık tarihinin en köklü dini gelenekleri ve maddi ve ekonomik alanındaki yapısal değişiklikler bu bölgede gerçekleşmiştir,
- Avrupa'nın etkisinde geçen 19.yüzyıl ile çok merkezliliğin arttığı 20.yüzyıl geride bırakılırsa Ortadoğu her zaman merkez konumda yer alan stratejik önemi olan bölge olarak yerini almıştır,
- Ortadoğu kimi zaman Haçlı Seferleriyle iki ayrı inancın mücadelesini görmüş, kimi zaman ise Moğol istilasıyla uzun vadede dış tesirleri de eritmiş, en büyük orduları bile kendi inanç ve kültürüyle benimsetmiştir,
- Anadolu'nun Selçuklular tarafından fethedilmesiyle başlayan Haçlı Seferleri bugüne kadar devam edecek jeokültürel ayrımın özelliğine de tanıklık etmektedir,
- Ortadoğu sadece kıtalararası geçişi sağlayan ya da jeopolitik etkinlik alanı olarak değil jeokültürel hat olarak kendini konumlandırmıştır,

¹⁹² Medeniyetin Doğduğu ve Büyüdüğü Yer: Ortadoğu, <http://www.pilliblog.com/pilli/medeniyetin-dogdugu-ve-buyudugu-yer-ortadogu>, (25.03.2017)

¹⁹³ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , 131

- İslam medeniyetinin bölgenin bütünü üzerindeki etkisi sadece coğrafi bütünlüğü değil jeokültürel bütünlüğe kavuşmasına sebep olmuştur,
- Davison Ortadoğu'yu İslam dini etrafında oluşan jeopolitik bir birim olarak tanımlamıştır,
- Churchill ve Hogarth'ın Ortadoğu sınırlarını Balkanlardan başlatmaları Ortadoğu kavramının İslam dini etrafında oluşan bir bütünlük ve Osmanlı'dan kalan ortak tarihi miras olarak tanımlamaktadırlar.¹⁹⁴

Türkiye'ye konumu itibariyle yan yana olan Ortadoğu'ya yönelik müdahale ve planlar tarih boyunca yaşanmış ve günümüzde de yaşandığını görebilmekteyiz. Tarih sahnesinde sıcak denizlere inmek isteyen Rusya, zamanında güneşin batmadığı ülke olarak tabir edilen İngiltere, öte yanda kargaşadan ve konjonktür uygunluk zamanlarından faydalanıp her fırsatta yeni mevziler edinmeye çalışan Fransa¹⁹⁵ ve sömürgecilik sistemine geç kalmış olan Almanya Berlin ile Bağdat arasında bir bağ kurmaya çalışmış ve bu ülkeler çok yönlü diplomatik çalışmalar içerisinde olan Osmanlı Devleti üzerinden Ortadoğu bölgesini paylaşma eğilimlerine girmişlerdir. Türkiye'nin yakın kara havzası içerisinde yer alan en önemli bölgelerden olan Ortadoğu'ya yönelik ortak kültür perspektifinde çok boyutlu proaktif dış politika anlayışıyla yaklaşılmalıdır.

Soğuk Savaş dönemi içerisinde istikrarlı dönem geçiren Kafkasya ve Balkanlardan ziyade Ortadoğu bu dönemde bunalım ve krizlerin yaşandığı bir dönem olarak anılmaktadır. Henüz 1990'ların başında yaşanan Körfez Savaşını 2003'te ABD'nin Irak'a yönelik işgaliyle devam etmiş ve ardından 2011 yılında Arap Baharı olaylarının çıkmasıyla bölge telafisi olmayan süreç içerisine girmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin en önemli yakın kara havzası olan Ortadoğu'ya yaklaşımı ve dış politika anlayışı bölgede yer alan Arap ülkelerinin istikrar, huzur ve güvenliğini kendi istikrar, huzur ve güvenliği gören aynı zamanda Arap ülkelerinde yaşanan en ufak problemlerin yine kendi problemleri olarak görmektedir. Bu bağlamda bölgede

¹⁹⁴ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.130-132

¹⁹⁵ Fransa 2013 yılında Mali ve Orta Afrika'ya çeşitli sebepler sunarak müdahale etmiştir. Bkz. <http://www.pressmedya.com/afrika/16447/fransa-afrikaya-neden-girdi.html>, (25.03.2017)

sorunların çözümüne yönelik çok boyutlu proaktif dış politika çalışmalarıyla istikrarlı ve geleceğe dönük yapıcı projeleri yapan ve destekleyen ülke olmalıdır.¹⁹⁶

Ortadoğu'nun durumu Soğuk Savaş döneminde; jeokültürel kutuplaşma, petrol eksenli jeoekonomik yakınlaşma jeopolitik hat ayrışması, bölge içi siyasi ve kültürel çatışma alanları gibi özelliklerle şekillenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise jeoekonomik özellikleri ve çekim alanları bağlamında değişimler yaşanmıştır. Soğuk savaş dönemi temel olarak bu dört unsur üzerinden ifade edilmesi gerekirse Soğuk Savaş sonrasında ise bölgedeki su kaynakları tarım alanları ve enerji kaynaklarıyla yeni dönemde de bu unsurlarla etki alanına girmiştir.

Doksanlı yıllarda uluslararası kamuoyunda su meselesi de petrol kadar tartışılır olmuş ve özellikle Dicle, Fırat'ın da bulunduğu su havzaları Türkiye, Suriye ve Irak arasındaki ikili ilişkilerin önemli parametreleri olarak gözlemiştir. Bölgede ciddi su problemler yaşayan İsrail Suriye sınırındaki Golan tepelerindeki suyu kullanma isteği ve Suriye'de oluşabilecek muhtemel su kayıplarının Türkiye'den karşılanacağı düşüncesi de bölgedeki su kaynaklarının jeopolitik ve jeoekonomik bağımlılık ilişkisini ortaya koyduğu görünmektedir.¹⁹⁷

Ortadoğu'nun en büyük su kaynakları arasında yer alan, dünyanın en büyük dördüncü nehri olan Nil nehrinin başta Mısır olmak üzere diğer Ortadoğu ile Afrika ülkeleri arasında önemli diplomatik meselelere sebep olmuştur. Davutoğlu'na göre de gelecek yüzyılda yaşanan bu olaylarında gösterdiği üzere küresel ve bölgesel su jeoekonomi ve jeopolitiğinin habercisi olarak görülmektedir.¹⁹⁸ Bu bağlamda Türkiye'nin özellikle 2000'li yıllarında yoğunlaştığı GAP¹⁹⁹ ile ekonomik kalkınmanın yanı sıra uzun vadede jeostratejik mücadelenin önemli parametreleri içerisinde yer almaktadır. Bununla birlikte Cansuyu olarak da tabir edilen Türkiye'den Kıbrıs'a gönderilen tatlı su kaynakları yakın kara ve deniz havzalarının dış politikada araç olarak kullanılmasında önemli koz olarak görülmektedir.

¹⁹⁶ Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleriyle İlişkiler, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-ortadogu-ile-iliskileri.tr.mfa, (25.03.2017)

¹⁹⁷ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.133

¹⁹⁸ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.137

¹⁹⁹ Sedat Benek, "Ortaya Çıkışı, Gelişme Seyri ve Bölgesel Etkileri Bakımından GAP", *Ankara Üniversitesi Dergisi*, 64-3, s.46-70

Sonuç olarak günümüzde Ortadoğu ne Soğuk Savaş döneminde yaşanan kutuplaşmaların etkisinde kalan yapısı ne de bölüşümün ve ittifakların ortaya koyduğu istikrarlı bir gelecek vaat etmektedir. Bu bağlamda özellikle ülkeler nezdinde kısa vadeli politikalarla ziyade uzun dönemli ve kalıcı etki alanları oluşturmaya çalışılmalıdır. Nitekim Türkiye'nin özellikle Arap ülkelerine karşı Ak Parti dönemiyle dış politikada çok boyutlu ve proaktif çalışmalar yapması ve kendi kaderini Arapların kaderiyle örtüştürmesi hiç kuşkusuz Arap ülkelerinin de birlik olmasında etkili olacaktır.²⁰⁰ Bu minval ve hedef doğrultusunda ilerleyecek bir dış politika da aynı anda AB üyeliği ile ilgilenmek ya da yakın kara havza ülkeleriyle ilgilenmek ve Ortadoğu ile bağları aynı anda kuvvetlendirmeye çalışmak bölgesel stratejinin gerçekleştirilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Aynı anda hem Avrupa hem Ortadoğu, hem Kafkasya hem Balkanlar, hem Afrika hem de Pasifikle ilişkileri geliştirici politikalar uygulanmazsa Türkiye'nin bölgesel ve küresel politikalarda başarı elde etmesi mümkün görünmemektedir.²⁰¹ Aynı anda birden çok bölgede politikaların yapılması hiç kuşkusuz çok boyutlu proaktif dış politikanın uygulanılmasını elzem kılmaktadır.

3.2.Yakın Deniz Havzaları

Türkiye'nin jeopolitik ve coğrafi konumu itibariyle hem üç tarafının denizlerle kaplı bir yarımada olması, hem su yollarının, iç deniz ve körfezlerden oluşan doğal bir coğrafi havza olması hiç kuşkusuz deniz stratejisini dış politikasının en önemli öncelikleri arasına sokmaktadır. Bu bağlamda Davutoğlu'nun tespitine göre de Türkiye'nin deniz stratejisini uygulamak için bu denli pozitif imkanların elinde bulunmasına karşın uzun soluklu bir strateji belirleyememesi Türkiye'nin dış politika çelişkisi olarak vurgulanmaktadır. Davutoğlu'nun dış politika sınırlarını pergelin bir ucunun Ankara'da diğer ucunun ise Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar ve Kuzey Afrika'dan geçmektedir.²⁰² Bu bağlamda Osmanlı sadece Ege, Akdeniz ve Karadeniz'le ilgilenmemiş bunlara hakim olabilmek ve bunların güvenliği içinde

²⁰⁰ Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleriyle İlişkiler, *a.g.m.*

²⁰¹ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.142

²⁰² Sertaç Canalp Korkmaz, "Pergel'in Kırıldığı Coğrafya: Suriye", <http://akademikperspektif.com/2011/12/14/pergelin-kirildigi-cografya-suriye/>, (25.03.2017)

Kızıl Deniz, Hint Okyanusuna ve Hazar Denizine kadar açılan geniş bir alanı kapsayan alanda üç kıtada da faaliyetlerini sürdürmüştür.²⁰³

Yakın deniz havzalarının önemi Davutoğlu'nun ortaya sunduğu tespitle daha iyi anlaşılmıştır. Nitekim Osmanlı Avrasya'da iç deniz ve suyollarının denetimini ele geçirmiş ve bölgede kara, deniz ve kıta havzalarının hâkimiyetini elinde tutmuştur. Bu bağlamda her ne kadar Avrupa yeni güzergâh ve arayışlara yönelse de Osmanlı'nın kendi sınırlarına hâkim olabilmek için daha geniş bir alanda faaliyet yürütmesi Osmanlı'nın da ismi konulmamış olsa da çok boyutlu proaktif dış politikayı fiilen uyguladığını görebilmekteyiz. Bu bağlamda bölgesel kriz küresel arayışları doğurmuş ve coğrafi keşifler olarak adlandırdığımız temelde Avrupa'nın yeni ticari yollar bulmasıyla Osmanlı'nın gerilemesine sebep olmuştur. Bu gerileme Osmanlı'yı denizlerdeki gücünü de yitirmesine sebep olmuştur. Osmanlı'nın denizlerdeki gücünün yitirilmesiyle Doğu Akdeniz üzerindeki hâkimiyeti de azalmıştır. Bunun bir sonucu olarak da Balkan ülkelerinde Osmanlı'dan kopuşlar başlamıştır.²⁰⁴

Denizlerde kaybedilen veya sağlanamayan hâkimiyetin faturası hiç kuşkusuz Osmanlı'nın uluslararası alanda etkisiz konuma düşmesine sebep olmakta ve hatta toprak kayıplarına sebep olmaktadır. Hiç kuşkusuz tutarlı, koordineli bir deniz politikasının olması gereken kara kuvvetleri ağırlıklı olan Türkiye'de iki kuvvetinde eş zamanlı hâkimiyet sağlaması elzemdir. Bunun misalini Abdülaziz döneminde Osmanlı görmüştür. Dünya'nın en büyük üçüncü donanmasını kuran Abdülaziz deniz kuvvetleriyle kara kuvvetlerinin eş güdümlü olarak donatılmasını sağlayamamış ve donanmasını iç denizlere hapsederek çürümeye terk etmiştir.²⁰⁵ Davutoğlu'nun da belirttiği gibi donanmadaki eksiklik birçok toprağın kaybedilmesinin yanında hiç kuşkusuz masa üzerinde anlaşmalarında kaybedilmesine sebep olmaktadır. On iki adanın kaybedilmesinde donanmadaki eksikliklerle birlikte hiç kuşkusuz dönemin yöneticilerinin de etkisiz kalması da büyük etkenlerdendir. Sonuç olarak Türkiye'nin deniz havzalarında kara ile entegre

²⁰³ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , 151

²⁰⁴ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , 152

²⁰⁵ Mehmet Beşiri, "Sultan Abdülaziz'den Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Donanması", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, Erzurum 2004, sy.25, s.248-251

bir şekilde uzun ve koordineli donanma kurması ve hakimiyet sağlaması elzemdir. Bunun olmaması durumunda Türkiye'nin yanı başında yer alan Kardak kayalıkları üzerinde bile hâkimiyet iddia etmesi güçleşecektir.²⁰⁶

3.2.1.Karadeniz

Karadeniz, özellikle Soğuk Savaş döneminde uluslararası kutuplaşmanın vermiş olduğu jeopolitik sorunlara birlikte Türkiye'nin bir yakın deniz havzası konumundan çıkmış kutuplaşmanın yaşandığı etkisiz bir deniz havzası konumuna geçmiştir. Bu bağlamda özellikle Sovyet bloku içerisinde yer alan Romanya ve Bulgaristan ile Türkiye Davutoğlu'nun da belirttiği gibi kuşatılmışlık psikolojisiyle bölgede etki kurmanın yanında hep savunma mekanizmasıyla hareket etmek zorunda kalmıştır.²⁰⁷

Uluslararası konjunktürde yaşanan bu bunalım neticesinde Karadeniz'in ticaretteki konumu da hiç kuşkusuz hak ettiği yeri bulamamıştır. Türkiye'nin en uzun kıyısını oluşturan Karadeniz de dönemin verilerine göre sadece %13 bir yükleme ve boşaltma kapasitesine sahiptir. Soğuk Savaş öncesi yaşanan bu durum SSCB'nin dağılmasıyla Gürcistan ve Ukrayna gibi iki devletin ortaya çıkmış ve Sovyetlerin içerisinde birçok Türk devletlerinin de bulunması ilişkilerin daha hızlı gelişmesini sağlamıştır.. Bunun yanında Bulgaristan ve Romanya'nın da Rusya karşısında bağımsız ikili çıkarlar oluşturmaya başlamasıyla ve Türkiye'nin geniş bir Karadeniz kıyısına sahip olmasıyla Türkiye'yi Karadeniz'in en geniş kıyısına sahip olan ülkesi konumuna getirmiştir.²⁰⁸

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin öncülüğünde bölgesel havzasında bulunan ülkeleri kapsayan Karadeniz İşbirliği Örgütü'nün kurulmasında ilk amaç olarak Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında serbest ticaret bölgesi alanı kurmak olmuş fakat bu daha sonra ekonomik işbirliği olarak değişmiştir. İkinci olarak Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin coğrafi, kültürel yakınlığından da faydalanılarak

²⁰⁶ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , s.152-154

²⁰⁷ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , s.159

²⁰⁸ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , s.160

ikili veya çok taraflı ilişkilerin kurulup istikrarlı bir refah alanı oluşturmaktır.²⁰⁹ Fakat ekonomi alanda işbirliği amaçlanmış olsa da Türkiye'nin bu örgütü AB'ye karşı bir koz olarak kullanması örgütü etkisiz kılmıştır. Türkiye'nin birçok avantajı bulunan Karadeniz sadece askeri bakımdan değil ekonomik gelişim ve su yolları olarak da kullanılmasıyla ancak etkili olacaktır. Davutoğlu Karadeniz'i Türkiye'nin Doğu ve Kuzey Avrupa ile Kafkaslar ve Orta Asya 'ya açılmasını sağlayacak bir deniz yolu olarak görmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda Karadeniz'de ekonomi canlandırılmalı, su yolları daha aktif kullanılarak Doğu Avrupa ve Asya'yı Orta Doğu ve Hint Okyanusuna bağlayacak bir ulaşımın kurulması Davutoğlu'nun Karadeniz'in daha etkili kullanımı için elzem görülecek en önemli amaçlardır.²¹⁰

3.2.2. Doğu Akdeniz

Doğu Akdeniz Bölgesi geniş anlamda Tunus'tan Sicilya'ya kadar uzanan alanı kapsamaktadır.²¹¹ Dar anlamda ise coğrafi konum itibarıyla 27° Doğu boylamının doğu bölgesini kapsayan bölgedir.²¹² Bazı kaynaklara göre 22° kalan Yunanistan'da bu alan içine girmektedir.²¹³ Doğu Akdeniz bölgesi Ege ve Kıbrıs'ta aralarında bulunduğu sadece ülkeler arası problemlerin değil bölgesel ve hatta küresel problemlerin yaşandığı bir havzadır. Bu bağlamda Davutoğlu'nun Doğu Akdeniz bölgesinin sınırlarını çizmesi hiç kuşkusuz sadece Ege ve Kıbrıs değil Adriyatik'ten İskenderun Körfezine ve Süveyş Kanalına kadar uzanan geniş bir alanı kapsayan ve Türk Dış Politikasını genel anlamda Akdeniz özel anlamda ise Doğu Akdeniz stratejileri belirlenmelidir. Nitekim bu stratejilerde yakın deniz ve kıta havzaları ile koordineli şekilde yürütülmelidir.²¹⁴

²⁰⁹ Cemal Ardıl, "Türkiye- Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü: 1996-2002 Dönemi Dış Ticaret İlişkileri", *Aydın Üniversitesi-International Conference On Eurasian Economies*, Turkey 2013, s.454

²¹⁰ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.160-101

²¹¹ Serhat H. Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı", *Stratejik Araştırmalar*, No.8(14), 2010, s.131

²¹² Dursun Yıldız, Doğan Yaşar, *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç, Truva*, İstanbul 2012, s.18

²¹³ Nejat Doğan, "Doğu Akdeniz'de Enerji Stratejileri Ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/01/15/7383/dogu-akdenizde-enerji-stratejileri-ve-bolgesel-guvenligin-gelecegi>, (25.03.2017)

²¹⁴ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.169-170

Ege denizi sadece kıyıdaş ülkelerin paylaşmış olduğu bir deniz değil, başta Karadeniz kıyısına sahip ülkelerle yapılan ticaretler olmak üzere Orta Doğu ve Balkan yarımadasının ticaret güzergâhı üzerinde olması küresel cazibesini de artırmaktadır. Bununla birlikte Doğu Akdeniz'den söz edilecekse Ege'nin, Balkanların ya da Karadeniz'in bundan ayrı düşünülmemesi gerektiği, Doğu Akdeniz'in birer parçası olduğu bilinmelidir.²¹⁵ Bu bağlamda jeopolitik ve jeoekonomik öneme sahip olan Ege denizi Anadolu yarım adasının bir devamı olarak ortaya çıkmış olsa da doğal bağlılık dikkate alınmayarak siyasi manevralarla bu bölgedeki adaların Türkiye'nin elinden çıkarılmasına sebep olunmuştur. Tabii meydana gelen bu netice karşısında özellikle Yunanistan ve Türkiye arasında kıta sahanlığı, kara suları, hava sahası ve Fır hattı gibi başlıca problemleri doğurmaktadır. Nitekim Davutoğlu'na göre özellikle Ege denizi konusunda Türkiye masada uzun vadede telafisi zor olacak sonuçların çıkmasını engelleyememiştir. Bu bağlamda özellikle Ege adalarının Yunanistan'a verilmesiyle Ege'de Türkiye'nin yaşamış olduğu daralma Kardak kayalıklarının ortaya çıkmasıyla ileri boyutlara çıkmıştır. Türkiye'nin buradaki kararsızlığı da Yunanistan'ı bu ada üzerinde ümitlendirmesine sebep olmuştur. Bu kadar hatalar silsilesinin yaşandığı bölgede Türkiye bu koşullardan itibaren yeni hatalardan uzak durmalıdır. Davutoğlu'na göre bu koşullar altında Türkiye'nin ancak Ege deniz havzasını diğer havzalarla birleştirdiği müddetçe istediği bölgesel gücü elde edebileceği aksi halde Ege'ye hapsolan bir Türkiye sadece siyasi dar boğazın içine değil ekonomik anlamda da çıkmazlar yaşayacaktır.²¹⁶

Kıbrıs, Dünya'nın en önemli coğrafyalarından olan Doğu Akdeniz'in tarih içerisindeki konumu ve bölgesel dengelerin kurulmasında önemli rol oynamaktadır.²¹⁷ Konum itibarıyla Kıbrıs, Avrupa, Asya ve Afrika'nın merkezinde ve Süveyş kanalının yanında bulunmasıyla ticari ve siyasi bir merkez noktasında yer almaktadır. Davutoğlu'nun *Kıbrıs'ı ihmal eden bir ülkenin küresel ve bölgesel*

²¹⁵ Fatih Erbaş, "Tarihi Perspektifte Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi", <http://www.yenisafak.com/hayat/tarihi-perspektifte-dogu-akdenizin-stratejik-onemi-2491100>, (25.03.2017)

²¹⁶ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.171-174

²¹⁷ Burcu Oskoy, *Kıbrıs'ın Stratejik Konumu Ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği Açısından 1974 Kıbrıs Barış Harekati*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü), Trabzon, s.1

etkinliğinin azalacağı söylemi Kıbrıs'ı sadece bir ada gözüyle görmemizi engelliyor ve stratejik konum itibariyle bölgeye hâkimiyeti sağlayacak en önemli toprak parçası olarak görmemiz sağlamaktadır. Bu sebeptendir ki İngiltere'nin Kıbrıs'ta üs buldurması da bunun en büyük örneklerindedir. Almanya'nın ise Kıbrıs'ı kaybetmemek için AB üyeliğini kabul etmesi bölgede hâkimiyet kurmak isteyen devletlerin mücadelesine dönüşmüş ve Kıbrıs'ın aynı anda Ortadoğu, Avrupa, Asya ve Afrika'yı gören merkez konumunun önemini bir kez daha göstermiştir.²¹⁸

Kıbrıs'ın ekonomik merkezi konumu ise, Doğu Akdeniz'in tarih boyunca ekonomik geçiş güzergâhının merkezi olması ve Ege'nin Akdeniz'e açılan bir kapısı konumunda bulunması ve bunun gibi birçok suyollarının kesişen noktasında yer almasıyla ekonomik merkezi konumunu ifade etmektedir.²¹⁹ Bu bağlamda Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının yapılması, İsrail'in Doğu Akdeniz bölgesinde sondaj çalışmalarına başlaması, Suudi Arabistan ve İran petrollerinin de bölge güzergâhında ilerlemesi ve Türkiye'nin KKTC'ye denizin altından su temin projesiyle bölgedeki stratejik mücadele daha da kızışmaya başlamıştır. Bu gelişmelerle enerji kaynaklarının ulaşımında merkez konum haline gelen Kıbrıs hidrolojik ve stratejik merkezi önemi de artmıştır.²²⁰ Türkiye'nin yapmış olduğu bu son hamle ile Kıbrıs ile bağının koparılamayacağı fiziki bir kordon ile Türkiye Kıbrıs bağlılığı somutlaşmıştır. Türkiye'nin bu hamlesiyle adanın elli yıllık kullanma ve içme suyu ihtiyacının karşılanması sağlanmıştır. Uluslararası alanda ise özellikle Türkiye'yi AB karşısında güçlendirmiş ve Kıbrıs görüşmelerinde de kozunu yükseltmiştir.

Davutoğlu, Ortadoğu ve Balkanlar politikalarının birbirinden ayrı iki politikalar olarak görülemeyeceğini ifade etmektedir. Bu iki stratejik konuma sahip bölgelerinde bağımsız politikalardan ziyade merkezinde Doğu Akdeniz'in olduğu özelde ise en temel taşı olarak Kıbrıs'ın bulunduğu Ortadoğu-Balkanlar politikasıdır. Bu politika anlayışı birbirine benzer iki dış politika merkezlerinin tahlili ve Doğu

²¹⁸ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.175-176

²¹⁹ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.177

²²⁰ Dursun Yıldız, Cuma Çakmak, "Uluslararası Su Transfer-Türkiye'den Kıbrıs'a Barış Nehri", *Hidropolitik Akademi*, 2014, s.3

Akdeniz bölgesinin bu bağlamda da önemini ifade edebileceğimiz stratejik bir uygulamadır.²²¹

Davutoğlu Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'in jeostratejik önemini iki açıdan tanımlanmıştır. Dar anlamda Türkiye'nin Kıbrıs sorunu merkezli Yunanistan ve AB ile karşılaşmak zorunda kaldığı dış politika stratejileridir ki Türkiye özellikle son yıllarda yaptığı hamlelerle bu dengeyi çok iyi değerlendirmiştir. Geniş boyutta ise adanın bölgesel ve küresel güçler için merkez konumunda olmasıdır. Bölgesel ve küresel güç olmak isteyenlerde bu bölgeyi görmezden gelmesi mümkün değildir. Türkiye'yi Ege'de adalar Kıbrıs'ta da Kıbrıs Rum yönetimi ile deniz havzalarını sınırlandırma çabaları ile Türkiye'nin dar bir alana sıkıştırılması engellenmelidir. Bu bağlamda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i bir bütün olarak görmeli ve coğrafi önemine binaen de yakın deniz havzası olan Doğu Akdeniz'deki varlığını kuvvetlendirmelidir.²²²

3.2.3.Körfezler Ve Hazar Denizi

Davutoğlu'nun Basra körfezi ve Hint Okyanusu'na bağlanan Hürmüz Boğazına atfettiği önem Türkiye'nin aslında bölgede edilgenliğinden kurtulmasını sağlayacak en büyük denge ölçütü olarak görülmüştür. Bu bağlamda özellikle seksenli yıllara kadar Türkiye'nin edilgen olarak Ortadoğu'da etkisiz kalması bölge ülkeleri tarafından da Türkiye'ye itibar edilmemesini ve bölgesel bir güç oluşturamayacağı olarak görülmüştür. Türkiye'nin yanı başında olan körfezler bölgesine olan ilgisizliğinin faturasını bölgede itibar görmeyerek özellikle seksenli yıllara kadar yaşamıştır. Seksenli yıllarda Türkiye'de ekonomik gelişmelerin yaşanmasındaki en büyük etkende körfez bölgesiyle ilişkilerini geliştirmeye başlamasıyla olmuştur.²²³

Dünyanın en önemli enerji kaynaklarının bulunduğu körfez bölgesinin coğrafi, jeoekonomik ve jeostratejik önemi ve Türkiye'ye yakınlığı Türk dış politikasını yakından ilgilendirmektedir. Türkiye'nin son yıllarda bölgesel güç olma

²²¹ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , s.177-178

²²² Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , s.179-180

²²³ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , s.180

konusunda diğer havzalarla birlikte yakın havzalarını da devreye sokmasıyla özellikle Basra körfezi ile Doğu Akdeniz arasındaki bağlantıda merkezi konumda yer alması hiç kuşkusuz Türkiye ve körfez ülkeler arasında bağları kuvvetlendirecektir. Türkiye'nin yakın kara ve deniz havzalarında yaşadığı sorunlarda veya küresel güçlerle görüş ayrılıklarına girmesinde körfez ülkelerinden Katar ile stratejik ortak olarak aynı fikre sahip olabilmesi hiç kuşkusuz uluslararası ilişkilerde çok önemli partner edinmiş olmaktadır. Türkiye'nin Mısır'daki darbe başta olma üzere Suriye'de de özellikle batı bloku, Rusya ve Çin'den farklı düşünmesi ve burada Katar ile aynı fikre sahip olması Türkiye'nin seksenlere kadar ihmal etmiş olduğu körfezlerle ilişkilerde ilerleyen dönemde daha etkili ilişkilerin kurulacağını göstermektedir.²²⁴

Hazar denizi jeopolitik, jeostratejik ve enerji kaynaklarının geçiş güzergâhında merkezinde bulunması ve ulaşımında güvenliği açısından en hassas konuma sahiptir.²²⁵ Hazar denizi coğrafi konum itibarıyla Türkiye'nin Orta Asya ile iletişiminin merkezi noktasında yer alan stratejik öneme sahiptir. Özellikle Türkiye Cumhuriyetleri olan Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'a kıyası olması hasebiyle Türkiye'nin Rusya'nın karşısında bu ülkelerle yapacağı stratejik işbirliğinin önemi çok büyüktür. Davutoğlu'nun bölge üzerindeki üç temel politikasından ilki Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinin Rusya içerisindeki statüsünü artırarak Hazar ile Karadeniz arasındaki bağlantıyı bu cumhuriyetler aracılığıyla gerçekleştirmektir. İkincisi ise İran ile yıllardan beri devam eden ideolojik gerilimin sona erdirilerek ilişkileri aktif bir seviyeye getirip daha dinamik bir düzey yakalanmalı ve Rusya'nın Orta Asya ve Kafkaslardaki etkisinin azaltılması sağlanmalıdır. Üçüncü ise Orta Asya ülkeleri ile ilişki düzeyini artırmak ve her türlü iletişim düzeylerini oluşturmaktır.²²⁶

Davutoğlu Türkiye'nin Orta Asya'ya müdahil olma imkân olmadığını dile getirmektedir. Fakat Türkiye'nin yumuşak gücü olan TİKA bir dış politika aracı olarak kullanarak Orta Asya da daha etkili ve dinamik işbirliği alanları kurması

²²⁴ Gülşah Neslihan Akkaya, Mahmud Elrantisi, "Arap Baharı Sonrası Katar Dış Politikası Ve Körfez Siyaseti", *SETA*, Kasım 2015, Sy.138, s.8-22

²²⁵ Abbas Karaağaçlı, "Hazar Denizi", <http://www.bilgesam.org/incele/1291/-hazar-denizi/#.WOKbre8vUbc>, (25.03.2017)

²²⁶ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.181

bakımından önem taşımaktadır.²²⁷ Diğer bir açıdan Orta Asya ülkeleri de eğer deniz aracılığıyla dünya ile iletişim kurmak istiyor ve ulaşım ağları oluşturmak istiyorsa Davutoğlu'na göre şu dört yolla bu ulaşım ağlarını kurmak mümkün olacaktır. Bunlardan ilki, Rusya ile Avrupa ve Atlantik'e, ikincisi Çin ile Pasifik'e, üçüncüsü Hindistan ve Pakistan aracılığıyla Hint Okyanus'una, dördüncüsü ise İran ve Türkiye aracılığıyla Akdeniz'e olan bağlantısını kurup dünya ile entegrasyonunu devam ettirebilir. Davutoğlu'nun bu analizi çerçevesinde Orta Asya ülkelerinin Avrupa ile bağlantısını kuzeyde Rusya, güneyde İran ve Türkiye ile sağlayabilecektir. Bu bağlamda üç ülke arasında rekabet yaşanacak ve ilişki düzeylerinde büyük etki yapacaktır. Türkiye'nin yakın kara ve kıta havzalarında sistematik bir dış politika oluşturabilmesi için en öncelikli olarak uzun dönemli bir deniz stratejisi oluşturması zorunludur.²²⁸

3.3.Yakın Kıta Havzaları

Soğuk Savaş döneminde çift kutuplu dünya sisteminin de getirmiş olduğu konjonktür ortamdan dolayı kıtalar arası problemlerin yerine bölgesel veya daha küçük problemlerin yaşandığı görülmektedir. Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelerin bölgesel politikalarda denge kurmak ya da statüko yanlısı uyum sağlamakla politikalarını gerçekleştirdiği görülmektedir.²²⁹ Türkiye'nin özellikle II. Dünya Savaşından sonra yapmış olduğu politikalarda Kore'nin dışında hep kendi sınır komşu ülkelerle yaşadığı problemlerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda özellikle Türkiye'nin ana hedefi olan ve dış politikasının sütunlarını oluşturan AB'ye girme çalışmaları müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege adalarında yaşanan siyasi bunalım Türk Dış Politikasını yıllarca meşgul etmiştir.²³⁰ Bununla son yıllarda Arap baharıyla başlayan sınır problemleri dış politikanın etkileyici unsurları olmuşlardır.

Coğrafi konumun önemi sahip olunan doğal kaynaklar ve coğrafi koşullarla birlikte bunların politik değeri tarih boyunca var olduğu gibi günümüzde de değerini

²²⁷ Emrah Denizhan, "Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya Politikası ve TİKA", *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C.2, Sy.1, 2010(Online), s.17

²²⁸ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.182

²²⁹ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.183

²³⁰ Fuat Aksu, Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliğinin Tutumu, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, sy.3, Şubat 2014, s.103-132

korumaktadır.²³¹ Türkiye'nin coğrafi ve jeopolitik konumu ise, yakın kara ve deniz havzalarının da etkisiyle, Türkiye aynı anda birden çok bölge ve kıtaya hitap edebilecek ve nüfuz edebilecek fiziki konuma sahiptir. Bu bağlamda yakın kara ve deniz havzalarında bulunan ülkelerin konumu düşünüldüğünde eşsiz bir konumu kendisinde barındırmaktadır. Davutoğlu da kitabında belirttiği gibi Türkiye Balkanlara Trakya üzerinden, Doğu Avrupa ve Avrasya'ya Karadeniz ve Balkanlar üzerinden, Kafkaslara Erzurum üzerinden, Ortadoğu'ya ise Harran üzerinden geçerek adeta o bölge ile komşu olurcasına etki ve nüfuz kurabilme yetkinliğine sahip olabilecek fiziki imkânları kendinde barındırmaktadır.²³²

Soğuk Savaş döneminde Sovyetlerin baskısı nedeniyle Türkiye'nin kendini NATO ve Atlantik çizgisine ittiğini ve bu minvalde dış politika araçlarını belirlediğini daha önceki başlıklar altında belirtildi. Bu zorunlu ittifaklar sonucunda Türkiye ABD-AB gibi ülkelere kendini kabul ettirememesi ve Yunanistan ile yaşanan malum problemlerin dış politikada gereğinden fazla yer alması Türkiye'nin Asya ve Afrika'yı ihmal etmesine sebep olmuştur. Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen bu sığ dış politika hareketsizliği Türkiye'yi kendi sınırları içinde hapsolmesine sebep olmuştur. Türkiye'nin yerine jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik özellikler bakımından daha yoksun bir ülkeyi koyduğumuzda hiç kuşkusuz bu bir eksiklik sayılmayacaktır. Fakat Türkiye'nin gerek konumu gerekse güvenliği ve geleceği için yakın kıta havzalarından olan Asya ve Afrika'nın ihmal edilme gibi bir lüksü yoktur. Bu bağlamda Türkiye tüm dış politikalarıyla birlikte Afrika ve Asya'ya da uzun vadeli ve her zaman yenilenebilir dış politika araçlarını kullanmak mecburiyetindedir.²³³

3.3.1. Afrika

Osmanlı Devletinde Mısır'ın alınmasıyla Afrika üzerindeki hâkimiyete Kuzey Afrika ile başlamış, Doğu Afrika ve Hint Okyanusuna hâkim olmak içinde tüm Afrika kıtasını kontrol etmeyi başarabilmiştir. Türkiye'nin bütünüyle ihmal ettiği

²³¹ Yaşar Hacısalıhoğlu, "Coğrafi Potansiyelleri Zemininde Orta Doğu ve Türkiye'nin Konumu", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/cograf-i-potansiyelleri-zemininde-orta-dogu-ve-turkiyenin-konumu>, (25.03.2017)

²³² Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.194

²³³ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.184

Afrika kıtasını Osmanlı stratejik bir konum olma itibarıyla hep hassasiyet göstermiş ve Avrupa'yı kontrol edebilecek Kuzey Afrika stratejisini yüzyıllarca başarıyla sürdürmüştür. Özellikle 19.yy'da sömürgeciliğin yayılmasına rağmen Osmanlı anti-sömürgecilik politikalarına devam etmiştir. Afrika Osmanlı'nın elinden çıkıp birer sömürge ülkeleri haline gelmesiyle yıllarca sömürgeciliğe maruz kalmıştır. Fakat özellikle II. Dünya Savaşından sonra Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla paralel olarak dünyada meydana gelen çift kutuplu sistemde Sovyetlerin Türkiye'ye dayatması Afrika bölgesinden uzaklaştırmış ve bölgeye yabancı hale gelmiştir.²³⁴ Fakat özellikle 1998 yılında Afrika'ya Açılım Eylem planı ve 2003 yılında Ekonomik İşbirliğinin artırılması ve bununla birlikte 2005 yılının Afrika yılı olarak adlandırılması Türkiye'yi de Afrika'ya yaklaşmasını sağlamıştır.²³⁵

21.yy Afrika kıtasında rakamsal verilerine bakıldığında her alanda dünya ortalamasının altında bulunan Afrika ülkelerin 2060'lı yıllara kadar yaşam standartlarında artış meydana geleceği tüm otoriteler tarafından beklenen bir gelişmedir.²³⁶ Türkiye'nin Afrika kıtasındaki temsilcilik sayısı 2002 yılında 14 iken 2015 verilerine göre 43 temsilciliğe yükselmesi Türkiye'nin bölgede etkili olmak istediğini gösteren gerek ticari gerekse diğer tüm alanlar için fayda sağlayacak büyük hamlelerdendir. 52 ülkeye sahip Afrika kıtasının tamamında büyükelçilik ve konsolosluklar açmak Türkiye'nin bölgesel ve küresel etki bakımında çok önemli stratejik kazanım olacaktır.²³⁷ Temsilciliklerin açılmasıyla paralel olarak THY'nin Afrika kıtasında 32 ayrı ülkede 50 destinasyon için sefer düzenlemesi bölgeyle hızlı iletişim kurma bakımından çok önemlidir.²³⁸ Bu bağlamda yakın kıta havza içerisinde bulunan başta Kuzey Afrika ülkeleri olmakla birlikte bütün olarak Afrika ülkeleriyle de gerek THY gerek TİKA gerekse temsilcilikler vasıtasıyla her zaman iletişim ve ulaşım ağını sıcak tutmalıdır.

²³⁴ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.206

²³⁵ Elem Eyrice Tepecikloğlu, "Afrika'da Ne Arıyoruz?, Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı", *Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi*, (25.03.2017)

²³⁶ "Afrika'nın Yükselişi", <http://www.turkeyafricaforum.org/turkiye-afrika/afrikanin-yukselisi/>, (25.03.2015)

²³⁷ "Türkiye'nin Yurtdışı Temsilcilik Sayısı 228'e Çıktı", *Başbakanlık Kamu Diplomasisi Sözlüğü*, (veriler Şubat 2015 tarihine ait)

²³⁸ Ali Eyüboğlu, "Thy Afrika'da 50 Nuktada", <http://www.milliyet.com.tr/thy-afrika-da-50-nuktada/magazin/ydetay/2361294/default.htm>, (25.03.2017)

3.3.2.Avrupa

Avrupa kıta olarak hiç kuşkusuz Türkiye'nin en önemli yakın kıta havzası ve ticari anlamda da ihracatında büyük paya sahip olan stratejik işbirliği sağladığı bir kıta havzasıdır.²³⁹ Gerek tarihi gerekte coğrafi konum gibi özelliklerle her zaman ilişkilerin önemli seviyelerde ilerlediği görülmektedir. Bu bağlamda bütün olarak Avrupa'nın Türkiye haricinde bir Ortadoğu ya da Kafkaslar politikası gütmesi düşünülemez. Aynı zamanda Türkiye'nin son zamanlarda AB'ye alternatif olarak Şangay 5'lisi grubuna üye olma isteği ise ne derece tutarlı olacaktır? Şangay 5'lisi Türkiye'nin dış politika ahlakı ve gelecek vizyonu bakımından Türkiye'ye bir şey katacak mıdır yoksa kaybettirecek midir ya da AB'ye sırtımızı dönmemiz bize ne kaybettirecektir?²⁴⁰ Türkiye konum itibariyle merkez ülke olma konusunda coğrafi imkânlarını kullanması gerekmektedir. Fakat her ne kadar coğrafi yakınlık olumlu bir durum olsa da kültürel, ırk ve dini farklılıklar her ortamda ayrıştırıcı ya da ilişkilerin önüne set çeken bir durum olarak yer almıştır.

Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkilerin büyük boyutunu Türkiye-AB ilişki düzeyi yer kaplamıştır. Her ne kadar sadece bu düzeye indirgemenin yanlış olduğunu iki blokta bilse de ilişkilerin bu düzeyde ilerlemesi yarım yüzyıldan fazladır sürmektedir. Davutoğlu'na göre de bu ilişki düzeyi yakın kıta havzasında en temel ilişki düzeyi olsa da Avrupa ile olan dış politika çalışmalarını sadece bu ilişki düzeyine indirgemek büyük bir hata olacaktır. Türkiye ve Osmanlı'nın tarihi geçmişinde büyük bir yeri olan Avrupa ve Avrupalı politika ve ilişkilerin temel parametresi tarihi olgulardan beslenmelidir.²⁴¹

Davutoğlu'nun yakın kıta havzalarında Avrupa'nın tasavvur edilmesi Doğu ve Batı olarak kendi içinde de iki farklı bölümde değerlendirildiği dikkat çekmektedir. Varşova Paktı ile de Avrupa Doğu ve Batı olarak nitelendirilmiştir. Avrupa'nın kendi içinde de bölünmüşlüğü ve ötelenmeyi tasvir eden bu kavram ayrıştırması Soğuk Savaşın sonuna kadar devam edecek ve Soğuk Savaşın bitimiyle

²³⁹ "Dış Ticaret İstatistikleri", Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21798>, (25.03.2017)

²⁴⁰ Hakan Hacıbrahimoğlu, "Şangay 5'lisi AB'ye alternatif mi?", <http://www.istanbulgazetesi.com.tr/sangay-5lisi-abye-alternatif-mi/>, (25.03.2017)

²⁴¹ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.199-200

bu Doğu kavramı yavaş yavaş etkisini kaybedecektir. II. Dünya Savaşından sonra Almanya'da kendi içinde Doğu ve Batı olarak ikiye bölünmüş ve Almanya'da tıpkı Avrupa gibi Soğuk Savaşın bitimiyle bu kavram ve fiziki ayrıştırmadan dönülmüştür. Bu bağlamda özellikle Soğuk Savaş sonrasında bütünleşme çabasında olan AB, üye sayısını artırma kararı alıyor ve Avrupa'nın doğusuna genişleme politikası güdüyor. Her ne kadar 1950'li yıllardan beri AB'ye girmek isteyen Türkiye bu genişleme kararından dolayı umutlansa da üyelik gerçekleşmemiştir. Türkiye burada şu amacı gütmesi gerekmektedir. Türkiye AB müzakerelerinde alınan kararları, açılan dosyaları uygulamalıdır. Bunları Türkiye'nin iç ve dış politika, ekonomik ve diğer tüm alanlarda gelişmek ve gelişmiş ülkeler arasına girmek için yapmalıdır. Türkiye AB'ye girmese de bu maddeleri ve açılan dosyaları yerine getirmelidir.²⁴²

²⁴² Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.* , s.200-202

SONUÇ

Türk dış politikasının Cumhuriyet tarihi boyunca çeşitli stratejik değişiklikler yaşasa da özellikle Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dönem tüm dünya ülkelerinde belirleyici olduğu gibi Türk dış politikasının da belirleyici unsurları arasında yer almıştır. Soğuk Savaş döneminde Türkiye iki kutuplu dünya siyasetinde her ne kadar bazen çok boyutlu dış politika uygulansa da statükocu bir dış politika anlayışı gütmüştür. Özellikle Ak Parti hükümetleriyle başlayan çok boyutlu dış politika anlayışı proaktif dış politika anlayışıyla birlikte Türk dış politikasının temel ilkeleri arasında yerini almıştır.

Davutoğlu'nun altı temel ilkesinden olan çok boyutlu proaktif dış politika ilkesi Türkiye'nin bölgeselinde hareketlilik kabiliyeti kazanmasına ve bölgesel güç haline gelmesini sağlayacaktır. Birinci bölümde vurgulanan dış politika araçları ve karar verme sürecinin belirleyici unsurlarının kullanımı çok boyutlu proaktif dış politikanın kullanılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda çok boyutlu proaktif dış politikanın geçmişi ve günümüzde uygulanması ülkenin uygunluk durumu ile birlikte konjonktür durumun paralel olması gerekmektedir.

İkinci bölümde ise Türk dış politikasının sağlam temeller üzerinde ilerleyebilmesi için hem iç hem de dış politikanın unsurlarının iyi belirlenmesi gerekmektedir. Davutoğlu'nun ilkelerinden oluşan ikinci bölümde özgürlük ve güvenlik dengesinin kurulmasındaki en büyük faydalardan biri iç siyasetin dış siyasete alet edilmesini engellemektir. Çünkü özellikle son yıllarda basın başta olmak üzere kadın, fikir ve yaşam alanlarında özgürlük gibi sloganlar altında iç politikanın çözüm üretmez hale getirecek tartışmalar artmaktadır. İç politikada çıkabilecek olası olumsuzluklar karşısında dış politikanın da etkilenebileceği gerçeği unutulmamalıdır.

Altı ilkedden bir diğeri ise dış politikada çok boyutluluk iddiasında bulunmak için olmazsa olmaz olan komşularla iyi ilişkiler de komşularla sıfır sorun başlığı altında Davutoğlu tarafından ortaya atılmıştır. Türkiye'nin yıllardan beridir maruz kaldığı komşularla problemleri yüzünden dış politikada etkisiz ve sığ kalmaktadır. Bu sorunların çözümlenmediği bir ortamda çok boyutlu proaktif bir dış politikanın

varlığından söz etmek mümkün değildir. Fakat komşularla olan bu sorunların çözümünde eğer statükonun yani Batı'nın dediğini yapıp bu sorunları aşarsak geçici bir sonuç üretmiş oluruz ki ileride statükonun aleyhine atılan bir adımda komşularla olan bu problemler tekrardan önümüze servis edilecektir. Bu bağlamda sorunların kalıcı çözümü için tam bağımsız politikalar güdüp komşularla ilişkileri maksimum düzeye çıkarmalı ve statükodan ayrı politikalar yaparak çok boyutlu proaktif dış politikanın uygulanması için alan açılmalıdır.

İkinci bölümde aynı zamanda yani diplomasi üslubun Türk dış politikasına kazandırılması var ki bunun dış politika dilindeki anlamı aynı anda birden çok ülke veya grupla iletişime geçebilecek kabiliyete ve güce hâkim olmaktır. Özellikle Soğuk Savaş öncesi olmakla Ak Parti öncesinde Doğusuyla, Batısıyla, Arabıyla, Acemiyle, Müslümanıyla ya da gayrimüslimlerle her kesimle iletişime geçebilme kabiliyeti yoktu. Davutoğlu'nun söylemlerine göre tarihimiz her ne kadar bizim sırtımıza bu üslubu yüklemiş olsa da maalesef yıllarca bundan mahrum kalarak AB kapılarında bekleyerek dış politika enerjimizin çoğunu Batıya ayırmak mecburiyetinde kalmışız.

Son bölüm ise Davutoğlu'nun kitabına da konu aldığı yakın kara, deniz ve kıta havzalarının başta Türkiye'nin sınırlarının güvenli olması için dış politika hinterlandının genişlemesinde de incelenmesi gereken yaklaşımdır. Özellikle Türkiye tarihinden almış olduğu güç ile yakın kara havzası içerisinde yer alan Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu bölgeleri bir zamanlar Osmanlı'nın toprakları olmasından dolayı Türkiye'nin organik bağlılığı devam etmektedir. Bu bölgeler gerek dini, gerekse soydaşlar açısından birçok ortak noktayı barındırmaktadır. Davutoğlu'nun da belirttiği gibi Türkiye'nin uluslararası arenada söz sahibi olabilmesi için yakın kara havzası ülkelerle ilişkilerinin ileri düzeyde olması gerekmektedir.

Yakın deniz havzası ise özellikle Türkiye'nin konumu dikkate alındığında birçok avantajı kendinde barındırmış olsa da uygulama da yaşanan aksaklıklar deniz avantajımızı kullanmamızı engellemektedir. Osmanlı dönemiyle daha iyi anlaşılabilir yakın deniz havzalarımız Cumhuriyet tarihimiz boyunca da yeterli düzeyde olmamıştır. Karadeniz'de Karadeniz'e sınır olan ülkelerle kurulan Karadeniz İşbirliği

Teşkilatı, en büyük kıyıya sahip olan Türkiye açısından büyük fırsattır. Türkiye'nin bölgede Ukrayna ile iyi anlaşmasından dolayı bölgede etkinliğini sürdürmektedir.

Türkiye Doğu Akdeniz'de en büyük kozu olan Kıbrıs'ın stratejik konumunu iyi kullanmalıdır. Bölgede yaşanan su sorununda dikkate alarak Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptırmış olduğu su projesi asrın projesi olarak anılmaktadır ve bölgede dengelerin değişmesine sebep olacaktır. Kâğıt üzerinde adanın tamamını kendinde gösteren Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin su sorunu yaşamasını da etkileyecek bu proje Türkiye ve Kuzey Kıbrıs için stratejik bir hamle olmuştur.

Kara ve deniz havzalarının yanında Türkiye'nin kıta havzaları göz önüne alındığında stratejik konumu itibarıyla, aynı anda Avrupa, Asya ve Afrika'ya uzanabilen bir konumda yer almaktadır. Yaklaşık yarım asırdan fazladır Avrupa ile görüşmelere devam eden Türkiye Afrika ile bağlarını kuramamıştır. Özellikle Ak Parti dönemiyle ilişkiler daha hızlı seyrederken ihmal edilen değerler yeniden kazanılmaya başlanmıştır. Bir yandan da Asya ülkesi olarak tabir edebileceğimiz Türkiye'yi Ortadoğu bölgesinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

Sonuç olarak Cumhuriyet tarihinin en yoğun ve uluslararası ilişkiler literatürüne bir çok kavramın kazandırılması bakımından Davutoğlu dönemi dış politikası merkezde Türkiye olmak üzere yakın kıta ve küresel ülkeleri etkilemiş ve kendi dış politika meşguliyetleri içerisine dahil etmeyi başarmıştır. Özellikle altı temel dış politika ilkesi temel alındığında Davutoğlu dönemi dış politikasının ana parametreleri daha net anlaşılacaktır. Bu bağlamda yakın kara, deniz ve kıta havzalarının değerlendirilmesi daha somut adımların atılmasına ve daha net sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AÇMA B., YENİŞEN K., “Kafkasya’nın Ekonomik Potansiyeli ve Dönüşümü İçin Politika ve Stratejiler”, *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.20, Sy.2, Manisa 2013, s.132-133
- AKÇADAĞ E., “ABD’nin Kamu Diplomasisi Stratejisi : Akıllı Güç”, *Kamu Diplomasisi Enstitüsü Araştırmacısı*, s.1.
- AKGÖNENÇ O., “Dış Politikada Diplomasinin Rolü, Önemi Ve Metotları”, *Jeopolitik*, Ekim 2009, s.6
- AKKAYA G.N., ELRANTİSİ M. , “Arap Baharı Sonrası Katar Dış Politikası Ve Körfez Siyaseti”, *Seta*, Kasım 2015, Sy.138, s.8-22
- AKKUTAY B. L., “Birleşmiş Milletler Antlaşması Çerçevesinde Ekonomik Yaptırımların Hukuki Niteliği Ve Yargısal Denetimi”, *Tbb Dergisi*, 2014, s.417-418
- AKSU F., “Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliğinin Tutumu”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, Sy.3, Şubat 2014, s.103-132
- ARDIL C., Türkiye- Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü: 1996-2002 Dönemi Dış Ticaret İlişkileri, Aydın Üniversitesi-International Conference On Eurasian Economies, Turkey 2013, s.454
- ARI T., *Uluslararası İlişkiler Ve Dış Politika*, 7.Baskı, Mkm Yayınevi, Bursa 2008, 62-63
- ARKLAN Ü., *Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik Ve Uygulamalı Bir Çalışma*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez Özeti), s.46-63
- ASLAN M.Y., Savaş Hukukunun Temel Prensipleri, *Tbb Dergisi*, Sy. 79, 2008, s.247

AYDEMİR F.N., Balkanlarda İttifak Arayışı Ve Türkiye Birinci Balkan İttifakı, (Selçuk üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2007, s.21

BAHARÇİÇEK A., Uluslararası Kuruluşların İşlevleri, 38. Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara 2011, s.230

BAHSİ F.Ş., “Türk Dış Politikası Kimliği”, Haber Ajanda Dergisi, s.49

BAL İ., 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, Alfa Yayınevi, s.40-44

BAŞEREN S.H., “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”, Stratejik Araştırmalar, No.8(14), 2010, s.131

BATUR M., Gezi Parkı Olaylarının Sosyal Medyaya Yansıma Biçiminin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi: Facebook Örneği, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2014, s.19

BAYRAM Y., “Liberal Demokrasilerde Medya Ve Kamuoyunun Dış Politika Ve Karar Alma Sürecine Etkisi”, *Erciyes İletişim Dergisi*, 2, 2, 2011, s.71

BEDİRHAN Y., Kafkasya Ve Büyük Selçuklu Devleti'nin Kafkasya Politikası, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi), Konya 1999, s.2

BENEK S., Ortaya Çıkışı, Gelişme Seyri ve Bölgesel Etkileri Bakımından GAP, Ankara Üniversitesi Dergisi, 64-3, s.46-70

BERDİBEK M., Türkiye-Ortadoğu İlişkilerinde, Karşılıklı Üst Düzey Ziyaretler, Akademik Ortadoğu, C.10, Sy. 2, s.82-87

BEŞİRİ M., Sultan Abdulaziz'den Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Donanması, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2004, Sy.25, s.248-251

CAN M., “Türkiye'nin AB Sürecinde B Planı Var mı?”, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=34481>, 25.01.2017

ÇAMIR M., Yumuşak Güç Kavramı Ve Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç, (Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi),

ÇELİKPALA M., “Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Dış Politikaya Geçiş”, *Uluslararası İlişkiler*, C.7, Sy.25, (Bahar 2010), s.103-105

ÇELİKPALA M., VELİYEV C., “Azerbaycan-Gürcistan ve Türkiye Bölgesel İşbirliğinin Başarı Örneği”, *Policy Brief*, Mart 2015, s.2-9

ÇETRES Ö., Arnavut ve Boşnak İlişkilerinde Önemli Adım Atıldı, <http://dirilispostasi.com/a-1330-arnavut-ve-bosnak-iliskilerinde-onemli-adim-atildi.html>, (25.03.2017)

ÇINAR Y., Bölgesel Güç, “Başat Güç Kavramları Ekseninde Askeri Güç Analizi”, *Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü*, (25.03.2017)

ÇILDAN C., ERTEMİZ M., TUMUÇİN H. K., KÜÇÜK E., ALBAYRAK D., *Sosyal Medyanın Politik Katılım Ve Hareketlerdeki Rolü*, Ankara 2012, s.2

DAĞCI K., “The EU’s Middle East Policy and Its Implication to the Region”, *Turkish Journal of International Relations*, Vol.6, No.1&2, Spring & Summer 2007, s.179

DAVUTOĞLU A., *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, 79.Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2012, s.116

DAVUTOĞLU A., *Teoriden Pratiğe: Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar*, Birinci Basım, Küre Yayınları, İstanbul, 2013, s.115

DENİZ Ş., ÖZCAN M., Ahmet Davutoğlu: “Türk Dış Politikasına Etkisi Ve Misyonu”, s.3

DENİZHAN E., “Türkiye’nin Kafkasya ve Orta Asya Politikası ve TİKA”, *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C.2, Sy.1, 2010(Online), s.17

DOĞAN N., “Doğu Akdeniz’de Enerji Stratejileri Ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği”, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/01/15/7383/dogu-akdenizde-enerji-stratejileri-ve-bolgesel-guvenligin-gelecegi>, (25.03.2017)

ER İ., Kamuoyu Nedir?, <http://www.filozof.net/Turkce/sosyoloji/746-kamuoyu-nedir-kamuoyu-ne-demektir-kamuoyu-kavrami-nedir-kamuoyu-tanimi-kamuoyu-tarifi.html>, (12.01.2017)

ERBAŞ F., “Tarihi Perspektifte Doğu Akdeniz’in Stratejik Önemi”, <http://www.yenisafak.com/hayat/tarihi-perspektifte-dogu-akdenizin-stratejik-onemi-2491100>, (25.03.2017)

ERDEM K., “Yarı Başkanlık Sistemi: Teori, Pratik Ve Tartışmalar”, *Karşılaştırmalı Hükümetler Sistemi: Yarı Başkanlık Sistemi*, Editör: Havvana Yapıcı Kaya, Ankara 2014, s.9

ERDOĞAN M., “Anayasal-Demokratik Bir Rejimde Özgürlük ve Güvenlik”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Yıl:12, Sayı:24, 2013, s.23-27

ERDÖNMEZ H., “Avrupa Devletlerinin Ortadoğu Politikası İle ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi”, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,), Edirne 2010, s.11

ERGİL D., “Güvenlik ve Özgürlük: Siyaset Felsefesi Açısından”, *İnsan Hakları Ve Güvenlik*, Ankara 2001, s.116-117

ERGÜL E., “Özgürlük Ve Güvenlik Dengesi Bağlamında Uluslararası Terörle Mücadele Stratejileri”, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.18,Sy.1-2, 2014, s.69

FİŞEK K, Yönetim, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1975, s.65

GEORGE A. L., “The "Operational Code": A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and DecisionMaking”, *International Studies Quarterly*, 13, 2, 1969, s.190-222.

GÖKÇAY K., Statükoculuk'tan "Çok Yönlü Dış Politika'ya" : "Komşularla Sıfır Sorun" Değerlendirmesi, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2012, s.98

GREENSTEİN F. I., *Personality and Politics; Problems of Evidence, Inference and Conceptualization*, Markham Publish Company, Chicago 1969, s.184

HOLSTİ O. R., "The Belief System and National Images: A Case Study", *The Journal of Conflict Resolution*, 6,3,1962, s.244

KANAŞ C., *Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik Doktrini İle AKP'nin 2002-2009 Yılları Arasındaki Dış Politikanın Karşılaştırılması*, (İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014, s.102

KÜRKÇÜOĞLU Ö., "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü Ve Bugünü", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 35, No:1-4, Ocak-Aralık, s.311

KÜRKÇÜOĞLU Ö., "Çok Yönlü Bir Dış Politika İzleyebilecek Birikim ve Maharet Dışişleri'nde Var", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, Editörler: Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer, Mehmet Yegin, Ankara 2010, s.23

LEONARD M., *Public Diplomacy*, London, Foreign Policy Center, 2002, s.8-9

MUSTAFA L., "Medeniyetlerin Kesişme Noktasında Balkanlar: Destekçiler Ve Muhalifler Arasında Balkanlarda Yeni Osmanlılık", (Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medeniyet Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, s.8-10

OĞAN S., Tunus'ta Yasemin Devrimini Nasıl Okumalıyız?, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/100-tunus-ta-yasemin-devrimini-nasil-okumaliyiz>, (21.02.2017)

OĞUZLU T., "Komşularla Sıfır Sorun Poitikası: Kavramsal Bir Analiz", *Ortadoğu Analiz*, C.4, Sy.42, s.8-16

ONUR K., *Türk Dış Politikasında Karar Verme Süreci: Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB Üyeliği Sürecinde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Kara Harp Okulu*, (Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s.3-13

OSKOY B., Kıbrıs'ın Stratejik Konumu Ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği Açısından 1974 Kıbrıs Barış Harekatı, (Karadeniz Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü), Trabzon, s.1

ÖZDAL B., *Diplomasi Tarihi*, 1.Baskı, Dora Basım Yayın, Bursa, 2013, s.3

ÖZDEMİR Ey., *Türk Dış Politika Yapımı Sürecinde Silahlı Kuvvetlerin Rolü(1990-2005)*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ana Bilim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006, s.138

PORTAKAL E., Kuzey Atlantik İttifakı ve Varşova Paktı'nın Kuruluş Süreci ve Nato'nun ilk on yılı, (Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü), s.112

SARI B., *Türk Dış Politikasında Stratejik Derinlik Yaklaşımına Dair Teorik Ve Pratik Uyumun Suriye Kapsamında Değerlendirilmesi*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2012, s.56

TALETAR G., "AKP'nin Düzen Kurucu Dış Politika Söylemi Ve Ortadoğu", *Alternatif Politika*, C.7, Sy.3, 2015, s.503-505

TATAROĞLU M., "Parlamentar ve Başkanlık Sistemlerinde Siyasi İktidar Ve Bürokrasi İlişkileri Ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Yönetim Ve Ekonomi*, C.13, S.1, 2006, Sy.106

TAYFUR M. F., "Dış Politika", Devlet Ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar, Atilla Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.73

TEPECİKLİOĞLU E. E., Afrika'da Ne Arıyoruz?, Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı, Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi, (25.03.2017)

TUCH H. N. , *Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, New York, St.Martin's Press, 1990, s. 3

TUNCAY M., *AKP Dönemi Türk Dış Politikası: Süreklilikler Ve Değişiklikler*, (Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2011, s.49

ZENGİN G., Hoca: Türk Dış Politikasında "Davutoğlu Etkisi", 9. Baskı, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2015, s.85

YEŞİLTAŞ M., Ali Balcı, "Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita", Bilgi, C.9, Sy.34, 2011, s.15-17

YILDIZ D., ÇAKMAK C., "Uluslararası Su Transfer-Türkiye'den Kıbrıs'a Barış Nehri", *Hidropolitik Akademi*, 2014, s.3

YILDIZ D., YAŞAR D., *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç,Truva*, İstanbul 2012, s.18

İNTERNET VE DİĞER KAYNAKLAR

Abbas Karaağaçlı, Hazar Denizi, <http://www.bilgesam.org/incele/1291/-hazar-denizi/#.WOKbre8vUbc>, (25.03.2017)

Ahmet Davutoğlu: "İlkemiz; Yurtta Sulh Cihanda Sulh", www.cnnturk.com/2013/turkiye/01/02/ahmet.davutoglu.ilkemiz.yurtta.sulh.cihanda.sulh/690905.0/

Ahmet Davutoğlu, "Yeni Osmanlılar Sözü İyi Niyetli Değil", Nur Batur İle Röportaj, Sabah, 2009

Ahmet Davutoğlu, Türkiye Merkez Ülke Olmalı, Radikal, 2004, 26 Şubat

Ahmet Davutoğlu Kimdir? , <http://www.ahaber.com.tr/gundem/2014/08/21/ahmet-davutoglu-kimdir>, (26.01.2017)

Ali Eyüboğlu, Thy Afrika’da 50 Noktada, <http://www.milliyet.com.tr/thy-afrika-da-50-noktada/magazin/ydetay/2361294/default.htm>, (25.03.2017)

Başkanlık Sistemi hk. , <http://seal.atilim.edu.tr/baskanlik-sistemi>, (06.01.2017)

Başkanlık Sistemi Nedir?, <http://www.yeniakit.com.tr/haber/baskanlik-sistemi-nedir-228921.html>, (05.01.2017)

Batı da olan Doğuda da olmalı, <http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-batida-olandoğuda-da-olmalı-194339>, (17.02.2017)

Bülent Şener, “Arap Baharı” Sürecinde Türk Dış Politikasında Proaktiflik Yitimi, <http://www.21yyte.org/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2013/07/30/7135/arap-bahari-surecinde-turk-dis-politikasinda-proaktiflik-yitimi>, (25.01.2017)

Bürokrasi ve Max Weber, <http://tebesirtozu.blogcu.com/burokrasi-ve-max-weber/1928070>, (10.01.2017)

Caner Sancaktar, “Türkiye’nin Balkan Politikası Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Amaçlar Ve Yapılması Gerekenler”, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1300/turkiyenin_balkanlar_politikasi_uzerine_genel_bir_degerlendirme_amaclar_ve_yapilmasi_gerekenler, (25.03.2017)

Caner Sancaktar, Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?, TASAM, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_onemli, (25.03.2017)

“Davutoğlu: Felsefemiz Çok Boyutlu Dış Politika”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/davutoglu-felsefemiz-cok-boyutlu-dis-politika>, (25.01.2017)

Deniz Sütel, *Machiavelli* ve *Hükümdar*, <http://www.egitirim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-31-40/sayi-38-nisan-2013/598-machiavelli-ve-hukumdar>, (13.01.2017)

Dilek Özcan, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, TASAM, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2357/soguk_savas_sonrasi_donemde_turkiyenin_orta_dogu_politikasi, (25.03.2017)

Eksen Kayması: Bir Yorum da Davutoğlu'ndan, <http://www.cnnturk.com/2010/dunya/06/15/eksen.kaymasi.bir.yorum.da.davutoglundan/580179.0/index.html>, (25.01.2017)

Emre Özdemir, “Yeni Türkiye: Davutoğlu'nun Hayalci Dış Politikasıyla Nereye?”, <http://www.sosyaldemokratdergi.org/?p=1448>, (25.03.2017)

Fatih Emre Demirkıran, “Sıfır Sorun”, https://www.academia.edu/9347784/S%C4%B1f%C4%B1r_Sorun_Politikas%C4%B1, (23.01.2017)

Federasyon ile Konfederasyon Arasındaki Farklar, <https://asbava.blogspot.com.tr/2012/01/federasyon-ile-konfederasyon-arasndaki.html>, (05.01.2017)

Federasyon nedir?, <http://www.dersimiz.com/bilgibankasi/FEDERASYON-NEDIR-HAKKINDA-BILGI-1403.html>, (05.01.2017)

Göktürk Tüysüzoğlu, “Çok Yönlü Dış Politika Ve Türkiye”, <http://uik.blogcu.com/cok-yonlu-dis-politika-ve-turkiye/3338488>, (15.01.2017)

Hakan Hacıbrahimoğlu, Şangay 5'lisi AB'ye alternatif mi?, <http://www.istanbulgazetesi.com.tr/sangay-5lisi-abye-alternatif-mi/>, (25.03.2017)

İdeoloji nedir?, <http://www.nedir.com/ideoloji>, (05.01.2017)

İsviçre'nin Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr/isvicrenin-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (18.03.2017)

Kader Özlem, “Unutulan Balkan Türkleri”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/2011/07/30/6245/unutulan-balkan-turkleri>, (25.03.2017)

Kamu diplomasisinin kavramsal incelenmesi ve özelliklerinin incelenmesi için bkz. <http://www.kamudiplomasisi.org/component/content/article/39/59-kamu-diplomasisi-nedir.html>, (18.03.2017)

Karar Alma Süreci, Tanımı ve Anlamı, http://bilgiyelpazesi.com/egitim_ogretim/konu_anlatimli_dersler/uluslararası_iliskiler_politika_konu_anlatimlar/karar_alma_sureci.asp, (02.01.2017)

Kemal Gözler, “Devlet Şekilleri II: Üniter Devlet-Bileşik Devlet”, <http://www.anayasa.gen.tr/uniter-bilesik.htm>, (05.01.2017)

Kübra İlbaç, “Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasını Etkileyen Dinamikler”, <http://akademikperspektif.com/2012/01/23/ak-parti-donemi-turk-dis-politikasini-etkileyen-dinamikler/>, (25.03.2017)

Melike Şener’in hazırladığı Mahatma Gandhi ve Nelson Mandela’nın vermiş olduğu siyasi mücadeleyi anlatan makalenin detayı için bkz. <http://akademikperspektif.com/2015/05/04/ayin-dusunuru-nelson-mandela/>,(25.01.2017)

Medeniyetin Doğduğu ve Büyüdüğü Yer: Ortadoğu, <http://www.pilliblog.com/pilli/medeniyetin-dogdugu-ve-buyudugu-yer-ortadogu>, (25.03.2017)

“Mısırda Dün Gece Gerçekleşen Sivil Ve Barışçıl Gösterilere Müdahale Edilmesi Hk.” , http://www.mfa.gov.tr/no_-211_-27-temmuz-2013_-misir_da-dun-gece-gerceklesen-sivil-ve-bariscil-gosterilere-mudahale-edilmesi-hk_.tr.mfa, No:211, (25.03.2017)

Milli Güç Unsurları, <http://www.sosyalbilge.com/index.php/cumhuriyet-tarihi/702-milli-guc-unsurlari>, (12.01.2017)

O. Bekleyen, K. Aşçıoğlu, O. Aşan, “İçişler Bakanı Süleyman Soylu: Pkk’yı bu topraklardan silip atacağız”, <http://www.hurriyet.com.tr/icisleri-bakani-soylu-pkkyi-bu-topraklardan-s-40403514>, (24.03.2017)

Okçu Ö. F., “Abd Ekonomisinde Belirsizlik Yükseliyor”, <http://www.bik.gov.tr/abd-ekonomisinde-belirsizlik-yukseliyor/>, (03.03.2017)

Özgür İşçimen, Parlamenter Sistemin Genel Tanımı Ve Oluşum Biçimi, <http://www.iktisadi.org/parlamenter-sisteminin-genel-tanimi-ve-olusum-bicimi.html>, (06.01.2017)

Sertaç Canalp Korkmaz, Pergel’in Kırıldığı Coğrafya: Suriye, <http://akademikperspektif.com/2011/12/14/pergelin-kirildigi-cografya-suriye/>, (25.03.2017)

Sevtap Yokuş, “Özgürlük-Güvenlik İkilemi”, http://www.bilgesam.org/incele/1800/-ozgurluk-guvenlik-ikilemi/#.WNBw92_yjIU, (20.01.2017), s.457

Sinan Oğan, Tunus’ta Yasemin Devrimini Nasıl Okumalıyız?, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/100-tunus-ta-yasemin-devrimini-nasil-okumaliyiz>, (21.02.2017)

Türkiye’den Gine’ye 50 Otobüs, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/turkiye_den_gine_ye_50_otobus-32300, (20.02.2017)

“Türk Dış Politikası’nda Davutoğlu Etkisi”, <http://akademikperspektif.com/2014/03/01/turk-dis-politikasinda-davutoglu-etkisi/>, (25.01.2017)

Yarı Başkanlık Sisteminin Avantaj Ve Dezavantajları, <http://www.lisansegitim.com/devlet-yonetim-bicimleri/yari-baskanlik-sisteminin-avantaj-ve-dezavantajlari.html>, (10.01.2017)

Yaşar Hacısalihoğlu, Coğrafi Potansiyelleri Zemininde Orta Doğu ve Türkiye’nin Konumu, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/cografî-potansiyelleri-zemininde-orta-dogu-ve-turkiyenin-konumu>, (25.03.2017)